

Linn Orlaug Øygard

Hva gjør offentlige instanser og private organisasjoner i møte med irregulære migranter under 18 år?

En kvalitativ intervjuundersøkelse fra Norge

Sammendrag

Denne oppgavens formål er å undersøke hva offentlige instanser og private organisasjoner gjør i møte med papirløse barn i Norge, hvilket handlingsrom som finnes, og å forsøke å forstå praksis. Dataene i oppgaven er hentet fra 10 intervju med mennesker som møter papirløse barn gjennom sitt arbeid, enten i private organisasjoner eller i offentlige instanser. Empirien fra intervjuene er analysert i lys av juridisk regelverk. Hovedtemaene i analysen er konstruksjonen av irregulære migranter, helsetjenester, skole/fritidsaktiviteter og Barnevernets arbeid i møte med papirløse barn. Her undersøker jeg hva Barnevernet gjør når bekymringen er knyttet til omsorg, samt når bekymringen er knyttet til materielle levekår. Funnene fra analysen er drøftet i lys av Jacques Derridas begrep «hostipitality» og Pierre Bourdieus begrep «symbolsk makt».

I prosjektet har jeg funnet at disse barna kan defineres inn og ut av konstruksjonen «irregulær migrant». Selv om irregulære migranter under 18 år har mange rettigheter, kan det likevel være utfordrende for dem å få tilgang til velferdsgoder og ytelser. Handlingsrommet er preget av en forståelse av barnet som verdig mottaker av ytelser, samt en vanskelig balansegang mellom en forståelse av barnets beste, og å ikke tilrettelegge for ulovlig opphold. Kunnskap om barnas rettigheter, hvilken hjelp som er lovlig og kunnskap om hvilken hjelp som er tilgjengelig påvirker handlingsrommet. Disse funnene kan forstås i lys av begrepet «hostipitality», som viser staten som både gjestfri og fiendtlig. Staten skal ivareta barnas rettigheter samtidig som at staten både direkte og indirekte forsøker å tvinge irregulære migranter ut av landet. Funnene viser at sosiale aktører i private organisasjoner og offentlige instanser både kan bli utsatt for, og selv utøve symbolsk makt. Symbolsk makt kan både tvinge frem en forståelse av papirløse barn som verdige mottakere av velferdsgoder, og som irregulære migranter som bør eller må forlate landet.

Abstract

This master thesis investigates what public agencies and private organizations in Norway do when faced with irregular/undocumented migrants under the age of 18; what is the «scope of action»? The thesis also attempts to understand the practice. The data in the thesis are collected from 10 interviews with people who meet irregular migrants, that are minors, through their work; either in private organizations or in public agencies. The empiricism from the interviews has been analyzed in light of legal regulations. The main themes in the analysis are; the construction of irregular migrants, health services, school/pastime, and the work of the Child Welfare Agency faced with undocumented minors. I examine what the Child Welfare Agency does when the concern is about the care of a child, and when the concern is about material living conditions. The findings from the analysis have been discussed based on Jacque Derrida's concept «Hostipitality» and Pierre Bourdieu's concept «Symbolic Power».

The analysis has revealed that the children might be defined back and forth into the construction of «irregular migrant». Even though undocumented minors have a lot of rights, they meet difficulties in gaining access to fulfill these rights. The scope of action is characterized by the understanding of the child as worthy of the social benefits. And at times a difficult balance between the understanding of the child's best interest and the consideration of immigration control. The scope of action is affected by the knowledge of children's rights, the help that can be legally provided, as well as knowledge about the help that is actual available. These findings might be understood in light of the concept of Hostipitality, which demonstrates that the state is both hostile and hospitable. The State tries to attend to the rights of the child, while at the same time directly and indirectly forcing the migrants out of the country. The findings show that social agents in public agencies and private organizations might be exposed to symbolic power, and execute symbolic power. The symbolic power might force an understanding of irregular migrant children as worthy recipients of welfare, or force on an understanding of the children as irregular migrants who should or must leave the country.

Forord

Først og fremst vil jeg takke informantene som har delt av sin kunnskap og erfaringer, og som tok meg godt imot på sine arbeidsplasser. Uten deres bidrag hadde det ikke vært mulig å gjennomføre dette prosjektet, og jeg er takknemlig for at dere gav av deres tid. Jeg vil også takke alle som har delt av sin kunnskap og erfaring over telefon og per mail i prosessen mot forståelse av strukturene som omgir irregulære migranter.

Takk til min veileder, Julia Köhler-Olsen, som har lært meg mye om det norske lovverk, og som med tålmodighet i en lang prosess har bidratt med sin kunnskap og erfaring. Dine refleksjoner og din interesse for temaet har betydd mye.

Jeg må også få takke Gunilla Johansson som har delt av sin rike kunnskap om Bourdieus tenkning, og som gjennom tilbakemelding har hjulpet meg i min tilnærming til empirien.

Takk til Eline, Mali og Kaja som langt på overtid har vært mine medstudenter selv etter at dere sluttet på HiOA/ OsloMet. Takk for moralsk støtte, faglige innspill og lesing.

Mona, tusen takk for at du leste oppgaven med ditt kritiske og faglige blikk lenge før den var ferdig. Takk til Pernille, som tok seg tid til å lese gjennom hele oppgaven, til uvurderlig hjelp og oppmuntring for undertegnede.

Jeg vil også takke Solveig som har hjulpet med både smått og stort slik bare en søster med kunnskap og blikk for detaljer kan. Til slutt vil jeg takke Sigbjørn som med tiltrengte pauser, oppmuntring, og varme måltider har lyst opp dagene.

Oslo, mai 2018

Linn Orlaug Øygard

Innhold

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og problemstilling.....	1
1.2	Avgrensning.....	2
1.3	Begrepsavklaring	3
1.4	Forforståelse og sosialfaglig relevans.....	3
1.5	Foreliggende forskning i Norge.....	4
2	Teori	6
2.1	Pierre Bourdieu, strukturalistisk konstruktivisme og symbolsk vold.....	6
2.2	Hostipitality	8
3	Metode.....	9
3.1	Forskningsfeltet	9
3.2	Godkjenning av prosjektet og valg av informanter	9
	Norsk senter for forskningsdata	9
	Informantene	9
3.3	Å komme i kontakt	11
	Manglende informant fra NAV	11
3.4	Anonymisering og sitatsjekk	12
3.5	Intervjuforløpet.....	13
	Posisjonering i intervjusituasjonen.....	14
	Intervju utført på arbeidsplassen	15
	Intervjuet som transaksjon	16
	Forhandling om begrep	16
3.6	Fra tale til tekst	17
3.7	Analysen	18
3.8	Etiske refleksjoner og begrensninger ved studien	19
	Informantenes bakgrunn og anonymitet.....	19
	Enkelt saker og systemet som helhet.....	19
	Posisjonering i feltet.....	19
	Papirløse barn som gruppe	20
	Konsekvenser av forskning	21
4	Analyse.....	22
4.1	Innledning.....	22
4.2	Konstruksjonen av de irregulære.....	22

Oppholdsrett og oppholdstillatelse	23
Bortvisning og utvisning	24
Hvem er barn?	25
Usikkerhet rundt hvem som er irregulære	26
Inn og ut av kategorien «irregulær migrant»	27
Rett og mulighet til å hjelpe de som er i landet uten lovlig opphold	28
4.3 Helsetjenester	29
Rett til helsetjenester med unntak	29
Fastlege	30
Praktisk tilgang til primærhelsetjenesten	31
Spesialisthelsetjenesten	31
4.4 Skole og aktiviteter	33
Barnehage	34
Barne- og ungdomsskole	35
Videregående skole	35
Fritidsaktiviteter	36
4.5 Økonomi og bosted	37
Familier med avslag på asylsøknaden: økonomi og bosted	38
Enslige mindreårige asylsøkere med avslag: økonomi og bosted	41
Familier og barn som aldri har vært asylsøkere: økonomi og bosted	43
4.6 Barnevernet i møte med irregulære migranter	44
Barnevernloven	44
Det rettslige forholdet mellom Utlendingssaker og Barnevernsarbeid.	45
Barnevernet i møte med barn og unge som blir påtruffet i gatemiljøet i Oslo	46
Barnevernloven og Utlendingsloven	50
4.7 Barnevernet i møte med familier som ikke har midler til livsopphold	52
Tilfeller hvor familiene har kommet fra EØS-land	52
Tilfeller hvor familien har fått endelig avslag på asylsøknaden	55
Barnevernet skiller mellom barn og foreldre	56
4.8 I møte med papirløse barn	57
«Vi behandler de som vanlige barn»	57
Begrenset kunnskap om irregulære migranter under 18 år	58
Runddans og frustrasjon	60

4.9	Oppsummerende om analysefunn	61
5	Drøfting	63
5.1	Hvordan kan praksis forstås?.....	63
	Velferdsstaten som fiendtlig og gjestfri	63
	Symbolsk makt og utdeling av verdighet	64
	«Det er ikke nødvendigvis godt barnevernsarbeid».....	66
	«Det beste for deg og din familie og ditt barn er å dra».....	67
	«Vi behandler de som vanlige barn».....	68
6	Avslutning	69
7	Litteraturliste	71
8	Vedlegg	79
8.1	Vedlegg 1: Intervjuguide	79
8.2	Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema.....	81
8.3	Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD.	83

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Og hvor skal jeg melde fra da? Jeg har sett og vet nå at barn vokser opp med foreldre uten inntekt, og uten bolig. Med foreldre som er redde. Og jeg vet at dette ikke er noen god måte å vokse opp. Jeg vet ikke akkurat nå hvordan jeg leverer den bekymringsmeldingen som jeg går og bærer på, (Sønderland 2014, 57).

Slik avsluttet Ingrid Sønderland i sin masteroppgave hvor hun studerte hvordan papirløse foreldre erfarer sin egen situasjon. Nicolay Borchgrevink Johansen, forsker og førsteamanuensis ved OsloMet -storbyuniversitetet, skrev i 2013 at i den grad man kan greie seg i Norge som avvist asylsøker, er det fordi det finnes smutthull i systemet som gjør at man kan skaffe seg det mest nødvendige gjennom uformelle kanaler (Johansen 2013, 108). Dette er en påstand som har fått meg til å lure på hvilke ytelser og hvilken hjelp som er tilgjengelig gjennom det offentlige velferdssystemet og gjennom frivillige organisasjoner i Norge.

Problemstillingen min i denne oppgaven er derfor: Hva gjør offentlige instanser og private organisasjoner i møte med irregulære migranter under 18 år, hvilket handlingsrom finnes? Og hvordan kan praksis forstås?

Mennesker uten lovlig opphold kalles ofte papirløse eller irregulære migranter (Øien og Sønsterudbråten 2011, 17). Noen anslag tyder på at det bor mellom 10 000 og 32 000 (Zhang 2008, 3) papirløse migranter i Norge (Ottesen 2008, 4). Andre estimerer ligger på mellom 5000 og 10 000 (Øien og Sønsterudbråten 2011, 19). Vi vet at noen av disse irregulære migrantene er barn, men vi vet ikke hvor mange. Zhang estimerte at 2/3 av de irregulære migrantene er tidligere asylsøkere (Zhang 2008, 3). Tatt i betraktning de siste årenes asylankomster er det trolig at det i dag lever papirløse barn i Norge, og at det vil fortsette å gjøre det i årene som kommer. Tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) viste at det kom 17 000 barn under 18 år til Norge i 2016 (Statistisk Sentralbyrå 2017). Noen av disse barna har sannsynligvis fått avslag på sin søknad om opphold, men har likevel blitt værende i landet. Andre barn har kommet og vil komme til landet sammen med sine foreldre, og bli igjen her etter at oppholdstillatelse eller visum har gått ut. Som jeg kommer nærmere inn på i analysen, finnes det ulike grupper irregulære migranter, og ulike måter å bli konstruert som irregulær migrant.

Det har vært et økende fokus på at mennesker lever som papirløse i Norge de siste ti årene. I 2007 hadde Aftenposten en artikkelserie om papirløse migranter i Norge (Aale, Samuelsen og Stokke 2007). Artikkelsen omfattet blant annet et nettverk av privatpersoner som hjalp papirløse familier og barn som levde i skjul. I 2009 startet Røde Kors og Kirkens Bymisjon Helsesenter for Papirløse i Oslo. I 2011 kom boka *Illegal. Papirløs i Norge*. Boka viser blant annet hvordan privat engasjement og hjelp kan være avgjørende for irregulære migranternes livssituasjon (Kjellberg og Rugeldal 2011, 131-132). Mye tyder på at barn som lever uten lovlig opphold kan havne på siden av samfunnet. Uteseksjonen i Oslo kommune melder om at de møter barn og unge i kriminelle miljøer, som enten ikke har søkt om lovlig opphold, har fått avslag på asylsøknaden sin, eller har fått midlertidig opphold (Hollerud, Grav og Hjelseth 2017, 15).

1.2 Avgrensning

Med offentlige instanser mener jeg ulike deler av velferdsstaten, som skoler, helseforetak, og barnevern. Private organisasjoner favner frivillige og humanitære organisasjoner. Privatpersoner eller private nettverk som arbeider med papirløse utenfor instanser og organisasjoner inkluderes ikke i oppgaven.

Problemstillingen besvares med utgangspunkt i 10 intervjuer som jeg har hatt med ulike personer som kommer i kontakt med papirløse barn gjennom sine arbeidsplasser. Analysens temaer er konstruksjonen av de papirløse, tilgangen til velferdsgodene barnehage/skole, helsetjenester, økonomisk trygghet og bosted, og barnevernstiltak. Funnene fra intervjuene analyseres i lys av det aktuelle lovverket som regulerer tilgangen til de enkelte velferdsgodene.

Denne oppgaven tar ikke for seg hva politi og kriminalomsorgen gjør i møte med irregulære migranter, ettersom fokus for analysen er på velferdsgoder, og dataene fra intervjuene i liten grad sier noe om politiet og kriminalomsorgens arbeid. Av samme grunn legger jeg heller ikke vekt på avgjørelser eller vurderinger som gjøres av innvandringsmyndighetene i saker om oppholdstillatelse.

Det teoretiske grunnlaget for oppgaven er inspirert av den franske sosiologen Pierre Bourdieus teori om strukturalistisk konstruktivisme. Teorien er relevant fordi oppgaven undersøker hvilke strukturer og praksiser som påvirker og former hvilken hjelp og hvilke ytelser papirløse barn får. Strukturene og praksisene er igjen med på å forme de papirløses hverdag. I drøftingen

bruker jeg Bourdieus teori om symbolsk makt og Jacques Derridas begrep «hostipitality» når jeg skal besvare hvordan praksis kan forstås.

1.3 Begrepsavklaring

Begrepene «irregulære migranter» og «papirløse» brukes som betegnelser for personer uten dokumenter på at de har lov til å oppholde seg i landet. Herunder går de som har søkt om oppholdstillatelse og fått avslag, de som aldri har søkt om oppholdstillatelse, samt de som har en utgått oppholdstillatelse eller ikke lengre oppfyller oppholdstillatelsens vilkår. Hvilke begrep som er mest passende og minst stigmatiserende, kan diskuteres, og i det følgende gir jeg en kort forklaring på hvorfor jeg mener at disse to begrepene fungerer i denne oppgaven.

Karl Harald Søvig, jusprofessor og dekan ved Det Juridiske Fakultet i Bergen, mener «irregulære immigranter» er et mindre stigmatiserende og negativt ladd begrep (Søvig 2013, 157) enn for eksempel «innvandrere», «utlending» eller «ulovlig». I mine ører har begrepet allikevel en noe negativ klang. At man er «irregulær» forbinder jeg med å være «utenfor», på kanten av loven og «uregulerbar». Jeg velger allikevel å bruke begrepet nettopp fordi noen av disse assosiasjonene har likhetstrekk med de irregulære migrantenes situasjon. Assosiasjonene kan også si noe om hvordan storsamfunnet ser på mennesker uten lovlig opphold.

Begrepet «papirløs» er et begrep som lett kan forveksles med en annen situasjon, nemlig at en person ikke har fødselsattest eller ID-papirer som juridisk sett gir personen en identitet. Jeg velger likevel å bruke begrepet «papirløs» fordi jeg har erfart at det er et begrep som kommuniserer godt med de som arbeider med temaet. Det er et begrep som ofte brukes i avisartikler. Kirkens Bymisjon og Røde Kors bruker også dette begrepet i sine tilbud rettet mot irregulære migranter i Norge.

1.4 Forforståelse og sosialfaglig relevans

På bachelorstudiet i kriminologi fikk jeg en styrket interesse for strukturene i samfunnet og hvordan disse påvirker individet. De siste årene har jeg fulgt debatten om papirløse barns situasjon i ulike nyhetsmedier og debatter og fått en forståelse av at papirløse barn ikke har tilgang på de gode andre barn i Norge har tilgang på. Jeg hadde inntrykk av at papirløse har vanskeligere for å få hjelp, at veien til ytelse, helsetjenester og annen hjelp var utfordrende. Dette er årsaken til at jeg ønsket å skrive om dette i masteroppgaven min og er bakgrunnen for

at særlig «utfordringer» som informantene møtte i arbeidet med papirløse migranter ble vektlagt i intervjuene.

Jeg valgte å skrive om barn, i stedet for om voksne papirløse fordi jeg selv syntes at det var lettere å argumentere for at barn skal ivaretas av staten, uavhengig av oppholdsstatus, siden barn generelt står så sterkt i det norske samfunnet. Av samme grunn tenkte jeg at det også ville være lettere å få informanter til å snakke om hva offentlige instanser og private organisasjoner gjør i møte med papirløse barn, fremfor papirløse voksne. Det kan innvendes at jeg slik allerede på forhånd selv konstruerte barn som verdige mottakere av ytelser på forhånd, delvis i motsetning til papirløse voksne. Videre refleksjoner rundt min posisjon i feltet kommer jeg tilbake til under avsnittet «etiske refleksjoner».

Hvordan offentlige instanser og private organisasjoner møter barn i en sårbar livssituasjon er et sentralt sosialfaglig tema. Fokus og økt kunnskap om papirløse barns situasjon kan være til hjelp for sosialarbeidere eller andre som kan treffe barna gjennom sitt arbeid. Ikke minst er kunnskap om lovverket som omgir papirløse barn og familier relevant for sosialarbeidere som selv skal arbeide innenfor norsk lovverk. Sosialt arbeid handler om å inkludere samfunnsmessige forhold i forståelsen av samspillet mellom individ og omgivelser (Hansen, Solem og Nybø 2017, 29). Da er det viktig å vite hva slags hjelp lovverket åpner for at skal og kan ytes, samt reflektere over hvorfor man gir eller ikke gir tilgang til enkelte velferdsgoder. Denne oppgaven kan bidra både med kunnskap om lovverket og en drøfting med refleksjoner rundt praksis.

1.5 Foreliggende forskning i Norge

I 2008 ga Kirkens Bymisjon ut en rapport om Papirløse Migranter (Ottesen 2008), som var en rapport med humanitær vinkling og som også tok for seg situasjonen til papirløse i enkelte andre land i Europa. Mye av forskningen som er gjort om barn under 18 år som lever i Norge som papirløse eller irregulære migranter har vært del av et større prosjekt om asylsøkere etter avslag på asylsøknaden, eller om asylsøkere som bor på mottak. Derfor må man lete etter kapitlene som handler om kombinasjonen barn og irregulær migrant. Nerina Weiss' rapport «Normalitet i Limbo. Asylbarn med endelig avslag» fra 2013 er et unntak.

Det temaet det foreligger mest forskning om, handler om helse og tilgang til helsetjenester for irregulære migranter. I 2010 ga NAKMI for eksempel ut rapporten *Jeg er alltid bekymret. Om*

udokumenterte migranter og deres forhold til helsetjenestene i Oslo av Karin Harsløf Hjelde. *No Way in, No way Out* er en omfattende rapport som kom i 2011 som omhandler levevilkårene og forholdene irregulære migranter lever under i Norge, utgitt av Fafo ved Cecilie Øien og Silje Sønsterudbråten. Denne rapporten omfatter også barn selv om dette ikke er hovedtemaet.

Noen forskningsprosjekt omhandler sårbare barn og unge migranter, og som da også sier noe om barn og unge papirløse migranter, for eksempel rapporten *De sa du må* av Hilde Lidén og Cathrine Holst Salvesen (2016). Denne rapporten handler om mindreåriges erfaring med menneskehandel og hjelpen de får i Norge, og forteller også om hvordan barn blir møtt på gata i Norge uten lovlig opphold og uten å ha søkt asyl (Lidén og Salvesen 2016, 49).

I 2015 kom *Eksepsjonell Velferd?* av Bendixen, Jacobsen og Søvig som handler om irregulære migranter i det norske velferdssamfunnet. Denne boka tar også for seg barn under 18 år og er en bok som har vært direkte og helhetlig relevant for denne oppgaven.

Det har vært vanskeligere å finne forskning på irregulære migranter under 18 år med hovedfokus på dem som aldri har vært en del av asylsystemet, som for eksempel barn som kommer med sine foreldre fra EØS-land.

2 Teori

2.1 Pierre Bourdieu, strukturalistisk konstruktivisme og symbolsk vold

Denne oppgaven er inspirert av Pierre Bourdieus teorier om strukturalistisk konstruktivisme og hans tilnærming til forskning. Pierre Bourdieu (1930-2002) var en fransk sosiolog som tilhørte strukturalistisk konstruktivisme/ konstruktivistisk strukturalisme innen den moderne sosiologi. Konstruktivistisk strukturalisme innebærer at strukturene i samfunnet er skapt av mennesker, og at strukturene i sin tur strukturerer menneskenes praksis gjennom habitus. Bourdieu mente at det eksisterer objektive strukturer som er uavhengig av sosiale aktørers vilje og bevissthet. De objektive strukturene er ikke naturlige eller uforanderlige, men menneskeskapt. Disse strukturene kan forme eller tvinge menneskers handlinger (Bourdieu 1994, 52).

Habitus er tillærte disposisjoner til å handle på bestemte måter. Dette systemet av disposisjoner er et åpent system, som hele tiden blir påvirket av de nye erfaringene en står overfor (Bourdieu og Waquant 1993). Oppfattelses-, tanke- og handlemønstre er en del av habitus og er tilegnet gjennom erfaringer (Bourdieu 1994, 52). Disposisjonene påvirker også kroppslige reaksjoner. Disposisjonene *må* ikke brukes, men de *kan* brukes og tilpasses ulike situasjoner. Mennesket er altså ikke determinert til å handle på visse måter, men har en kreativitet. Bourdieu mente at menneskets praksis ikke er helt subjektiv, men heller ikke helt objektivt. Med andre ord er ikke praksis målrettet og et resultat av en bevisst plan, men heller ikke mekanisk styrt av strukturene (Bourdieu og Waquant 1993, 106). Bourdieu ville overkomme slike dikotomier som objektivisme og subjektivisme, og løste dette med begrepet habitus.

Ifølge Bourdieu har mennesker en viten eller kunnskap som man handler ut fra uten at man er den bevisst. Dette kaller han for doxisk erfaring, en viten man tar for gitt (Bourdieu og Waquant 1993, 83). Doxa er et relevant begrep fordi viten om menneskets opplevde sosiale verden ifølge Bourdieu ikke kan være det samme som viten om den sosiale verden. For å forske seg frem til viten om den sosiale verden, må man ta hensyn til doxa. Med mindre man har kunnskap om for eksempel maktstrukturer og forholdet mellom aktørene, er ikke doxa nødvendigvis synlig i den enkelte sosiale situasjon.

Her vil jeg kort presentere begrepene felt, kapital og symbolsk kapital, som er sentrale begrep i Bourdieus teorier, og relevante for å forstå «symbolsk makt». Felt er et nettverk, et indre forhold mellom ulike posisjoner (Bourdieu og Waquant 1993, 83). Hvert felt har sitt egen logikk

og en kamp om makt/ kapital som deltakerne på feltet har en tro (doxa) på at er verdt å kjempe om.

Det finnes flere ulike former for kapital; hovedformene er økonomiske, sosiale og kulturelle kapitalformer (Mathiesen og Højberg 2013, 206). Kapitalens verdi er relasjonell. Det betyr at i noen situasjoner i noen felt gjelder det å ha kunnskap -en form for kulturell kapital, i andre situasjoner er det om å gjøre å ha penger (økonomisk kapital). Hva som er mye eller lite kapital og hva som er «den gjeldende kapitalform», bestemmes i relasjon til de andre deltakerne på feltet. Disse formene for kapital kan fungere som symbolsk kapital. Kapital fungerer som symbolsk kapital når kapitalens makt eller evne til undertrykkelse miskjennes, eller anerkjennes som legitim (Bourdieu 1999, 251). I kraft av symbolsk kapital har man mulighet til å utøve symbolsk vold (Prieur 2006, 51).

Den symbolske makten er skjult og virker i det skjulte i habitus (Prieur 2006, 52). Det som gjør at symbolsk makt virker, er at vilkårligheten ved makten er skjult. Det vil si at noen mennesker eller grupper dominans over andre grupper blir sett på som naturlig. «Naturlig» stiller Bourdieu opp som en motsetning til vilkårlig og menneskeskapt/ konstruert. Symbolsk vold finnes i den usynlige makten, og en sosial agent kan selv bidra til sin egen undertrykking (Bourdieu og Waquant 1993, 153). Makten er usynlig og brukes når de som utøver makten ikke vet at de gjør det (Bourdieu 1996, 38). Symbolsk makt blir naturlig både for den som utøver makten og den som blir undertrykt. Undertrykkingen eller domineringen gjennom symbolsk vold er en av disse mange erfaringer som strukturer disposisjonene i habitus. Det er nettopp derfor man selv kan bidra til sin egen undertrykkelse. Undertrykkingen kan bli kroppsliggjort dersom man blir utsatt for den symbolske volden over lengre tid. Bourdieu brukte begrepene symbolsk makt, symbolsk vold og symbolsk dominans delvis om hverandre (Prieur 2006, 51), og derfor gjør denne oppgaven også det. Det var et poeng for Bourdieu at de teoretiske begrepene skulle brukes i praksis, derfor er begrepene åpne. På bakgrunn av dette tillater jeg meg å bruke begrepene slik jeg gjør i denne oppgaven.

Staten er ifølge Bourdieu et sett med krefter som utfolder seg og kjemper om monopol på den legitime symbolske volden. Staten vil ha makten til å konstituere seg selv og fastsette felles tvingende normer innenfor landets grenser (Bourdieu og Waquant 1993, 97). Dette synet på staten og statens makt er relevant for dette forskningsprosjektet fordi jeg i drøftingen forsøker

å forstå praksis i lys av symbolsk makt, og reflekterer rundt staten som utøver av symbolsk makt.

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i konstruktivistisk strukturalisme fordi denne retningen åpner opp for en forskning som tar hensyn både til objektive strukturer og sosiale aktører, både strukturer vi er bevisst på og de som påvirker oss uten at vi er bevisst på dem. Perspektivet egner seg fordi dette prosjektet ser på sosiale aktørers handlinger/ praksis basert på funn fra intervjuene i lys av objektive strukturer i lovverk. Symbolsk makt er relevant for å forstå praksisen, da denne formen for makt både kan bli en del av systemet/ strukturene og en del av den enkelte sosiale aktørs habitus.

2.2 Hostipitality

Hostipitality er et begrep som knyttes til Jacques Derrida. Derrida mente at når man sier «kom inn», men viser med stemmebruk eller kroppsspråk at man er sint, og ville foretrukket at den andre ikke kom inn, er det hostile hospitality (fiendtlig gjestfrihet), hostipitality (Derrida 2002, 358-359). Dette begrepet har jeg valgt å bruke i denne oppgaven fordi begrepet passer godt til situasjonen hvor noen er uønsket, men likevel (i en viss grad) blir ivaretatt.

3 Metode

3.1 Forskningsfeltet

Ifølge Bourdieu må det konstrueres et forskningsfelt ved at forskeren går inn i feltet, leser om feltet, reflekterer, begrenser og former feltet (Mathiesen og Højberg 2013). Å konstruere forskningsfeltet er en prosess som foregår gjennom hele prosjektets varighet.

Feltet blir konstruert ut fra hva informantene forteller og fokuset i intervjuene. Denne konstruksjonen har foregått gjennom hele prosjektet. I prosjektets tidlige fase ble feltet konstruert gjennom valg av informanter, som i stor grad styrer hva slags data jeg har fått tilgang til, og tilgang til andre mennesker med kunnskap på feltet. Feltet er begrenset og utvidet med kunnskap og informasjon jeg har fått tilgang til gjennom søk i Oria. Konstrueringen av forskningsfeltet har foregått i en runddans mellom informasjonen jeg har fått av mennesker som har arbeidet med barn uten lovlig opphold, lovverket som regulerer hvem oppholder seg ulovlig i landet, lovverket som regulerer hva disse barna har tilgang til av goder, dataene fra intervjuene, kunnskap om feltet gjennom forskning, samt teoriene jeg har brukt i analysen og ved å reflektere over sammenhengene mellom disse delene av det konstruerte feltet.

3.2 Godkjenning av prosjektet og valg av informanter

Norsk senter for forskningsdata

Prosjektet ble meldt med prosjektstart den 1. februar 2017 til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og ble godkjent. I oktober 2017 ble forlengelse av oppbevaring av persondata frem til 30.06.18 godkjent. Koblingsnøkkelen mellom dataene fra intervjuene og navn på informantene har vært låst inn i et eget skap ved OsloMet.

Informantene

Dataene består av intervju med 10 informanter som på ulike måter har vært i kontakt med papirløse barn i sin arbeidsplass i Oslo og omegn. Valget om å finne informanter i Oslo grunner i at det er større sannsynlighet for at det er flere irregulære migranter i en stor by med mange innbyggere, enn i en liten by. Dermed skulle det også være lettere å treffe mennesker som har vært i kontakt med denne gruppen i Oslo. Jeg valgte også Oslo ut fra praktiske årsaker, da jeg bor og studerer i byen.

Tre av informantene jobbet i Barnevernet i to ulike bydeler i Oslo. En informant jobbet i Selvhjelp for Innvandrere og Flyktninger (SEIF), som tilbyr et bredt spekter av hjelp gjennom både informasjon og praktisk assistanse (Selvhjelp for Innvandrere og Flyktninger, 2018). En informant jobbet i Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS), som tilbyr informasjon, rettshjelp og driver politisk påvirkning (Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS), 2018). En informant jobbet på et ordinært mottak utenfor Oslo. En av informantene jobbet i Home-Start Familiekontakten Oslo (heretter Home-Start), som hadde et tilbud for foreldre og barn i familier hvor en eller flere er papirløse. Home-Start ble drevet av Kirkens Bymisjon Barneverntiltak i samarbeid med Helsesenteret for papirløse migranter (Waage, Engebretsen og Jansson 2017). Noen av barna i disse familiene er papirløse, mens andre har lovlig opphold. To av informantene jobbet i Uteseksjonen i Oslo kommune, og en jobbet på Helsesenteret for Papirløse Migranter i Oslo (heretter Helsesenter for papirløse). Helsesenteret for papirløse drives av Røde Kors og Kirkens Bymisjon og tilbyr vanlig helsehjelp der en kan møte lege, sykepleier, psykolog og fysioterapeut for gratis konsultasjon (Røde Kors 2018).

Den siste informanten arbeidet i Redd Barna og kom ikke selv i kontakt med barn som lever i Norge ulovlig, men arbeidet med problemstillingen og satt derfor på kunnskap om utfordringer for denne gruppen barn. Fordi informanten selv ikke var i kontakt med papirløse, har jeg valgt å ikke bruke dette intervjuet i min analyse. Men kunnskapen fra dette intervjuet påvirker fortsatt prosjektet ved at den har blitt en del av perspektivet som jeg analyserer ut fra. Antallet intervjuer som direkte inngår i analysen er dermed 10, to menn og åtte kvinner. Hvert intervju varte omtrent en time og ble gjennomført på informantenes arbeidsplass. Intervjuene ble tatt opp med båndopptaker.

For Bourdieu er den ideelle rekruttering av intervjupersoner å ha en utbredt kjennskap til de mulige informanter og derfra utvelge den eller de personene som kan bidra mest inn mot prosjektets problemstilling (Glasdam 2007, 140). Informantene er valgt strategisk (Halvorsen 2008, 164) ut fra hvem jeg tror kan komme med gode kvalitative data til forskningsprosjektet. Samtidig er utvelgelsen gjort i en situasjon hvor det var svært vanskelig å få tak i informanter. Utvelgelsen har også foregått ved at noen informanter har satt meg i kontakt med andre informanter (snøballeffekten).

Informantene har ikke snakket på vegne av sine arbeidsplasser, men blir likevel representanter for offentlige instanser og private organisasjoner i dette prosjektet. Informantene fra offentlige

instanser har gjennom intervjuene kunnet belyse hva de gjør i møte med papirløse barn og dermed også vist hvilke forståelser de har av lovverket som er med på å konstruere handlingsrommet. Informantene fra private instanser har delt kunnskap om hva de gjør i møte med papirløse barn, samt historier om barn og familier og deres liv i Norge, som også er historier om hvilke ytelser familiene har fått fra offentlige instanser. For eksempel er en del av jobben til informanten fra NOAS å se på situasjonen til en familie for å se hva som kan bli vurdert som positivt og negativt for familiens søknad om lovlig opphold. Gjennom den kartleggingen informanten gjør i arbeidet sitt, får hun data som er relevant for denne oppgavens problemstilling. I intervjuene har jeg ikke spurt direkte om informantenes opplevde handlingsrom, men har ut fra dataene funnet at de likevel snakker om handlingsrom når de snakker om hva de gjør og hva de ikke gjør i møte med papirløse barn.

3.3 Å komme i kontakt

Å komme i kontakt med informanter har vært krevende. Jeg forsøkte å få et overblikk over hvem jeg kunne intervjuer om mitt tema, slik Bourdieu anbefalte, men fikk mer innsikt enn overblikk. Noen av informantene tipset om andre de trodde at satt på kunnskap om temaet. I søken etter informanter sendte jeg mange mailer, uten å få mye respons. Jeg ringte også flere private organisasjoner og offentlige instanser. Noen snakket litt med meg over telefon men ønsket ikke å stille til intervju. Informantene som stilte opp, tok jeg kontakt med per telefon hvor jeg spurte om jeg kunne sende de en mail med mer informasjon om tema, og deretter satte vi opp et tidspunkt for intervju. Jeg oppfordret informantene til å lese gjennom den skriftlige forespørselen om deltakelse i forskningsprosjektet før vi møttes til intervju, og oppmuntret dem til å komme med spørsmål eller innspill om de hadde det.

Manglende informant fra NAV

Fra starten av forsøkte jeg å komme i kontakt med informanter fra NAV, men dette har vært spesielt krevende. Jeg sendte mail til samtlige bydeler i Oslo, brukte flere grupper på Facebook for å få kontakt med informanter, og ringte til samtlige bydeler i Oslo. Ofte ble jeg satt i telefonkø på en linje som etter noen minutter ble brutt. De fleste som svarte på mine henvendelser sa at de ikke var i kontakt med irregulære migranter, noen sa at de kun har vært kjent med en sak, men at ingen barn var involvert. En av de som responderte på min mail om forespørsel av informanter var en leder i NAV i en bydel i Oslo. Han sa at ingen i NAV kunne uttale seg offentlig om hvordan NAV behandlet saker vedrørende irregulære migranter.

På et tidspunkt forsøkte jeg også å få tak i informanter fra NAV i andre deler av landet, uten å lykkes. En årsak til at det har vært vanskelig å få en informant, kan være at få som arbeider i NAV har erfaring med irregulære migranter, det kan hende at veldig få irregulære migranter tar kontakt med NAV. Manglende informanter kan også ha sammenheng med formuleringene i forespørslene etter informanter. I et forsøk på å senke terskelen for deltakelse, etterspurte jeg informanter med kjennskap til en sak, eller som kunne snakke generelt om tjenester irregulære familier kunne ha tilgang til gjennom NAV, uten å få noen informanter. Noen har likevel gitt meg informasjon over telefon og mail. Denne informasjonen har delvis farget hvordan jeg ser på forskningsfeltet og min forståelse av tilgangen til hjelp, men er ikke en del av analyse materialet i seg selv.

At det ikke er noen informanter fra NAV i dette prosjektet kan ses som en svakhet da det er NAV som i stor grad står for utdelingen av velferdsgoder, spesielt økonomiske ytelser, i det norske samfunn. Det kan hende at prosjektet ville fått et mer helhetlig blick på systemet om det også hadde inneholdt intervjuer fra NAV-ansatte. Hvordan slike intervjuer ville påvirket analysen av de andre intervjudataene kan man ikke vite.

3.4 Anonymisering og sitatsjekk

Informantene som arbeider i barnevernet er sikret større grad av anonymitet ved at jeg ikke har skrevet hvilke barnevernkontor de arbeider ved. Da jeg skulle få tak i informanter var det en episode hvor informantens leder ønsket å lese gjennom intervjuet og eventuelt komme med korrigeringer. Dette var en forutsetning for at intervjuet kunne gjennomføres. Vi ble enige om at kun informanten selv kunne endre et sitat eller komme med presiseringer i etterkant av intervjuet. Informanten leste gjennom sitatene uten å gjøre noen endringer.

Ved et annet tilfelle ønsket informanten at sjefen skulle kunne lese gjennom sitatene som skulle brukes i oppgaven. En eventuell korrigering ble ikke tatt opp i denne sammenhengen. Jeg sendte sitatene til informanten til gjennomlesing før publisering av oppgaven, hvor informanten kom med en presisering/nyansering som gjorde at jeg valgte å utelate ett av sitatene. I alt har jeg sendt sitater til gjennomlesing til tre av informantene. Den tredje informanten kom ikke med noen tilbakemeldinger etter gjennomlesningen. En annen informant hadde ikke behov for å være anonym, men skrev under på samtykkeskjemaet, og jeg har valgt å anonymisere ham på lik linje med de andre informantene.

3.5 Intervjuforløpet

Jeg har benyttet en delvis strukturert tilnærming i intervjuene (Thagaard 2009, 89). Ved at informantene delvis kunne påvirke hvilke temaer som ble tatt opp, ble det produsert data jeg kanskje ikke hadde fått om tilnærmingen var mer strukturert. Hvert intervju varte i en time.

Bourdieu fulgte ikke en fast struktur i alle sine intervjuer, men tok utgangspunkt i det enkelte mennesket, den enkelte situasjon og dennes posisjon i det sosiale rom (Glasdam 2007, 141). Jeg stilte til hvert intervju med en intervjuguide som var tilpasset det enkelte intervju, slik Repstad åpner for med sine fleksible intervjuguider (Repstad 2007, 79). Jeg har ikke gjort noen bevisste grep som tar hensyn til informantens posisjon i det sosiale rom, slik Bourdieu gjorde.

Samtalen under intervjuene gikk fritt, så lenge vi kom innom hovedtemaene i løpet av intervjuet. Disse temaene var økonomi og hvordan barna ble forsørget, utfordringer i barnas liv, hva informanten hjalp papirløse barn med, hvilke utfordringer informanten støtte på i prosessen med å hjelpe barnet, og hvem informanten kunne samarbeide med for å hjelpe barnet. Barnas hverdag og utfordringer fikk mye plass i de intervjuene hvor informanten hadde mye kunnskap om dette. Det var et valg jeg tok fordi kunnskap om barnas behov er viktige for å forstå praksis og hvorfor instansene møter barna og familiene slik de gjør.

Mine informanter og deres arbeidsplasser har vært svært ulike og dataene som har blitt produsert i intervjuene har derfor vært ulike. Dermed passet ikke de spørsmålene jeg stilte til informanter som traff barn og foreldre i en akutt hjelpesituasjon like godt da jeg skulle intervju en informant som traff barn på mottak i hverdagen. På samme måte fikk jeg en annen type kunnskap om strukturer i samfunnet ved å intervju en ansatt i NOAS versus en informant som var ansatt i Barnevernet. Denne måten å arbeide på mener jeg er i tråd med Bourdieus måte å ta utgangspunkt i den enkelte intervjusituasjon.

Mine intervjuguider var på 1 til 2 sider, og fungerte i stor grad som en huskelapp for meg selv. Pål Repstad skriver at en detaljert intervjuguide med ferdig formulerte spørsmål gir større fare for at informantene blir passivisert og gir kortere svar (Repstad 2007, 78). Intervjuguidene var i noen tilfeller til hjelp for å få gode formuleringer på spørsmålene, og i andre tilfeller en hjelp til å huske hvilke temaer jeg ønsket å komme inn på.

Ved å bruke kunnskap og erfaringer fra ett intervju allerede i neste intervju, kunne jeg stille spørsmål som ledet inn på samme tema for å se hva andre informanter vektla. Etter å ha gjennomført noen intervju, lærte jeg at det var lurt å starte relativt tidlig i intervjuet med å be

informanten fortelle om en case i møte med et papirløst barn. Casene genererte ofte nye problemstillinger og ga et tilsynelatende helhetlig bilde av hvordan instansene og organisasjonene arbeider. Flere av mine informanter svarte på konkrete spørsmål at «dette er det vanskelig å svare på uten å snakke om et spesielt tilfelle». En av informantene ville derimot ikke snakke om noen caser, fordi informanten fryktet at andre i miljøet kunne gjenkjenne casene, siden miljøet informanten var en del av, var lite og gjennomskiktig.

På slutten av hvert intervju, spurte jeg om det var noe annet informanten syntes at var viktig å snakke om som ikke hadde blitt nevnt allerede i intervjuet. I ett tilfelle sendte en informant en mail om noe hun hadde tenkt på i ettertid som var relevant og viktig ut fra informantens arbeid.

Etter hvert intervju har refleksjon rundt samtalen, innholdet og den sosiale situasjonen vært viktig, og jeg prøvde å ta med meg erfaringene jeg hadde gjort meg inn i neste intervju, selv om få erfaringer var direkte overførbare til neste intervju. Refleksjon kan ifølge Bourdieu ikke skje samtidig med handling, man reflekterer ikke og objektiviserer ikke seg selv under selve intervjuet, dette kommer etterpå. I selve intervjuet har jeg vært subjekt og deltakende (Callewaert 2007, 86). Først etter intervjuet har jeg reflektert rundt intervjuet og handlingene der. Denne refleksjonen inspirerer ikke handling direkte, men den inkorporerer nye handlingsberedskaper, eller disposisjoner som blant annet har hatt refleksjon over tidligere handlinger som sin grobunn (Callewaert 2007, 86). Refleksjonene har bidratt til endringer i intervjuguiden før neste intervju. Refleksjon har derfor vært en viktig del av metoden i dette prosjektet, både for gjennomføringer av intervju og i analysen.

Posisjonering i intervjusituasjonen

Det finnes en asymmetri i relasjonen mellom forsker og informant. Man kan aldri eliminere den symbolske volden, men målet med det metodiske arbeidet er å minimere den (Callewaert 2007, 88). I intervjusituasjonen kan begrepet symbolsk vold forklare hvorfor informanten kan bli usikker og nervøs, og hvorfor hen underordner seg intervjuerens tema og strukturelle oppbygging av intervjuet. Symbolsk vold kan for eksempel føre til at en informant ikke tar opp noe som hen synes at er viktig, fordi hen går ut fra at forskeren ville spurt etter den kunnskapen om den var viktig eller relevant, og slik nedvurderer sine egne tanker.

Forskeren er fri, men ikke uavhengig, har en habitus, er en del av flere felt og har visse typer kapital. Før prosjektstart visste jeg lite om livssituasjonen til irregulære migranter, og lite om hvilke ytelser som var tilgjengelig for denne gruppen. I møte med informantene som er

mennesker med utdanning fra ulike felt, noen også innen mitt studiefelt, har jeg hatt en posisjon med makt i kraft av initiativ til intervju og fastsetting av tema og spørsmål. Men de som arbeider i dette systemet hadde enten like lang eller lengre utdannelse enn meg, i tillegg til erfaring fra arbeidslivet og med erfaringer og kunnskap om temaet som jeg ikke hadde. Jeg var som student avhengig av mine informanter for å få fullføre studiet og dette var med på å konstruere min posisjon i det sosiale rom under intervjuene.

Informantene hadde på flere områder mer kapital enn meg som student. Flere var eldre enn meg, hadde selv tatt master og hadde gjennomført egne intervju tidligere, i tillegg til at de hadde flere år i arbeidslivet. De satt med kunnskap som jeg ikke hadde, men som jeg trengte. Dette var trekk ved mine informanter som gjorde at de hadde kapital som jeg ikke hadde, eller som jeg hadde mindre av. Flere av informantene nevnte at de hadde vært på min side av båndopptakeren, og formidlet både forståelse for min situasjon, samt ga uttrykk for at det var annerledes å være den som ble intervjuet.

I planleggingen og gjennomføringen av intervjuene var fokus på å minske den symbolske volden mot mine informanter, da det hadde vært like relevant å reflektere rundt den symbolske volden som påvirket meg som student og intervjuer. Både før og under intervjuene var jeg nervøs, snakket fort og følte meg noen ganger underlegen fordi de jeg intervjuet hadde mer kunnskap enn meg. Likevel tenkte jeg i begynnelsen bare på symbolsk vold som noe informantene ble utsatt for, og som jeg måtte forsøke å minimere. Den symbolske volden som påvirket den sosiale relasjonen i intervjuet, påvirker også dataene som ble konstruert i intervjuet og resultatene av analysen (Callewaert 2007, 85). Utfordringen er å finne ut på hvilken måte resultatene ble påvirket.

Intervju utført på arbeidsplassen

Det er ikke mulig å unngå enhver konstruksjon, det er ikke mulig å gjøre en intervjusituasjon nøytral, og derfor konstruerer man bevisst i et forsøk på å kontrollere effektene av ubevisste konstruksjoner (Callewaert 2007, 87). En av disse bevisste konstruksjonene har vært å gjennomføre alle intervjuene på den respektive informantens arbeidsplass. Dette gjorde jeg for at informantene skulle være på «hjemmebane» og oppleve at de hadde en fordel ved at de hadde mer makt i situasjonen, og slik forsøke å unngå at informantene skulle føle seg underlegne og reagere med å være usikre eller nervøse. Dette skulle også gjøre det enklest mulig for informantene å delta i studien. I ettertid tenker jeg at det snarere forsterket den symbolske

volden ved at jeg selv var den nervøse og usikre, vel vitende om at jeg var på deres territorium for å få data og kunnskap på et område de var eksperter, og jeg var student. Selv om informantene innen enkelte temaer uttrykte usikkerhet, for eksempel fordi de ikke hadde hatt mange saker med irregulære migranter, var de fortsatt eksperter for eksempel som ansatte i Barnevernet, gjennom sin erfaring på arbeidsplassen og fordi de hadde kapital i kraft av at de hadde studert selv.

At informantene var på et kjent sted for dem, kan på den ene side være med på å minske symbolsk vold. På den annen side kan det at intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidsplass ha ført til en forsterket opplevelse av at de snakket på sin arbeidsplass' vegne og trengte sin arbeidsgivers godkjenning. Det kan ha gitt en forsterket ansvarsfølelse ovenfor egen arbeidsplass, og slik bli en forsterking av symbolsk vold.

Intervjuet som transaksjon

«Et intervju kan betraktes som en transaksjon eller forhandling på et marked av symbolske goder» (Callewaert 2007, 88). Informantene snakket om et tema de brydde seg om, et tema som var relevant for deres arbeid og som hadde potensiale til å bidra til samtale på deres arbeidsplass, samt sette fokus på temaet i samfunnet. Som student har intervjuene gitt meg mulighet til å fullføre en utdanning og tilegne meg kunnskap jeg ikke hadde fra før, slik kan intervjuene ses som en transaksjon.

Forhandling om begrep

Da jeg tok kontakt med informantene, brukte jeg uttrykkene «barn uten oppholdstillatelse» og «barn som oppholder seg ulovlig i Norge» for å forklare temaet for prosjektet. Blant annet ved bruk av disse uttrykkene og begrepene i en mail, konstruerte jeg hva som skulle presenteres for mine informanter. Informantene i sin tur fortolket denne konstruksjonen (Callewaert 2007, 87). En utfordring jeg møtte på tidlig i flere av intervjuene, var at vi hadde ulik oppfatning av hva det innebar at barn var her uten lovlig opphold. Flere av informantene begynte å snakke om enslige asylsøkere, og det virket for meg som at de da mente at disse tilhørte under kategorien «barn som oppholder seg ulovlig i Norge», selv om de har lov til å være her mens de søker om asyl. Ofte var jeg likevel interessert i å høre hva informantene hadde å si om denne gruppen, da en del irregulære migranter på et tidspunkt har vært, eller kommer til å være asylsøkere i Norge. Forhandlingene som foregikk under intervjuene om hvilke barn som er irregulære migranter er

en viktig grunn til at konstruksjon av gruppen papirløse har blitt en del av analysen. Å forhandle om begreper under et intervju kan også redusere den symbolske volden (Bourdieu 2007, 55).

I noen av intervjuene ble jeg oppmerksom på en forskjell i hvordan jeg som intervjuer ordla meg, versus hvordan min informant ordla seg; vi hadde ulik språklig kapital. For eksempel brukte noen av informantene begreper som jeg måtte spørre om hva betød, da disse begrepene var spesifikke for deres arbeidsfelt. Begrepet «utsatt iverksettelse» er et eksempel på et begrep som informanten fra NOAS forklarte for meg. I et annet tilfelle tok en informant tak i begrep jeg hadde brukt i et spørsmål, og problematiserte bruken av begrepet og påpekte at begrepet kunne forstås på flere måter. Samtalen kan ses som en forhandling om betydningen av begrepet.

3.6 Fra tale til tekst

Når muntlig tale eller muntlig tekst gjøres om til skriftlig tekst, skjer det noe med teksten. Noen verbale uttrykk eller lyder må fjernes nettopp for å ikke tilsløre intervjuobjektets fremstillinger, skriver Bourdieu (Bourdieu 2007, 73-74). I overgangen fra muntlig til skriftlig kommunikasjon er endringer nødvendige for at det skal bli forståelig. Jeg valgte å ikke fjerne noe, men gjenga samtalene, ord for ord, inkludert lyder som «eeeh». Dette gjorde jeg for å i størst mulig grad huske hvordan det hadde hørt ut og hvordan jeg hadde forstått utsagnene i intervjusituasjonen.

I analysen, og i gjengivelsen av sitater har jeg valgt å fjerne nøling, verbal kommunikasjon som «eeeeh», samt små ekstra ord som fyller den muntlige setningen, men som står i veien for forståelsen av setningen når man leser den. I noen tilfeller har jeg satt inn et ord i parentes i sitatene jeg har gjengitt i oppgaven for å gjøre setningene forståelige. En fremstilling av intervjuet hvor absolutt alle lyder, nølinger og verbale uttrykk er med, er ikke mer objektivt enn en transkribering hvor noe er fjernet. I en tekst vil enkelte deler av den muntlige kommunikasjon snarere stå i veien for god forståelse av innholdet.

Når jeg har hørt på intervjuene i ettertid, har det i noen tilfeller ikke vært mulig for meg å høre enkelte deler av setninger, og enkelte hele setninger. I de tilfellene har jeg notert det i transkripsjonen. At noen få setninger eller ord har blitt borte på denne måten kan ses som en svakhet. Men det er få slike tilfeller og min vurdering er at det ikke påvirker funnene. Jeg har valgt å ikke hente sitat der deler av setningen mangler i transkripsjonen. Det er ikke til å legge skjul på at det er en forskjell mellom det muntlige intervjuet og alt som skjer der og da av både verbal kommunikasjon og kroppsspråk, og den transkriberte teksten som inngår i mitt materiale.

Det er noe som går tapt, og den transkriberte teksten er noe annet enn den muntlige samtalen. I den transkriberte teksten er noe snarere blitt lagt til av både forståelse og tolkning.

3.7 Analysen

Etter å ha transkribert og lest gjennom intervjuene, gikk jeg gjennom dem en etter en og startet med å sortere hva de ulike informantene hadde nevnt om ulike temaer og sorterte dette med stikkord i en tabell. Da jeg hadde gjort dette med halvparten av intervjuene, så jeg at det ble uoversiktlig om jeg skulle gjøre det med alle intervjuene. Denne tabellen hjalp meg imidlertid å se at ulike informanter nevnte mange av de samme hjelpetiltakene og det skapte et bilde av hvilke tiltak som er tilgjengelig for papirløse migranter. Jeg begynte å skrive inn sitater i et nytt dokument der jeg sorterte sitatene etter tema og intervju. Etter å ha gjort dette, sorterte jeg sitatene på nytt etter tema med fargekode, slik at alle sitatene fra hver informant hadde hver sin skriftfarge. På den måten var det lettere å se hvem av informantene som hadde sagt hva om ulike temaer, samtidig som jeg så ut fra skriftfargen hvilken arbeidsplass de jobbet ved og hvilken informant som var sitert.

Etter at dette var gjort, begynte jeg å skrive rundt de ulike funnene, tematisk. Her gikk mye arbeid og tid med til å finne og forstå lovverket som er med på å konstruere handlingsrommet til de sosiale aktørene i private organisasjoner og offentlige instanser. Jeg formulerte problemstillingen på nytt flere ganger, leste om Bourdieus teorier om igjen, og leste forskningslitteratur. En del av arbeidet med analysen har vært å se på hvilke uttalelser jeg selv gjorde underveis i intervjuet for å få øye på hvordan min stemme kan ha påvirket svarene. Selv om det er vanskelig å vite, er det en viktig refleksjon i analysen som ikke er synlig i selve analyseteksten, men som har påvirket valg av sitater.

I analysen forsøker jeg å gi kjennskap til samfunnets objektive strukturer (Mathiesen og Højberg 2013, 203), som omgir de papirløse barna. Juridisk regelverk er en form for objektiv struktur. Jeg har analysert funnene fra intervjuene i lys av lovverket som er med på å regulere tilgangen til den enkelte type ytelse. Praksis er konkret relatert til de objektive strukturene, ved at praksis i stor grad styres av juridisk lovverk og offentlige føringer (Wilken 2005, 229). Inspirert av Bourdieus teorier må man tenke relasjonelt gjennom hele analysen; individet står i en relasjon til strukturer; til sitt miljø på jobben, til intervjueren, og til storsamfunnet.

3.8 Etiske refleksjoner og begrensninger ved studien

Informantenes bakgrunn og anonymitet

Av hensyn til informantenes anonymitet har jeg valgt å ikke skrive om informantenes bakgrunn utover deres arbeidsplass. Dette til tross for at deres bakgrunn, utdanning, politiske engasjement med mer påvirker intervjudataene slik min analyse er farget av min bakgrunn og mitt engasjement. Noen av informantene har arbeidet for papirløses rettigheter, enten gjennom sin arbeidsplass eller på andre måter. Forskere skal ikke være mikrofonstativ for politiske budskap, men forskning kan brukes både politisk og på andre måter for å få til endringer i samfunnet.

Enkelt saker og systemet som helhet

For noen av informantene er arbeidet med irregulære migranter en del av det daglige arbeidet. Andre av informantene er mennesker som hovedsakelig arbeider med for eksempel barnevern, og ikke hovedsakelig med papirløse barn. Når de forteller om saker med irregulære migranter, er dette historier om «uvanlige saker», og delvis uvanlige problemstillinger. Dette gjør intervjudataene sammensatt. Noen av erfaringene som informantene forteller om kan faktisk bare være engangstilfeller, og sier ikke nødvendigvis mye om systemet som helhet.

I noen tilfeller har mine informanter fått spørsmål om tilfeller man kan tenke seg, hvor informanten så har svart på hva han eller hun på sin arbeidsplass ville kunnet gjort i den gitte case. I slike uttalelser er det verdt å merke seg at folk ikke nødvendigvis handler slik de sier at de ville handlet. Når man står i en gitt situasjon, kan det hende man både ser muligheter og begrensninger som man ikke var bevisst på fra før. Derfor kan det være en feilkilde med tanke på en slags fasit om hvilke tiltak som er tilgjengelige i hypotetiske caser. Svarene informantene har gitt, kan likevel si noe både om doxa, kunnskapsnivå, og ikke minst kan det si noe om hvilken informasjon som kan bli gitt til irregulære migranter hvis de spør, før de eventuelt faktisk søker om for eksempel økonomisk støtte.

Posisjonering i feltet

Forskeren må forsøke å bryte med sitt prekonstruerte selv (Priour og Sestoft 2006, 229). En del av dette er å tenke gjennom sin posisjon, som jeg har vært inne på tidligere, men det handler ikke bare om min posisjon i intervjusituasjonen. Jeg er student og på mange områder privilegert. Jeg er kvinne, og har valgt et typisk «kvinnestudium». Jeg jobber ikke med irregulære migranter og er ikke selv konstruert som irregulær migrant. Sammenlignet med papirløse barn har jeg

mye kapital og makt på flere områder og kan slik også ses som en del av strukturen som utøver symbolsk vold mot irregulære migranter. Hva dette konkret gjør med forskningsresultatene er vanskelig å slå fast, og i hvilken grad jeg har brutt med mitt prekonstruerte selv, er vanskelig å si.

Prosjektet handler om ivaretagelse av en gruppe jeg aldri har vært en del av, og et system jeg ikke jobber i, og hadde lite kunnskap om før prosjektets start. Det har gjort noe med hele forskningsprosessen. Som jeg tidligere har skrevet om, brukte noen av mine informanter begreper både knyttet til asylprosess og saksbehandling i Barnevernet som jeg ikke forsto ordentlig før etter at intervjuene var gjennomført. Kunnskapen som dette prosjektet produserer, vil være et resultat av relasjonen mellom meg (forskeren) og feltet (Thagaard 2013, 43). En student med mer kunnskap på for eksempel barnevernsfeltet ville ha sett ting jeg ikke har sett og kanskje kunnet forstå ting jeg ikke har forstått.

I min analyse blir systemet sett gjennom mine øyne, ut fra mitt perspektiv. Selv om jeg reflekterer rundt dette, kan min analyse fremstille strukturene og praksisen på en måte ansatte i velferdssystemet er uenige i og på en måte informantene ikke kjenner seg igjen. Dette er alltid en fare, enda mer fordi jeg selv ikke har kunnskap fra innsiden av de ulike delene av systemet. Men et annet blikk, litt utenfra kan også være en styrke. Samtidig har informanter som tidvis snakket om avmakt i møte med system og lovverk blitt gitt en stemme. Men i ferdigstillingen av prosjektet og i en publisering er det forskerens analyse som blir lest og hørt, deri ligger også makt.

Papirløse barn som gruppe

Dette prosjektet er med på å konstruere papirløse barn som mottakere av ytelser og tjenester. I stedet kunne man skrevet om strategier barna har, på hvilke områder de har makt og hvilke områder de greier seg selv. Jeg kunne skrevet om hvordan de selv tok vare på seg, som enkeltindivider eller grupper, men jeg har valgt å fokusere på hva offentlige instanser og private organisasjoner gjør i møte med gruppen. Slik blir barna i dette prosjektet konstruert som passive, mens offentlige instanser og private organisasjoner er de handlende og aktive part. Denne oppgaven kan slik ses som enda en tekst om ressursvakhhet blant «de andre». I tillegg er oppgaven med på å konstruere irregulære barn som en sårbar gruppe. Dette til tross for at de kanskje ikke har stort annet til felles enn sin oppholdsstatus, og til tross for at de ikke bare er sårbare.

Konsekvenser av forskning

Ved å sette fokus på regelverket rundt irregulære migranter, kan man risikere at det kommer tydeligere lover og retningslinjer som gjør livssituasjonen til de irregulære migrantene vanskeligere enn tidligere. Det er ikke alltid at konsekvensene av forskning tjener til samfunnets beste, og forskning kan også bli misbrukt. Men den kan også fordre ny debatt og endringer i samfunnet som er til det bedre for den gruppen forskningen omhandler.

4 Analyse

4.1 Innledning

I analysen vil jeg ta for meg følgende temaer: Konstruksjonen av de irregulære (4.2); Helsetjenester (4.3); Skole og aktiviteter (4.4); Økonomi og bosted (4.5); Barnevernet i møte med irregulære migranter (4.6); Barnevernet i møte med familier som ikke har midler til livsopphold (4.7); samt I møte med papirløse barn (4.8). I det sistnevnte delkapitlet i analysen trekker jeg frem noen funn som sier noe om handlingsrommet og om sakene med papirløse barn som er viktige for å belyse problemstillingen, men som ikke passer inn i de andre delkapitlene.

I den følgende analysen vil jeg se på hva offentlige og private instanser gjør i møte med papirløse barn. Hvert delkapittel er strukturert slik at jeg først redegjør for generelt lovverk som gjelder for det aktuelle tema. Her bruker jeg lover, forskrifter, rundskriv og i enkelte tilfeller viser jeg til forskning som er relevant for forståelsen av lovverket. Deretter tar jeg for meg funnene fra intervjuene som viser praksis, altså hva offentlige instanser og private aktører gjør. Her kommer handlingsrommet til syne; handlingsrommet som er regulert av lovverket, og handlingsrommet som blir tatt i bruk av sosiale aktører innen offentlige instanser og private organisasjoner.

Det finnes lovverk som gjelder spesielt for noen grupper innenfor konstruksjonen irregulære migranter. Derfor presenteres noen «spesielle» lover/ retningslinjer etter hvert, slik at det er tydelig at det aktuelle regelverket kun regulerer handlingsrommet i møte med for eksempel avviste asylsøkere.

4.2 Konstruksjonen av de irregulære

Dette første delkapitlet i analysen skiller seg noe fra de andre kapitlene, da det tar for seg et mer overordnet spørsmål som er relevant og får konsekvenser for hva offentlige instanser og private organisasjoner gjør i møte med papirløse barn. Gjennom lovverket kan staten bestemme hvem som er «innenfor» og hvem som er «utenfor». Staten fordeler kapital i form av økonomiske midler, tilgang til utdanning, tilgang til arbeid og så videre. Det juridiske rammeverket er en del av de objektive strukturene i samfunnet.

Oppholdsrett og oppholdstillatelse

Hvem som har lovlig opphold er regulert i Lov av 15. mai 2008 nr. 35 Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (Utlendingsloven). Vedtak om midlertidig og permanent oppholdstillatelse, fornyelse og tilbakekall fattes av Utlendingsdirektoratet (UDI) (Utlendingsloven, §65, 2008). Altså er det UDI som vedtar om en innvandrер får, eller eventuelt mister, oppholdstillatelse. De som får avslag på sin søknad om oppholdstillatelse, oppholder seg i Norge ulovlig. Det gjør også de som ikke reiser etter at deres oppholdstillatelse eller visum har gått ut.

EØS-borgere har oppholdsrett, og trenger dermed ikke oppholdstillatelse, dette følger av Forskrift av 15. oktober 2009 nr. 1286 Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (Utlendingsforskriften) (§19-2a). Til tross for at noen utlendinger kan oppholde seg i Norge lovlig uten oppholdstillatelse, men kun basert på oppholdsrett, har jeg valgt å bruke termen «manglende oppholdstillatelse» for den situasjonen at en utlending oppholder seg ulovlig i landet. Begrepet «oppholdstillatelse» kommuniserer godt grensen mellom lovlig og ulovlig opphold i landet.

De som ikke oppfyller kravene for oppholdstillatelse

Utlendingsloven stiller «krav om underhold og bolig for at oppholdstillatelse skal gis» (§58, 2008). Dette kravet er et generelt krav til migranter som ikke søker om opphold på grunn av behov for beskyttelse. Dette fører til at noen mennesker som i utgangspunktet kan oppholde seg i landet, likevel ikke oppfyller kravene og slik kommer inn under kategorien «irregulær migrant».

Utlendingsloven sier at «en EØS-borger som har gyldig identitetskort eller pass, har oppholdsrett i inntil tre måneder, forutsatt at vedkommende ikke blir en urimelig byrde for offentlige velferdsordninger» (§111 første ledd, 2008). Dette er en relevant paragraf, da flere irregulære migranter som informantene har fortalt om, i utgangspunktet hadde oppholdsrett, men ble konstruert som irregulære idet de ikke greide å forsørge seg selv og ble til en «urimelig byrde for offentlige velferdsordninger».

I tillegg kommer de som aldri søker om lovlig opphold, og som dermed ikke oppfyller kravene Utlendingsloven stiller for lovlig opphold i landet. Barn under 18 år kan ikke være arbeidsinnvandrere (Utlendingsloven, §23a, 2008). Barn av arbeidsinnvandrere som ikke

oppfyller vilkårene som regulerer arbeidsinnvandring, har ikke lovlig opphold. Slik følger barna foreldrenes status. Det kan være at foreldrene ikke registrerte seg som arbeidsinnvandrere da de kom til Norge, at arbeidstillatelsen har gått ut, eller at de ikke lengre oppfyller andre vilkår for å oppholde seg i landet som arbeidsinnvandrere.¹

Barn med avslag på asylsøknad

Et barn som har fått endelig avslag på sin asylsøknad (Utlendingsloven, §28-37, 2008), oppholder seg ulovlig i landet. Et barn som har søkt om asyl sammen med sine foreldre, får opphold om foreldrene får opphold. Hvis barnet har kommet til landet alene, får barnet en egen vurdering. Uavhengig av om barnet har kommet til landet med foreldre eller alene skal det i vurderingen tas «hensyn til om søkeren er barn» (Utlendingsloven, §28 tredje ledd, 2008). Denne paragrafen viser at barnet har en spesiell stilling i forhold til sine foreldre i Utlendingsloven.

Denne oppgaven omhandler ikke asylsøkere og mindreårige asylsøkere. Enslige mindreårige asylsøkere med avslag og midlertidig opphold frem til de fyller 18 år går heller ikke under oppgavens problemstilling, da de midlertidig har lov til å oppholde seg i landet. Ureturnerbare, altså mennesker som har avslag men ikke kan returneres til sitt hjemland, defineres som papirløse migranter, uten at oppgaven fokuserer spesielt på denne gruppen.

Bortvisning og utvisning

Bortvisning er en forvaltningsmessig reaksjon hvor en utlending kan nektes adgang til Norge eller pålegges å forlate landet (Øyen 2013, 401). Dette reguleres i Utlendingsloven (§17 første ledd a-l, 2008). Ved bortvisning har man ikke innreiseforbud, og kan i prinsippet dra tilbake til Norge så snart man vil. Mennesker som ikke har lovlig oppholdstillatelse kan utvises fra landet, også barn. Dette reguleres i Utlendingsloven kapittel 8. En utvisning innebærer også et innreiseforbud. Hvis en irregulær migrant for eksempel har oppholdt seg ulovlig i landet over lang tid og i skjul for myndighetene, kan hen risikere både straffeforfølgelse og utvisning. Straff håndheves av påtalemyndighetene, mens utvisning er en forvaltningsmessig reaksjon som ligger under utlendingsmyndighetenes område.

¹ Dette reguleres av Utlendingsloven kap. 3 og 13, samt Utlendingsforskriften kapittel 6 og 19.

Hvem er barn?

Barnekonvensjonen artikkel 1 sier at «I denne konvensjonen menes med barn ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivning som gjelder for barnet». I regler om omsorg for asylsøkende barn og vilkår for oppholdstillatelse, samt lengde av oppholdstillatelse, skilles det mellom ulike aldersgrupper av de som er mellom 0-18 år. Disse reglene gir imidlertid ikke tidligere myndighetsalder på utlendingsrettens område. Det innebærer at alle under 18 år er barn innenfor det temaet denne oppgaven drøfter.

Det kan være vanskelig å fastslå med rimelig sikkerhet om en person er over eller under 18 år, da mange kommer til Norge uten pass eller godkjente offentlige ID-kort. I en sak om asyl eller i en sak om oppholdstillatelse for et familiemedlem kan personen anmodes om å la seg undersøke (Utlendingsloven, §88, 2008). Denne aldersundersøkelsen har fått en del kritikk, blant annet av Den Norske Legeforening (2016). I november 2017 konkluderte tingretten med at Utlendingsnemda hadde «innhentet aldersundersøkelser uten at det var rettslig grunnlag for dette. Den konkrete aldersvurderingen i samtlige fem saker er uriktige» (Stokke 2017). Dette kan ses som en svakhet ved denne paragrafen; barn kan risikere å miste sin beskyttelse og sine rettigheter fordi de blir vurdert og konstruert som voksne. I intervjuene i dette prosjektet har flere informanter snakket om barn som de mener er barn, men som har blitt konstruert som voksne.

Rundskrivet *Rutiner ved registrering og innledende saksbehandling av en søknad om beskyttelse der det er treff i Eurodac og/ eller i Visa Informationssystem (VIS) og det er tvil om alder* fastslår at Politiets Utlendingsenhet (PU) har mulighet til å registrere en asylsøker som voksen, selv om søkeren selv hevder hen er barn (Utlendingsdirektoratet 2014, punkt 2.1.3 og 2.2.2). Slik kan en sosial aktør (politibetjent) ved sitt første møte med en migrant gjøre en vurdering som får store konsekvenser for migranten med tanke på tilgang til tjenester og goder. Dette kan gå ut over et barns rett til å bli ivaretatt nettopp som et barn. En av informantene fra Barnevernet fortalte at de merket når ordningen kom. Plutselig ble barn som de hadde jobbet med konstruert som voksne. «Så vi hadde et merkbart fall i antall saker etter en interninstruks som gjorde at politiet kunne registrere dem som åpenbart voksne». Slik er konstruksjon av alder en måte å inkludere og ekskludere mennesker fra ulike velferdsgoder og ytelser.

Usikkerhet rundt hvem som er irregulære

En problemstilling som har gått igjen i dette arbeidet og i intervjuene, er spørsmålet om hvem de irregulære migrantene er; hvem mener jeg når jeg sier «de som oppholder seg ulovlig i Norge»? Spørsmålet om hvordan man skal definere «irregulære migranter», «papirløse» og «ulovlig opphold» har vært et krevende spørsmål, både med tanke på juridisk definisjon, sosial opplevelse og tilgang til velferdsytelser og tjenester. I det følgende vil jeg ta for meg noen dilemmaer jeg har møtt i konstruksjonen av irregulære migranter i denne oppgaven.

Det finnes mennesker som oppholder seg lovlig i landet, men som ikke har rettigheter på NAV, kanskje arbeider svart og på flere måter er i det en av informantene kalte en «papirløs situasjon», selv om de har lov til å oppholde seg i landet. Enslige mindreårige asylsøkere og asylsøkere som har fått avslag på sin asylsøknad, men også fått utsatt iverksettelse, og dermed har lov til å oppholde seg i landet en stund til, blir definert inn som irregulære migranter av en del av informantene. Dette er fordi de på mange måter lever på siden av samfunnet, med få rettigheter, i en midlertidighet og uoverskuelig fremtid slik mange papirløse migranter gjør. Rent juridisk har de imidlertid lov til å være her, og faller derfor ikke inn under oppgavens problemstilling.

Informanter fra Barnevernet og Uteseksjonen fortalte om ungdommer fra Nord-Afrika som har reist på egenhånd til Norge. De kom gjerne i kontakt med Uteseksjonen og Barnevernet etter, eller mer eller mindre samtidig med, at politiet var i kontakt med ungdommene. I sitt møte med politiet ble disse ungdommene ofte registrert i påvente av asylintervju. Dermed er de per definisjon ikke ulovlige i landet idet barnevernet starter sitt arbeid med ungdommene. Men deres situasjon er fortsatt preget av midlertidighet og usikkerhet.

Oppgavens formål er som nevnt å se på offentlige instanser og private organisasjoners praksis i møte med irregulære migranter. Dette skillet som jeg har gjort mellom irregulære og regulære migranter, kan ses som et unaturlig skille fordi det dreier seg ofte om de samme menneskene og i stor grad like eller liknende livssituasjoner. Konstruksjonen av papirløse barn som en gruppe, er i seg selv også problematisk da livssituasjonen og mulighetene barna har til blant annet å få et sted å bo, varierer. Dette forsøker jeg å ta hensyn til ved å beskrive hvilke lovverk som gjelder hvem innen kategorien «irregulære migranter».

På spørsmål om hva hun ville gjort om hun fikk kontakt med en enslig ungdom som ikke var registrert som asylsøker, svarte en informant i Barnevernet at hun ville kontaktet Fylkesmannen.

Fylkesmannen ville deretter oppnevnt en verge til ungdommen, som ville tatt tak i det som har med oppholdsstatus å gjøre. Dermed kan ungdom bli konstruert som for eksempel asylsøker etter å ha kommet i kontakt med Barnevernet. Idet barn uten foreldre kommer i kontakt med det offentlige hjelpeapparatet blir de, eller har de ofte blitt, «regulære migranter», nettopp ved at det tas tak i oppholdssituasjonen. For ungdommer fra land i Nord-Afrika kan det å registreres som asylsøker være den eneste veien til lovlig, men ofte midlertidig, opphold. Det kan gjøre at ungdommer som man vet at ikke vil få asyl, likevel går gjennom asylsøkersystemet.

Inn og ut av kategorien «irregulær migrant»

Det lovlige oppholdet er først en endring til status som for eksempel asylsøker, siden kan de få avslag, få opphold, eller midlertidig opphold. I 2016 fikk 320 enslige mindreårige asylsøkere innvilget midlertidig opphold frem til de fylte 18 år (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2017). For denne gruppen utgjør ikke endringen i oppholdsstatus nødvendigvis en umiddelbar endring i livssituasjon. Fremtiden blir ikke nødvendigvis sikrere for ungdommene ved at de har fått lovlig opphold for en periode. Ut fra fortellinger om enslige mindreårige asylsøkere i en del av intervjuene, ser det ut til at velferdsgodene som er tilgjengelige for ungdommene mens de har en asylsak gående, og etter at ungdommene har fått avslag, er tilnærmet like.

Kategorien «papirløs» og å «oppholde seg i landet ulovlig» er kategorier man kan defineres inn og ut av (Jacobsen 2015, 30). Det har gjort dette prosjektet utfordrende, fordi de jeg har intervjuet kan starte med å fortelle om en person som er mindreårig asylsøker og som stikker av fra mottak, og da lever på siden av systemet en stund, som om han var irregulær, som går over til å juridisk være irregulær fordi vedkommende har fått avslag på asylsøknad og skulle ha forlatt landet. I siste del av fortellingen som informanten presenterer, er denne ungdommen igjen regulær, fordi det er startet en menneskehandelssak. Vedkommende har igjen lov til å være i landet midlertidig, til saken eventuelt kommer for retten og blir avgjort der. Før fortellingen er over, har vedkommende blitt 18 år og faller så utenfor denne oppgavens prosjektbeskrivelse.

Det norske system og samfunn er omkranset og styrt av mange lover. Spesielt tydelig og viktig blir lovgivningen som omgir de irregulære migrantene, da det er nettopp norsk lov som har definert de som irregulære. Barn som bor i landet uten å ha lovlig opphold, er en svært sammensatt gruppe. Det er mange ulike årsaker til at mennesker lever i Norge, og i andre land, uten lovlig oppholdstillatelse og situasjonene de lever under kan være svært ulike (PICUM

2016). Mange av dem er asylsøkere, som i seg selv er en heterogen gruppe både når det kommer til alder, landbakgrunn, og hvordan de har reist for å komme til Norge, samt kulturell og individuell ulikhet (Eide og Lidén 2012, 183). Noen av de irregulære migrantene har aldri vært asylsøkere, men har for eksempel kommet til landet på turistvisum, uten å reise når visumet har gått ut.

Rett og mulighet til å hjelpe de som er i landet uten lovlig opphold

Rett og mulighet som fremkommer av Utlendingsloven til å hjelpe irregulære migranter er en viktig del av strukturen som påvirker hva som gjøres i møte med irregulære migranter. Derfor vil jeg her gjøre rede for noen relevante paragrafer.

De som har lovlig opphold har noe begrenset mulighet til å hjelpe papirløse, ifølge Utlendingsloven. «Med bot eller fengsel inntil tre år straffes den som a) hjelper en utlending til ulovlig opphold i riket eller i et annet land som deltar i Schengensamarbeidet» (Utlendingsloven, §108 fjerde ledd, 2008).

Videre sier loven at «den som yter humanitær bistand til en utlending som oppholder seg ulovlig i riket, skal ikke kunne straffes for medvirkning til ulovlig opphold med mindre «vedkommende har hatt til hensikt å hjelpe utlendingen til å unndra seg plikten til å forlate riket, og hjelpen har vanskeliggjort myndighetenes mulighet til å få til en utsendelse» (Utlendingsloven, §108 sjette ledd a og b, 2008).

I Norge har vi allmenn handlingsfrihet; alle som er i riket kan gi husrom, mat og ulike tjenester til hvem de vil, skriver Søvig (2013, 159). Søvig konkluderer med at de som hjelper en utlending uten lovlig opphold med hensikt om å hjelpe og dekke grunnleggende menneskelige behov, samt at vedkommende ikke prøver å skjule utlendingen, gjør en straffri handling (Søvig 2013, 172). I 2011 fant Cecilie Øien og Silje Sønsterudbråten at aktører fra frivillige organisasjoner oppga at de ikke tilbød hjelp til irregulære migranter på grunn av usikkerhet rundt lovligheten av å tilby hjelp til denne gruppen (Øien og Sønsterudbråten 2011, 44-45).

Informanten fra Home-Start fortalte at de «håndplukket» sine frivillige til arbeidet med irregulære familier. De som er frivillige i Home-Start skal være en støtte for familien og bidra til positive opplevelser med vekt på psykisk helse og sosiale behov (Waage, Engebretsen og

Jansson 2013). Dette definerer de inn under humanitær hjelp i forlengelse av Helsecenteret for Papirløses arbeid. En av grunnene til at noen ikke ville være frivillige i en familie med irregulære migranter, var fordi «de synes det er feil». Det er altså et moralsk aspekt i dette temaet; i hvor stor grad det er greit å hjelpe familier og barn som ikke har rett til å oppholde seg i landet. I intervjuene med noen av informantene, fremsto det som uklart for informantene selv om det hadde vært lovlig å gi bolig og arbeid til irregulære migranter.

De som arbeider i for eksempel Barnevernet kan oppleve seg delvis forpliktet på å ikke tilrettelegge for ulovlig opphold i landet. Dette ser jeg nærmere på i delkapitlet om Barnevernet i møte med papirløse familier som ikke har midler til livsopphold. Rettslig handler det for frivillige organisasjoner og privatpersoner om å ikke gjøre noe i skjul og ikke ta betalt for hjelpen man yter.

4.3 Helsetjenester

Konstruksjonen «irregulær migrant» gir mennesker en juridisk status som får konsekvenser for deres rett på, og tilgang til, velferdsgoder. I det neste er fokuset på helsetjenester.

Rett til helsetjenester med unntak

Ifølge Lov av 02. juli 1999 nr. 63 Lov om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven) er helsehjelp «handlinger som har forebyggende, diagnostisk, behandlende, helsebevarende, rehabiliterende eller pleie- og omsorgsformål, og som er utført av helsepersonell» (§1-3c).

Pasient- og brukerrettighetsloven §1-2 fastsetter at loven gjelder for alle som «oppholder seg i riket». Forskrift av 16. februar 2011 nr. 1255 Forskrift om rett til helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket (Forskrift om tjenester til personer uten fast opphold), §4, gir i utgangspunktet papirløse barn full tilgang til helsetjenester. Forskriften sier i §4 at de «har i tillegg til øyeblikkelig hjelp som nevnt i §3, rett til nødvendige helse- og omsorgstjenester» og «nødvendig helsehjelp fra spesialisthelsetjenesten». Pasient- og brukerrettighetsloven §2-3 til §2-5 gjelder også for papirløse barn, hvilket innebærer rett til fornyet vurdering, fritt behandlingsvalg, og rett til individuell plan.

Unntaket fra disse rettighetene er om hensynet til barnet selv tilsier at hjelp ikke burde ytes (Forskrift om tjenester til personer uten fast opphold, §4, 2011). En del av vurderingen av om hensynet til barnet selv tilsier at hjelp ikke burde ytes, er en vurdering av om barnet skal reise ut av landet og dermed avbryte behandlingen, og videre om det å avbryte behandlingen vil være uforsvarlig (Karlsen 2015b).

Det kan være vanskelig for helsepersonell å vite når papirløse barn skal reise. Dette kravet om at helsepersonell skal gjøre en slik vurdering, kan også ses som et krav om at helsepersonell må skaffe informasjon om oppholdsstatus og utreiseplan og dermed ta innvandringsregulerende hensyn når de vurderer om et barn skal få behandling eller ikke (Karlsen 2015a). Marry-Anne Karlsen har skrevet om utfordringene for helsepersonell når de skal vurdere om de kan gi behandling eller ikke. Hun viser til et tilfelle hvor behandling har vært utsatt i årevis fordi det var usikkert om barnet ville få tilstrekkelig god oppfølging i hjemlandet om barnet ble sendt ut etter behandlingsstart i Norge (Karlsen 2015a, 137-138).

Fastlege

Barn uten lovlig opphold har ikke rett til å stå på fastlegelisten, hvilket er noe flere organisasjoner kritiserer (Forum for Barnekonvensjonen 2017, 8). Pasient- og brukerrettighetsloven (§2-1c, 1999) gir alle som er bosatt i en kommune rett til å stå på liste hos fastlege. De som da er «bosatt» er de som er folkeregistrert i den kommunen. Barn uten oppholdstillatelse kan ikke registreres i folkeregisteret og faller dermed utenfor ordningen. Mange av Norges papirløse er tidligere asylsøkere som hadde rett på fastlege før de fikk avslag på asylsøknaden, men som mister denne retten når de får avslag. Informanten fra ordinært asylmottak fortalte at det tidligere hadde vært vanskeligere å få helsehjelp for voksne og barn som hadde fått avslag, men at de nå har en avtale med et legekantor hvor beboere med avslag får legetime, uavhengig av oppholdsstatus.

Tilgangen til helsehjelp kan variere etter hvordan kommunene velger å organisere denne hjelpen som irregulære migranter har rett på. Noen kan i praksis få en fastlege, selv om de ikke kan stå på fastlegelisten. Mange papirløse barn drar med sine foreldre til legevakten for å få helsehjelp, nettopp fordi de ikke har rett til å stå på en fastlegeliste. Om de da ikke er akutt syke, kan de risikere å måtte vente lenge fordi det er de mest akutt syke som får komme inn til lege først. Barn er fritatt fra betalingsforpliktelse, også betaling i etterkant av behandling. Men barna har ikke rett til å få dekket utgifter til pasientreiser (Karlsen 2015b, 104), hvilket som i praksis

kan gjøre at barn ikke kommer seg til behandlingsstedet og dermed er barnet ute av stand til å få sine helserettigheter oppfylt. Selv om barn har rett til helsehjelp på tilnærmet lik linje med andre barn i Norge, er det flere som benytter seg av tilbudet ved Helsesenteret for papirløse.

Informanten fra Helsesenteret for papirløse forklarte situasjonen slik; «Fastlegen fungerer jo som portåpneren til alt. Så har du ikke fastlege så er det akkurat som det står et «velkommen inn» men det er ikke noen dør». At barn og unge må dra til legevakten for å få den hjelpen og oppfølgingen andre får hos fastlegen, gjør at de ikke har en lege som følger dem over tid. På Helsesenteret er det mange leger som arbeider, og der får man heller ikke en fastlege, selv om de frivillige legene ved Helsesenteret skulle ha et ønske om å kunne følge opp pasientene med en viss kontinuitet.

Praktisk tilgang til primærhelsetjenesten

Det kan være vanskelig for irregulære migranter å vite hvordan systemet fungerer, hvordan de skal gå frem for å få legetime. Ved mange legekantor foregår stadig mer av kontakten med helsevesenet via internett, og dette er en utfordring i seg selv for mennesker som ikke har norsk personnummer eller tilsvarende nummer. De får ikke logget seg inn og bestilt legetime og lignende.

Det første spørsmålet man får når man oppsøker helsetjenester, er spørsmål om fødselsdato og personnummer. De som møter for eksempel skole eller helsevesen uten å kunne oppgi et personnummer, får gjerne et H-nummer (hjelpenummer) (Karlsen 2015a, 141) som legges inn i systemet. Men spørsmålet om personnummer kan også oppfattes som et krav for å få tilgang på helsetjenester. Informanten fra Helsesenteret for papirløse fortalte at noen foreldre nølte med å ta med barna til legevakten fordi det gikk rykter om at de ikke kunne få hjelp der uten personnummer, eller rykter om at legevakten kontaktet UDI eller politiet.

Spesialisthelsetjenesten

Barna har rett til hjelp fra spesialisthelsetjenesten. Det å ikke ha fastlege, kan gjøre det litt vanskeligere å få en henvisning videre til spesialisthelsetjenesten, da ingen leger har fulgt barnet og barnets utvikling over lengre tid.

Flere av informantene har fortalt om barn og ungdom som har gått til psykolog gjennom spesialisthelsetjenesten. Uteseksjonen i Oslo har en psykolog som tar imot barn og ungdom som Uteseksjonen kommer i kontakt med, uten at ungdommene må ha henvisning fra en lege først. Helsesenteret for papirløse har også psykologer som papirløse kan oppsøke. Disse gjør også utredninger, for så å henvise videre i spesialisthelsetjenesten. Dette er en jobb som kan være vanskelig for leger ved legevakten å gjøre, da pasientene oftest vil møte en ny lege hver gang de oppsøker legevakten.

Silje Sønsterudbråten, Guri Tyldum og Magne Raundalen har forsket på omsorgspraksiser på asylmottak for enslige mindreårige og skriver blant annet om at det er begrenset tilgang til spesialisthelsetjenesten for barn og unge som bor på mottak. En bekymring som har kommet frem i deres forskning, er at mottak, skole og fastlege kan ha en annen terskel for å sende mottaksbeboere til spesialisthelsetjenesten. Denne rapporten omhandler ikke kun barn med avslag, men barn og unge som bor på mottak, med ulike vedtak og ulike grunner til at de venter. En mulig grunn var ifølge denne forskningen, at selve bosituasjonen var en viktig underliggende årsak for forståelsen av traumene, og at å gå inn med behandling uten at selve situasjonen endres, ikke var heldig (2018, 95-98).

Informanten fra NOAS fortalte om et barn som bodde på mottak og fikk full oppfølging på grunn av sin diagnose innenfor autismespekteret. Dette barnet hadde alltid en person hos seg på skolen og hadde et visst antall timer med en til en-oppfølging av en pedagog i uka. Barnet fikk også transport til og fra skolen hver dag. Det finnes fortellinger om barn som ikke får tilgang på helsehjelp når de trenger det, og fortellinger om barn som får «alt de har krav på ut fra lovverket». Det kan virke tilfeldig om barna får hjelp fra spesialisthelsetjenesten eller ikke. Men man kan også tenke at det har sammenheng med strukturene. Forskjellsbehandlingen kan ses som strukturell for eksempel ved at symptomene som barn ved mottak opplever, vurderes som normale for ungdom som bor på mottak (Sønsterudbråten, Tyldum og Raundalen 2018, 97).

Situasjonen som papirløs er stressende og vanskelig i seg selv, og kan gjøre både foreldre og barn ekstra sårbare for psykiske lidelser (Hjelde 2010, 41). Informanten fra ordinært mottak snakket om at bosituasjonen påvirket stressnivået for de som bor på mottak: «Siden man kommer fra så forskjellige kulturer og bor under disse vilkårene her, en lang stund under sånne kummerlige vilkår og i den fattigdommen, da er jo stressnivået ganske høyt». Informanten fra

SEIF påpekte at «Den praksisen som Norge kjører i dag, den gjør mange mennesker syke. Og det er det ingen som er tjent på.» Informanten snakket om at asylsystemet er laget på en slik måte at folk blir ødelagt av systemet, og knyttet det å være en del av systemet over lengre tid opp mot helseproblemer. De strukturene som omgir papirløse barn, spesielt ved asylsystemet og helsesystemet for voksne, kan tvinge barna inn en livssituasjon som både går ut over deres psykiske og fysiske helse. Barna lever i usikkerhet rundt sin fremtid, hvilket er en stor belastning i seg selv.

Foreldres manglende tilgang til helsetjenester går ut over barn

Foreldrene som er irregulære migranter har ikke rett på helsehjelp fra spesialisthelsetjenesten med mindre hjelpen er «helt nødvendig» og «ikke kan vente» (Forskrift om tjenester til personer uten fast opphold, §5, 2011). Papirløse foreldre kan oppleve psykiske belastninger og behov for psykisk helsehjelp (Myhrvold og Småstuen 2017). Foreldrenes mentale helse påvirker barna, og kan få store negative konsekvenser for familielivet (Paulsen, Michelsen og Brochmann 2015, 56). Informanten fra Helsesenteret for papirløse snakket om at «foreldrene har så begrensede helserettigheter at de får heller ikke hjelp nødvendigvis for sine psykiske helseplager. Det går jo ut over barn». Dermed er det fare for at barn blir gående hjemme med foreldre som ikke får oppfølging og hjelp før problemet har utviklet seg til å bli et akutt helseproblem.

Informanten fra Home-Start fortalte at foreldrene i familiene hvor de hadde frivillige ofte ønsket å snakke om mangelen på oppholdstillatelse eller den pågående saken. Hun understreket ovenfor familiene at de ikke hadde mulighet til å hjelpe de med oppholdstillatelse. Likevel dreide samtalene mellom frivillig og foreldre seg om temaet. Dette var et tema som den frivillige i sin tur hadde behov for å med noen andre i Home-Start om. Informanten fortalte at hennes erfaring var at de frivillige som arbeidet med papirløse familier hadde større behov for oppfølging enn de som arbeidet med familier med oppholdstillatelse.

4.4 Skole og aktiviteter

Barn har rett til utdanning ifølge Barnekonvensjonen. Grunnutdanningen skal gjøres obligatorisk og gratis tilgjengelig for alle, og staten skal oppmuntre til utviklingen av forskjellige former for videregående opplæring (Barnekonvensjonen, art. 28, 1 a og b). I dette delkapitlet presenterer jeg relevante lovverk under temaene barnehage, barne- og ungdomsskole, videregående skole, og fritidsaktiviteter. Under hvert tema redegjør jeg for

lovverk og viser til data fra intervjuene, samt foreliggende forskning. Jeg starter med de yngste i barnehagealder.

Barnehage

Papirløse barn har ikke rett til barnehageplass, men kan likevel få det (Meld. St. 27 (2011-2012), punkt 8.7). Ut fra hva informantene har fortalt, er det veldig varierende om papirløse barn går i barnehage. Home-Start har kontakt med en del familier hvor barna i barnehagealder er hjemme. De har da mulighet til å gå i Åpen Barnehage, men dette er et tilbud hvor det er flest små barn, opptil ett år. «Så har du en tre-fire-åring så er det ikke så veldig spennende lenger» fortalte informanten fra Home-Start. Tilbudet som finnes for de papirløse barna er dermed ikke nødvendigvis relevant for deres aldersgruppe. Barnevernet søker om og dekker økonomisk barnehageplass for papirløse barn i noen tilfeller. Noen foreldre får barnehageplass til barna sine uten å gå om barnevernet. En utfordring for en del familier som har barn i skole og i barnehage, er at de blir mer sårbare for deportasjon, ifølge informanten fra SEIF. Det er vanskeligere å leve skjult samtidig som at barna går i barnehage og skole hver dag.

Ifølge informanten fra Helsesenteret for papirløse er det slik at «Barnehage gir også mulighet til å fange opp eventuelle problemer,». Barnehagen er en arena som kan sette barn og familier i kontakt med barnevernet om det skulle være behov for det. Barnehagen kan fungere som kontaktpunkt mellom familier og viktige hjelpere. Det er et sted hvor barna blir sett av noen andre enn foreldrene, og dette kan være en trygghet og en mulighet for å fange opp tegn til omsorgssvikt eller behov for hjelp til barnet på andre områder. Dette er kontroll som barna kunne hatt god nytte av, men som de ikke har rett på.

Ifølge informanten fra Home-Start er det enkelte kjennetegn ved livssituasjonen til en del irregulære migranter som gjør at både barn og foreldre ville ha mye igjen for en barnehageplass. Foreldrene har dårlig råd, ofte lever familien veldig tett, de har en dårlig bosituasjon og foreldrene bekymrer seg mye. «Disse barna hadde trengt mer enn noen å få en arena for å treffe andre barn, få de utviklingsmulighetene. Pluss at det selvfølgelig ville vært litt avlastende for foreldrene». Å gå i barnehage kan ut fra denne informantens syn være positivt for både foreldre og barn.

Små barn i mottak

Barn på mottak som har fått avslag på søknaden sin har ikke likt tilbud om barnehage som andre barn på mottaket, ifølge informanten fra ordinært mottak. Barn som ikke har fått avslag har mulighet til å få 20 timer kjernetid i barnehagen hver uke, forutsatt at vertskommunen tilbyr gratis kjernetid. Slik skiller det mellom barn med og uten avslag på asylmottak. Barn mellom 4 og 5 år som bor på mottak kan få barnehageplass, uavhengig av oppholdsstatus, og da dekkes plassen av UDI (Meld. St. 27 (2011-2012), punkt 8.7). I tillegg har asylmottaket selv ansvar for å ha opplegg et visst antall timer i uken for barn mellom 2 år og grunnskolealder.

Barne- og ungdomsskole

I Lov av 17. juli 1998 nr. 61 Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (Opplæringslova) fremkommer det at grunnskoleopplæring ikke bare er en rett, men også en plikt for barn. Denne retten gjelder når det er sannsynlig at barnet skal oppholde seg i Norge i mer enn tre måneder (§2-1 andre ledd). Plikten inntreer når barnet har oppholdt seg i landet i tre måneder. Retten og plikten gjelder frem til det 10. skoleåret er fullført (Opplæringslova, §2-1 fjerde ledd). De som ikke har et personnummer får opprettet et «fiktivt personnummer» på skolen (Ljosdal 2015, 246). Familiens økonomiske situasjon skal ikke hindre barn i å få delta i grunnopplæring, og alle barn har rett til gratis opplæring (Opplæringslova, §2-15, 1998). Det vil si at foreldrene heller ikke skal måtte betale skolerelaterte utgifter som materiell, skoletransport, ekskursjoner og turer (Ljosdal 2015, 248). Hvis man har rett til skolegang, har man også rett på spesialundervisning dersom barnet har behov for det, ifølge Søvig (2009, 123). Ut fra hva informantene har fortalt om de barna og ungdommene de har vært i kontakt med, har de fleste gått på skole når de har vært i barne- og ungdomsskolealder. Et unntak var en gutt med svært sammensatte helseproblemer.

Videregående skole

Når ungdommene er ferdig med ungdomsskolen, har det vist seg å være noe mer varierende om de får skoleplass eller ikke. Justisdepartementets lovavdeling har i en tolkningsuttalelse vurdert videregående opplæring til barn med ulovlig opphold eller uavklart oppholdsstatus. Konklusjonen var da under tvil at også videregående opplæring må anses som en grunnleggende velferdsytelse i Norge som må tilkomme alle barn som oppholder seg her over en viss tid (Justis- og politidepartementet 2010). Likevel har ikke de papirløse rett til videregående opplæring (Opplæringslova, §3-1, 1998). «Alle barna har skoleplikt. Unntatt de som har

videregående skole og endelig avslag, de har dessverre ikke noe rett til skole». Informanten fra ordinært mottak fortalte videre at noen av ungdommene ved mottaket får videregående opplæring, fordi enkelte skoler velger å ta dem imot. Det er likevel ikke helt på lik linje med andre ungdommer; «Men de som er her, de med videregående, de får ikke noe vitnemål når de ikke har lovlig opphold, bare karakterutskrift. Og det kan være veldig demotiverende hos enkelte» fortalte informanten fra ordinært mottak.

Avgjørelsen om man skal ta imot elever som ikke har lovlig opphold er opp til den enkelte fylkeskommunen og den enkelte skole (Weiss 2015, 233). Informanten fra SEIF fortalte om en gutt som hadde en veldig engasjert verge som hjalp ham med å få plass på en videregående skole. Denne gutten hadde ikke fått skoleplass i det fylket han bodde i, fordi han ikke hadde personnummer og lovlig opphold, og måtte reise til et annet fylke. Forskning gjort om barns livssituasjon i asylmottak viser at ved noen skoler mister ungdommene skoleplassen umiddelbart når de får avslag, andre får fullføre skoleåret, mens andre ungdommer igjen får fullføre videregående (Lidén, Seeberg og Engebrigtsen 2011, 83).

Fritidsaktiviteter

Det finnes sosiale tilstelninger i regi av asylmottak eller andre organisasjoner som ønsker å bidra med noe for de som bor på mottak. Men som informanten fra ordinært asylmottak siterte en ungdom på; «I just want to be normal». Og videre fortalte hun at «da er også utfordringen at de ikke blir med i aktiviteter som er laget bare til flyktningsbarn eller noe sånt. For de vil bare være med i fellesskapet, ikke som et asylbarn men som et vanlig barn».

Aktiviteter og tilbud laget spesielt for barn og unge i mottak, oppleves ikke nødvendigvis som et positivt tilbud. Hvis ønsket er å føle seg normal og leve mest mulig slik som andre barn og unge i Norge gjør, kan nettopp tilpassede aktiviteter være dårlig tilpasset de unges ønsker. Slik kan inkluderende tiltak som aktiviteter spesielt for barn og unge som bor i asylmottak, være en påminnelse om at de er ekskluderte. Det er ikke plass og rom for dem på de arenaene hvor andre barn og unge er, og derfor får de egne arrangement. Det betyr ikke at slike tiltak ikke er viktige og betydningsfulle for de som deltar. Det kan være et godt avbrekk og bety mye, men det kan også ses som et tegn på at disse barna og ungdommene ikke har innpass på andre sosiale arenaer med andre jevngamle utenfor mottaket.

Ved Helsesenteret for papirløse driver de psykososialt arbeid ved at de for eksempel prøver å hjelpe ungdommer med å finne aktiviteter de kan være med på, slik at de kan få et styrket nettverk. Informanten fra Home-Start fortalte at deres frivillige er sammen med familien, noen ganger for å ta seg av barna for å avlaste foreldrene, andre ganger for å være samtalepartner. Informanten fra Home-Start så på det å hjelpe foreldrene som en måte å hjelpe barna på. De bidro også til at barna fikk opplevelser de ellers ikke ville hatt, som for eksempel å gå på teaterforestilling. Informanten fra SEIF fortalte om hvordan det at papirløse barn ikke har pass eller personnummer kan hindre dem i deltakelse på enkelte arenaer:

Så lenge de går på barneskole så er ikke utfordringene de aller største men med en gang du får behov for et personnummer så blir det et problem. Hvis du begynner på videregående så blir det et problem. Hvis du skal delta i lokalmiljøet, for eksempel er på et idrettslag så får du ikke være med på reiser og turneringer.

Det finnes flere arenaer hvor irregulære migranter i utgangspunktet blir ønsket velkommen på, som for eksempel på fotballaget, men så møter de på grenser som ekskluderer de fra deltakelse likevel: «Vi har hatt noen også som har spilt på fotballturneringer og sånn som også har hatt problemer med turneringer i Norge fordi de for eksempel ikke har hatt pass» fortalte informanten fra SEIF.

Informanten fra Helsesenteret fortalte at «jo eldre de blir jo mer bevisst blir de på at de ikke har opphold. Og det er noe som de må skjule ofte». At man må skjule sin oppholdsstatus, kan gjøre at ungdommene ekskluderer seg selv. Ungdommene handler ut fra at de er ekskluderte og uønskede og begynner selv å trekke seg unna og skjule sin status. Det kan være vanskeligere å bli med på fotballaget fordi man frykter at man må forklare hvorfor man ikke kan være med på turnering, slik som forrige avsnitt viste.

4.5 Økonomi og bosted

Både praktisk tilgang til helsetjenester og deltakelse i fritidsaktiviteter kan påvirkes av menneskers økonomiske situasjon. Her skal jeg først vise til noe lovverk som gjelder for alle gruppene innenfor konstruksjonen irregulær migrant, før jeg tar for meg spesielle økonomiske vilkår for tre ulike grupper av irregulære migranter.

Ifølge Barnekonvensjonen har ethvert barn rett til «en levestandard som er tilstrekkelig for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling» (Barnekonvensjonen, art. 27, punkt 1). Videre sier samme artikkel, punkt 3 at staten skal «treffe egnede tiltak for å hjelpe foreldre og andre som har ansvaret for barnet til å virkeliggjøre denne rettighet, og de skal ved behov sørge for materiell hjelp og støttetiltak, særlig med hensyn til mat, klær og bolig».

Personer som ikke har lovlig opphold i riket, defineres i *Rundskriv 35 Sosialtjenesteloven* som «personer som har tatt seg ulovlig inn landet, som fortsetter å oppholde seg i Norge ved utløpt oppholdstillatelse eller ved endelig avslag på søknad om oppholdstillatelse, enten dette er første gang eller fornyelse» (Arbeids- og velferdsdirektoratet 2012, punkt 1.2.2.7 §4). Irregulære migranter er avskåret fra trygdeytelser da det ifølge Lov av 28. februar 1997 nr. 19 Lov om folketrygd (Folketrygdloven) er «vilkår for medlemskap at vedkommende har lovlig opphold i Norge» (§2-1). Videre sier *Rundskriv 35 Sosialtjenester* at personer uten lovlig opphold ikke har rett til tjenester etter loven, og at «dette er i samsvar med at personer uten lovlig opphold har plikt til å forlate landet». Og videre sier samme rundskriv at «det ikke skal ytes tjenester som bidrar til å opprettholde ulovlig opphold» (Arbeids- og velferdsdirektoratet 2012, punkt 1.2.2.7 §4 andre ledd). Irregulære migranter kan ha rett til økonomisk støtte i en nødssituasjon, dette kommer jeg tilbake til i delen om irregulære migranter som ikke har vært en del av asylsøkersystemet.

Familier med avslag på asylsøknaden: økonomi og bosted

I det følgende skal jeg presentere paragrafer fra Utlendingsloven som sier noe om mulighet for bosted og økonomisk ytelse, før jeg gir et eksempel på hvordan den økonomiske situasjonen kan se ut for en familie med avslag på asylsøknaden som bor på mottak. Deretter trekker jeg frem noen problemer og utfordringer som følger med fattigdom.

Ifølge Utlendingsloven kan en utlending som har fått avslag på søknad om beskyttelse, gis tilbud om innkvartering i påvente av utreise (Utlendingsloven, §95, 2008). Utlendingsdirektoratet fastslår at denne paragrafen skal praktiseres slik at asylsøkere med endelig avslag har et sted å bo frem til de faktisk reiser ut (Justis- og beredskapsdepartementet 2014). Foreldre kan bo på asylmottak for å sikre barna sine tilgang til helsetjenester, utdanning og en ramme av materiell stabilitet (Øien og Sønsterudbråten 2011, 56).

I det neste vil jeg ta utgangspunkt i en familie som bor ved ordinært mottak etter avslag på søknad om beskyttelse for å belyse hvordan en families økonomiske situasjon kan se ut. UDI skiller mellom de som har fått avslag og de som fortsatt venter på svar på sin asylsøknad. Det er tre ulike forhold som gjør at man vil motta ytelser som er lavere enn før en fikk avslag. Det gjelder for det første familier ved ordinært mottak med avslag fra UDI som ikke er påklaget innen klagefristens utløp. Den andre gruppen er de med avslag fra UDI som er påklaget innen klagefristen, men som ikke er gitt utsatt iverksettelse. Den tredje gruppen er familier med avslag fra Utlendingsnemnda (UNE). Det skiller altså mellom de som har en utreisefrist, hvor de er pliktet til å forlate landet, og de som har fått utsatt iverksettelse av avslaget. UDI kan i særlige tilfeller bestemme at ytelser først skal reduseres fra et senere tidspunkt (Utlendingsdirektoratet 2018), men det går jeg ikke videre inn på her.

Tabellene under viser satsene for de som bor på ordinært mottak med selvhushold. Barnas satser kommer i tillegg til foreldrenes stønad, og stønaden blir utbetalt til forsørgeren av barna. Om en person har fått avslag, men har fått utsatt iverksettelse, altså utsatt frist til å forlate landet, er satsene den samme som før man fikk avslag (Utlendingsdirektoratet 2018, punkt 4.2). Om man bor på asylmottak hvor man ikke selv står for kost, vil den økonomiske støtten være lavere. Tabell 1 viser her stønad til familier på ordinært mottak mens asylsøknaden er under behandling. Tabell 2 viser stønad til familier på ordinært mottak etter avslag på søknad om beskyttelse.

Tabell 1: Ordinære mottak

Enslige	inntil 2 447 kr
Ektepar/samboende	inntil 4 646 kr
Barn 0-5 år	inntil 1 360 kr
Barn 6-10 år	inntil 1 820 kr
Barn 11-17 år	inntil 2 309 kr
Barn over 18 år i kjernefamilie	inntil 1 694 kr
Enslige forsørgere (tilleggsbeløp)	inntil 802 kr

Alle tall pr. måned

(Utlendingsdirektoratet 2018, punkt 4.2, tabell 1 og 2)

Tabell 2: For beboere med endelig avslag

Enslige	1 861 kr
Ektepar/samboende	2 993 kr
Barn 0-5 år	1 360 kr
Barn 6-10 år	1 820 kr
Barn 11-17 år	2 309 kr
Barn over 18 år i kjernefamilie	1 494 kr
Enslige forsørgere (tilleggsbeløp)	802 kr

Alle tall pr. måned

Tallene som presenteres i det følgende er en sammenligning av tabell 1 og 2 over (Utlendingsdirektoratet 2018, punkt 4.2), og gir en pekepinn på den økonomiske situasjonen irregulære migranter som er tidligere asylsøkere befinner seg i. Beløpene gjelder per måned. For barn mellom 0-17 år, endres ikke basisstøtten de får om de bor på ordinært mottak etter at

de har fått endelig avslag på sin asylsøknad, sammenlignet med før de fikk avslag. Et ektepar eller samboende par mister 1653 kroner i måneden når de får endelig avslag. Enslige forsørgeres tilleggsløp endres ikke, men deres basisbeløp reduseres med 586 kr. For personer som har trekk i basisstønad på grunn av avslag på søknad om beskyttelse, skal basisbeløpet ikke være lavere enn kl. 1494 kr. (Utlendingsdirektoratet 2018). Om en familie bor utenfor asylmottak, mister de den økonomiske støtten. Selv om stønaden direkte rettet mot barna ikke minskes ved avslag, påvirker foreldrenes økonomiske støtte hele familiens økonomiske situasjon.

Barn uten oppholdstillatelse har ikke rett til barnetrygd (Utlendingsdirektoratet 2018, punkt 4.8). Økonomisk støtte fra NAV er ikke tilgjengelig for asylsøkere med endelig avslag, fordi de som «kan få statlig innkvartering, har ikke krav på individuelle tjenester etter loven med unntak av opplysning, råd og veiledning». Dette viser Forskrift av 16. desember 2011 nr. 1251 Forskrift om sosiale tjenester for personer uten fast bopel i Norge (Forskrift om sosiale tjenester, bopelsløse), §2. Satsene for økonomisk støtte kan ses som et direkte uttrykk for innvandringspolitikk; det skal ikke lønne seg å ikke reise når man har fått utreisefrist.

Helene I. Gundhus og Marit Egge har tatt for seg temaet kriminalitetsforebygging og kontroll av unge migranter med midlertidig opphold eller uten oppholdstillatelse. De skriver om reduksjon i økonomiske ytelser og tilgang til helsetjenester som indirekte former for tvang som skal bidra til å øke returen av personer uten oppholdstillatelse (Gundhus og Egge 2013, 219). I asylsøkerfasen får familier en viss sum, som skal dekke de nødvendige behov men ikke stort mer. Når en familie får avslag på sin asylsøknad, får de enda mindre penger å klare seg på.

De økonomiske vilkårene for familier og barn uten lovlig opphold er en viktig del av deres livssituasjon. Flere av informantene i dette prosjektet har snakket om fattigdom når de har fortalt om livene til irregulære migranter, og at med fattigdom følger ekskludering. Noen av informantene fortalte om irregulære migranter i en situasjon hvor de sulter og fryser. Som irregulær migrant har man få legale måter å få inntekt på, utenom støtteordningene som gjelder om man bor på asylmottaket. Fordi man er prisgitt det illegale arbeidsmarkedet, er man følgelig ikke garantert en inntekt man faktisk kan leve av. Noen barn går sultne, og mangler de mest grunnleggende materielle ting; permanent tak over hodet, varme klær til vinteren og nok mat på bordet. Barn og unge som lever i fattigdom har gjerne dårligere utstyr; de har kaldere vinterdresser, dårligere votter og så videre. Barna både ser og merker at andre barn har det bedre

materielt, og at deres livssituasjon er ulik andres. Dermed blir den relative fattigdommen også en belastning barna må leve med.

Informanten fra ordinært mottak mente at «Barnefattigdom er det verste oppi dette», og vektla det sosiale aspektet ved fattigdom: «Fattigdom betyr ikke at du ikke har mat på bordet, men at man ikke er inkludert i fellesskapet og det sosiale». Barna blir begrenset ved at de ikke kan delta på de samme aktivitetene som andre barn. Slik blir fattigdom en kilde til ekskludering; barna deltar ikke på lik linje med andre barn, for det har de ikke penger til. Helt konkret og enkelt kan det handle om lek utendørs; hvis vinterdressen ikke er god nok, må du fortere inn og få varmen igjen. Barn kan skamme seg over at foreldrene ikke arbeider og at de ikke har råd til pene klær (Øien og Sønsterudbråten 2011, 56). Å ha dårlig økonomi får også konsekvenser for det sosiale livet til barna ved at de stenges ute fra sosiale aktiviteter som krever utstyr. Det kan også hindre dem i sosiale sammenkomster som bursdager fordi de ikke har råd til å kjøpe gave, eller ikke har råd til å invitere til bursdagsfeiring selv.

Enslige mindreårige asylsøkere med avslag: økonomi og bosted

Barn under 15 år som søker asyl i Norge uten sine foreldre faller under barnevernets ansvar og plasseres i barnevernets omsorgssentre for mindreårige, dette følger av Lov av 17. juli 1992 nr. 100 Lov om barneverntjenester (Barnevernloven), §5A-1. Den økonomiske situasjonen for disse barna diskuteres ikke her. Enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år blir plassert på asylmottak for enslige mindreårige, hvor UDI og mottakssystemet har omsorgsansvaret for barna (Eide og Lidén 2012). En enslig mindreårig asylsøker som bor på mottak for enslige mindreårige med selvhushold, får et basisbeløp på 3135 kr. (Utlendingsdirektoratet 2018, punkt 8.1). Boligstandard og ressurser til miljøarbeid er mindre for ungdommer i mottak enn for ungdommer som ivaretas av Barnevernet (Lidén m.fl. 2013).

Noen enslige mindreårige asylsøkere over 15 år velger å bo utenfor statlige mottak når de er asylsøkere, og fortsetter å bo utenfor mottak etter å ha fått avslag. Noen bor da hos nær familie eller andre omsorgspersoner. I slike tilfeller skal barnevernet i kommunen varsles og helst godkjenne hjemmet før den mindreårige flytter inn (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2011).

Et barn under 18 år får utnevnt en representant når han eller hun søker om asyl i Norge (Utlendingsloven, §98 a og b, 2008). Denne vergens oppgaver er å «påse at den mindreåriges

omsorgsbehov blir ivaretatt på en tilfredsstillende måte, men representanten har ikke ansvar for den mindreåriges forsørgelse og daglige omsorg» (Utlendingsloven, §98 d, 2008). En av informantene fra Uteseksjonen fortalte at de treffer ungdommer som ikke har møtt vergen sin, og som ikke vet hva vergen heter. Andre informanter snakket om verger som hadde vært veldig engasjerte, slik som i eksemplet fra underkapitlet om videregående skole, hvor en verge hadde hjulpet ungdommen til en plass i videregående skole.

En informant fra Uteseksjonen fortalte om ungdommer som ble utnyttet av andre voksne mennesker: «Hvis du har dratt fra mottak, fått vite at du har fått avslag, det er jo ikke sånn at du får bo gratis hos noen her i Oslo fordi de prøver å være snille med deg. Du må gjøre noe tilbake, som for eksempel å selge». Flere av informantene har nevnt salg av rusmidler, prostitusjon og seksuelle tjenester i bytte mot materielle goder som måter å forsørge seg på for denne gruppen.

Ungdommer uten oppholdstillatelse har ikke lov til å arbeide og de har som tidligere nevnt begrenset tilgang til opplæring i den videregående skole. Disse ungdommene er i besittelse av kapital i og med at de kan arbeide; de kan bytte arbeidskraft mot andre goder, som penger eller bosted. Ungdommene som drar fra mottak, har få andre muligheter til å overleve enn å bli en del av det illegale arbeidsmarkedet eller være i ulike typer maktskjevne bytteforhold. En informant fra Uteseksjonen fortalte om ulike, men begrensede overlevelsesstrategier. Hun nevnte det å ha et forhold til en eldre kvinne som en måte å greie seg på, samt bytte av sex mot mat eller overnatting. Noen ungdommer benyttet seg av slike strategier over tid, andre benyttet seg om slike tilbud i enkelttilfeller.

Informantene fra Uteseksjonen fortalte at de hadde mistanke om salg av seksuelle tjenester fra unge menn til eldre menn, samt bytte av seksuelle tjenester mot for eksempel tak over hodet. Dette er et tema som blir grundig tatt opp i rapporten *Mistanke og magesfølelse* som ble presentert av Pro-senteret i februar 2017. Der nevnes noen sårbarhetsfaktorer som ofte gjelder de som selger eller bytter sex. Disse kan være manglende voksenkontakt, skole-drop-out, manglende økonomiske ressurser, ustabil familiesituasjon, dårlig psykisk helse, rus, ensomhet, overlevelse, mangel på bolig eller overnatting (Warpe 2017, 18). Dette er faktorer som beskriver situasjonen til en del unge papirløse migranter i Norge. Blant annet nevner Lidén m.fl. ensomhet, manglende voksenkontakt og sårbarhet med tanke på psykisk helse som faktorer som kjennetegner mange enslige mindreårige asylsøkere (Lidén m.fl. 2013).

Mistanke og Magefølelse handler om enslige mindreårige asylsøkere (EMA), og ikke først og fremst unge som ikke er registrert eller har fått endelig avslag. Ifølge informantene i dette prosjektet er problemstillingene fra rapporten aktuelle også for unge papirløse migranter i Norge. Noen ungdommer går fra konstruksjonen «irregulær migrant» til EMA, og så tilbake igjen, som skissert i første del av analysen, under «konstruksjonen av de irregulære». Livssituasjonen for EMA som har forsvunnet fra mottak, ligner på mange måter livssituasjonen til irregulære migranter. En forskjell er likevel at ungdommene med avslag ofte kan bli sendt ut av landet når som helst, og reiser fra mottaket for å unngå utsendelse.

Familier og barn som aldri har vært asylsøkere: økonomi og bosted

I det følgende gir jeg en kort presentasjon av tilgangen til hjelp i en nødssituasjon, med utgangspunkt i Forskrift om sosiale tjenester og foreliggende forskning. Deretter trekker jeg frem data fra intervjuene.

Hvis en irregulær migrant «ikke kan sørge for sitt livsopphold, og heller ikke kan få statlig innkvartering, har vedkommende i en nødssituasjon rett til økonomisk stønad og hjelp til å finne midlertidig botilbud i henhold til loven i en kort periode» (Forskrift om sosiale tjenester, bopelsløse, §4, 2011). Denne hjelpen gis kun i en kort periode, til «vedkommende i praksis kunne forlatt landet». En nødssituasjon kan for eksempel være behov for overnatting ved ekstrem kulde, eller andre situasjoner hvor det er fare for liv og helse (Vollebæk 2014, 79). Tolkningen av hva som menes med «nødssituasjon» kan variere, og erfaringsmessig får irregulære migranter stort sett avslag på søknad om sosiale tjenester når NAV ser at de ikke har lovlig opphold (Vollebæk 2014, 74). NAV kan også stille krav om at mottakeren av stønaden aktivt bidrar til egen utreise (Forskrift om sosiale tjenester, bopelsløse, §4, 2011).

De som aldri har vært en del av asylsystemet har ikke mulighet til å bo på mottak og må forsørge seg selv. Frivillige organisasjoner har matutdeling og klesutdeling til fattige i flere byer, og noen papirløse benytter seg av slike lavterskeltilbud (Vollebæk 2014, 78). I tillegg finnes det lavterskeltilbud i Oslo hvor voksne papirløse migranter kan overnatte. En av informantene i dette prosjektet fortalte at noen av de familiene hun var i kontakt med benyttet seg av Slumstasjonen, Frelsesarmeen og Fattighuset. Noen foreldre arbeider svart, andre er helt avhengige av hjelp fra trossamfunn, venner og familie. Noen får bo hos venner eller familie, men mange ønsker ikke å belaste nettverket sitt over lang tid, og flytter derfor mye rundt (Kjellberg og Rugeldal 2011). Foreldre kan være avhengige av hjelp fra venner og familie for

å greie seg, både med tanke på bosted, arbeid, og tilgang til klær og mat (Øien og Sønsterudbråten 2011, 58).

Barnekonvensjonen artikkel 27, (punkt 3) fremholder at staten har et ansvar for å hjelpe foreldre og andre med ansvar for barn, ved å sørge for materiell hjelp og støtte, «særlig med hensyn til mat, klær og bolig». Det finnes flere uheldige konsekvenser av stor økonomisk forskjell mellom mennesker. En av informantene nevnte at man er sårbar når man har få økonomiske muligheter. En mor kan for eksempel bo sammen med en mann som behandler henne dårlig fordi alternativet er å ikke ha tak over hodet. «Om en av foreldrene er papirløse så ender du opp i så skjeve maktrelasjoner fordi de blir så avhengig av et sted å bo og så videre så kanskje mor er i et forhold hun ikke ville vært i om hun ikke var papirløs, eller far for den saks skyld,» fortalte informanten fra Helsesenteret for papirløse. Informanten ga ikke et eksempel på et kjent tilfelle av dette, men fortalte at en av måtene papirløse blir forsørget, er ved å være i et forhold med noen med oppholdstillatelse i landet. Disse skjeve maktrelasjonene kan ramme både kvinner og menn. Denne problemstilling er også relevant for ungdommer som oppholder seg ulovlig i landet.

4.6 Barnevernet i møte med irregulære migranter

Papirløse barn er en sårbar gruppe, og i det neste ser jeg på hva Barnevernet gjør i møte med irregulære migranter.

Barnevernloven

Barnevernet skal ifølge formålsparagrafen i Barnevernloven «sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid» (§1-1, 1992). Barnevernet skal også «bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår» (§1-1). Etter Barnevernloven (§1-2 første ledd, 1992) kan barnevernet iverksette alle tiltak etter loven når barnet har vanlig bosted og oppholder seg i riket, og når barnets vanlige bosted ikke lar seg fastsette. Papirløse barn kan falle under alle disse nevnte «kategoriene».

For barn som oppholder seg i riket, men som har vanlig bosted i en annen stat, kan barneverntjenesten kun iverksette visse tiltak, som for eksempel hjelpetiltak etter §4-4 eller

akuttvedtak etter §4-6² (Barnevernloven, §1-2 andre ledd, 1992). Både barn med avslag på asylsøknaden, og barn fra EØS-land kan bli konstruert som barn med vanlig bosted i Norge, eller som barn med vanlig bosted i et annet land. Det er barnevernet som i den enkelte sak gjør en konkret vurdering på om barnet har vanlig bosted i Norge eller ikke (Prop. 102 LS (2014-2015), punkt 9.2.4).

«Vanlig bosted» er ikke definert i loven, det skal altså gjøres en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Etter å ha bodd i Norge en viss tid, vil man etter hvert tenke at barnet har sitt vanlige bosted i landet. Når «vanlig bosted» ikke er i Norge, har ikke norske myndigheter mulighet til å overta omsorgen for barnet. Barnevernet kan og skal likevel igangsette nødvendige hjelpetiltak etter kapittel 4 i Barnevernloven. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har laget et rundskriv som understreker at barneverntjenesten skal gjennomgå meldinger, åpne undersøkelsessak og treffe nødvendige tiltak i møte med papirløse barn (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2015). For eksempel skal barnevernet gi hjelpetiltak når barnet har særlig behov for det (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2015, 14).

Det rettslige forholdet mellom Utlendingssaker og Barnevernsarbeid.

Hvis utlendingsmyndighetene ber om det og anser det som nødvendig for en sak, kan de pålegge Barnevernet og NAV å oppgi opplysninger om utlendinger eller andre loven gjelder for (Utlendingsloven, §84 a og d, 2008). Dette unntaket fra taushetsplikten gjelder ikke for ansatte ved omsorgssentre for mindreårige asylsøkere eller ansatte ved barnevernsinstitusjoner (Utlendingsloven, §84 b, 2008).

Ved iverksetting av vedtak av §90 i Utlendingsloven, som blant annet handler om bortvisning og utvisning fra landet, kan politiet be Barnevernsmyndighetene om utlendingens navn og adresse (Utlendingsforskriften, 17-7a, 2009).

Når barneverntjenesten antar at et barn oppholder seg ulovlig i landet, skal Barnevernet innhente informasjon fra utlendingsmyndighetene både om utlendingssaken og annen relevant informasjon om barnet og familien (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2015,

² §§4-4, 4-6, 4-7, 4-9, 4-10, 4-11, 4-25, 4-26 og 4-29

s.28). «Barneverntjenesten bør også informere utlendingsmyndighetene om deres bekymring for barnets omsorgssituasjon» (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2015, 28). Som hovedregel bør barn og foreldre (parter) i saken samtykke til at opplysningene gis til utlendingsmyndighetene (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2015, 23).

Det kan se ut til at regelverket legger opp til at en families sjanse for å bli sendt ut, øker om de tar kontakt med Barnevernet. Hvis Utlendingsmyndighetene ber om det, er Barnevernet forpliktet på å oppgi adressen til en familie som skal sendes ut av landet. På grunn av dette lovverket, kan det oppleves risikabelt å komme i kontakt med Barnevernet og åpent fortelle om bosted og personopplysninger, da disse opplysningene kan bidra til at familien blir sendt ut. Som jeg vil vise senere i oppgaven, snakket informanter om Barnevernensarbeidet i tett tilknytning til Utlendingsmyndighetenes arbeid.

Dette er en del av lovverk som omgir møtet mellom papirløse familier og Barnevernet. I de følgende delkapitlene skal jeg se på hva Barnevernet gjør i møte med irregulære migranter, basert på funn fra intervjuene og i sammenheng med Barnevernloven og andre offisielle retningslinjer for arbeidet.

Barnevernet i møte med barn og unge som blir påtruffet i gatemiljøet i Oslo

Blant enslige mindreårige asylsøkere hadde nesten en fjerdedel av de som forsvant fra mottak i perioden 2011-2015 endelig avslag på asylsøknaden og utreiseplikt (Aasen, Dyb og Lid 2016, 57). Flere av informantene fortalte om ungdommer som reiste fra barnevernsinstitusjoner og asylmottak. Dette gjaldt både asylmottak hvor ungdommene bodde sammen med andre på egen alder, og asylmottak hvor ungdommene bodde sammen med andre voksne, fordi ungdommene var registrert som voksne, selv om de selv hevdet de var under 18. Flere av disse ungdommene ble påtruffet i belastede områder i Oslo sentrum, enten av politiet eller av Uteseksjonen. Disse kontaktet i sin tur Barnevernet.

En Informant fra Uteseksjonen ga uttrykk for at barnevernssystemet tidvis så ut til å gi opp disse ungdommene:

Jeg mener at det går fint an å bruke Barnevernloven på akkurat den samme måten på disse ungdommene, det er ikke noe vanskeligere fordi de heter noe annet eller kommer fra et annet land. De kan ha mer bagasje med seg, i form av traumer og sånt men da må

man bare jobbe med det også. Det er noen som jeg vet slår seg ut av institusjoner og er ekstremt lite samarbeidsvillige, men hvordan gjør vi da med de norske barna som er sånne? De gir vi jo ikke opp.

Ofte vil Barnevernet i Oslo åpne en undersøkelse, for så å gi saken videre til barnevernkontoret i kommunen hvor ungdommen har sin mottaksplass. Slik blir barnevernet i Oslo sin oppgave mer å sørge for tak over hodet og mat «her og nå» før ungdommen drar tilbake til mottaket igjen. De igangsetter akutttiltak mens det er et annet barnevernkontor som skal ta seg av den langsiktige oppfølgingen. En av informantene fra barnevernet stilte selv spørsmål ved om det er en god nok omsorgssituasjon på mottakene; «Er det godt nok for en gutt i slutten av tenårene å være på mottak, er det en god omsorgssituasjon? Og det er jeg ikke sikker på at det er. Men jeg tenker at det er, det er sånn det er. Ja». Om det lokale barnevernkontoret i nærheten av mottaket undersøker omsorgssituasjonen i mottaket, sier ikke dataene fra dette prosjektet noe om.

Selv om barnevernsansatte kan lure på om omsorgssituasjonen er god nok, la informanten selv den diskusjonen død ved å avslutte med å si at «det er sånn det er». Dette kan henge sammen med at denne informanten fra Barnevernet ikke så en mulighet til å hjelpe ungdommen med å få et annet bosted; «vi skaffer ikke hybler og sånt, altså han har et sted han kan være, han har et tak over hodet, han har et sted han kan gå på skole». Som ansatt i Barnevernet har man kanskje ikke vært på mottak og sett boforholdene, og kan derfor heller ikke uttale seg om de er gode nok. Det kan være vanskeligere for Barnevernet å gå inn og vurdere omsorgssituasjonen til barn som bor på mottak for enslige mindreårige asylsøkere i forhold til å besøke ungdommene i private hjem. Som en informant fra Barnevernet sa; «vi undersøker omsorgen for barn hos foreldre», og videre at «vi må stole på at UDI har gode mottak for sine beboere».

Ansatte som treffer irregulære migranter gjennom sitt arbeid i Barnevernet eller andre instanser kjenner kanskje ikke til regelverket og hva denne gruppen barna har rett på og ikke, siden de i hovedsak ikke jobber med denne gruppen til vanlig. En av informantene fra Barnevernet snakket om at ulike barnevernkontor i de ulike bydelen arbeider ulikt: «Og så tenker man litt ulikt og man jobber litt ulikt. Og det er jo uheldig for de ungdommene her». Første gang en ungdom blir påtruffet i en bekymringsverdig situasjon i sentrum, blir ungdommen kanskje sendt tilbake til mottaket han tilhører langt unna Oslo. Neste gang er det kanskje i en annen bydel at ungdommen blir påtruffet. Dette barnevernkontoret har gjerne litt for mye å gjøre og får ikke

tatt ordentlig tak i saken. Den tredje gangen kan det være et barnevernkontor som kanskje prøver noe annet igjen. Et annet tiltak kan for eksempel være å få til en frivillig plassering ved en barnevernsinstitusjon. Det uheldige for ungdommene er da at mange ulike kontorer er involvert, med ulike tiltak og ulike tilnærminger. Det kan være vanskelig for ungdommen å forholde seg til, og er ikke optimalt for en opparbeidelse av kontakt og tillit mellom ungdom og ansatte i Barnevernet.

Barnevernet mangler egnede tiltak

En av informantene fra Uteseksjonen fortalte om en case hvor en ung gutt bodde på gata i et halvt år. Ifølge informanten visste barneverntjenesten om at gutten bodde på gata, men at barneverntjenesten mente at de «ikke har noe egnet tiltak».

En informant fra Barnevernet fortalte at de har «institusjoner som er tilpasset ungdom som har levd i omsorgssvikt hos foreldrene sine. Vi har ikke institusjoner for ungdom som har greid seg selv fra de var kanskje 4-5-6-7 år». Mange ungdommer som kanskje har greid seg selv lenge, ønsker ikke å være under omsorg (Gundhus og Egge 2013, 221-222). En informant fortalte om ungdommer som ønsket seg en trygg voksen, å få gå på skole eller få seg arbeid.

Uteseksjonens strategi er ifølge Gundhus og Egge å motivere ungdommene de påtreffer til å flytte tilbake til mottaket de har fått plass ved (Gundhus og Egge 2013, 221-222). Informantene i dette prosjektet ga uttrykk for at de kontaktet Barnevernet når de hadde mistanke om at ungdommene var mindreårige, men at det kunne ta tid før de hadde såpass tillit fra ungdommene at det var mulig å sette ungdommene i kontakt med Barnevernet uten at ungdommene ville prøve å stikke av. Personer med svært lav sosioøkonomisk kapital kan bli møtt med økt kriminalisering og straff fremfor hjelpetiltak (Gundhus og Egge 2013, 221-222). Det er en viss fare for at ungdommer som blir påtruffet i bekymringsfulle situasjoner i Oslo sentrum, blir sett på som kriminelle som bør sendes ut av landet fort, i stedet for at ungdommene gis hjelp.

Manglende egnede tiltak kan se ut til å gjelde for ungdom som har klart seg selv lenge, som har reist på egenhånd gjennom Europa og som ikke finner seg til rette på mottak og som ikke ønsker eller ikke greier å gjøre bruk av tiltakene Barnevernet setter i gang. Da kan det være fare for at barn og unge blir gitt opp. Et kjennetegn ved mange av sakene med ungdommer, er at de forsvinner og blir borte etter en stund. De har kanskje reist fra landet eller blitt sendt ut. Dette vanskeliggjør arbeidet til Barnevernet. Erfaring med at ungdommene forsvinner kan gjøre at en

aktør i barnevernet velger å ikke igangsette tiltak, fordi det virker fånyttet når ungdommen «sikkert» snart er forsvunnet eller sendt ut av landet.

Menneskehandel

Barnevernloven sier at «Ved fare for utnyttelse av et barn til menneskehandel, jf. straffeloven § 257, kan barnet uten samtykke plasseres i institusjon.» (§4-29, 1992).

Det kan være vanskelig å reise fra land i for eksempel Nord- Afrika og til Norge uten å være i kontakt med menneskesmuglere. Av de ungdommene som har reist alene, kanskje over flere år, før de har kommet til Norge, er det stor sannsynlighet for at de på et tidspunkt har blitt utnyttet. Det er også en del ungdommer som blir utnyttet av voksne i Norge. «Hvis det er en ungdom som har kommet på mandag, og tirsdag når (ungdommen) står ute og pusher i en av de åpne rusmiljøene så bør man skjønne at det her er ikke noe den (ungdommen) har klart å få til selv. Da er det faktisk voksne som står bak» fortalte informant fra Uteseksjonen.

Om Barnevernet skal ta fatt på en menneskehandelssak, må de være forberedt på et samarbeid med UDI, politiet, og ungdommen selv (Tyldum m.fl. 2015). Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) er også en sentral aktør på feltet, men er ikke direkte involvert i menneskehandelssakene.

En informant fra Uteseksjonen fortalte at hun noen ganger lyver om hvor hun har truffet ungdommen som hun mistenker at har blitt utsatt for menneskehandel for at det barnevernkontoret med mest kunnskap og erfaring med slike saker, får bekymringsmeldingen. «Hvis jeg mener at det er tegn til at det er noen som kan gå under §4-29, at de er utsatt for menneskehandel, da kan jeg faktisk av og til lyve og si at jeg har møtt de på andre siden av denne elva. Elva er en meter. Men det er der grensa går for barnevernkontorene». Denne måten å velge inngangen til videre oppfølging for ungdommen kan ses som et forsøk på å unngå at ungdommen lider under mangel på kunnskap eller erfaring.

Gjennom intervjuene, og i lys av forskning på menneskehandel, er dette krevende saker å gå inn i (Tyldum m.fl. 2015). Det er sjelden at menneskehandelssaker som etterforskes, ender med dom. En av informantene fra Uteseksjonen i Oslo fortalte at ungdommene selv ikke nødvendigvis tenkte at de hadde blitt utnyttet og utsatt for menneskehandel, men at de heller så på det som hjelp. Og om ungdommene ikke selv forteller om utnyttelse eller hvem som

«hjelper» dem til å selge for eksempel narkotiske stoffer, har Barnevernet lite å gå på for å følge opp ungdommene på det området. Dette bidrar til at det blir lagt opp til færre menneskehandelssaker enn det reelt sett finnes. Barnevernet kan og skal fortsatt hjelpe og ivareta barn og ungdom utsatt for menneskehandel, men ungdommene får ikke automatisk opphold i landet fordi Barnevernet mener at de er utsatt for utnyttelse.

Barnevernloven og Utlendingsloven

Barnevernlovens samlede tiltak gjelder for barn som oppholder seg i riket og har vanlig bosted i riket, som beskrevet i begynnelsen av delkapitlet om Barnevernet i møte med irregulære migranter. Men to av de tre informantene i Barnevernet ga uttrykk for at barnevernloven tidvis kom litt i konflikt med andre lover, spesielt uttalt i konflikt med utlendingsloven; «Barnevernlovgivningen og Utlendingsloven jobber ikke akkurat med hverandre, drar ikke i samme retning, (...) vi jobber jo for barnas beste (...)».

Denne uttalelsen gir inntrykk av at Utlendingsloven ikke forholder seg til prinsippet om Barnets beste, selv om dette er et prinsipp som skal anvendes i Utlendingsmyndighetenes praksis. Dette kan forstås som at barnets beste-vurdering ut fra Utlendingsloven handler mer om grunnlag for opphold enn om omsorgssituasjonen. Samtidig forstår informanten sitt arbeid i Barnevernet som et arbeid for barnets beste; og at dette kommer i konflikt med Utlendingsloven.

Den vurderingen som Utlendingsmyndighetene gjør angående barnets beste, går på opphold eller utsendelse, og har ikke som oppgave å ta hensyn til omsorgssituasjonen i hjemmet. Det er det barnevernet som har kompetanse og mandat til å gjøre. Utfordringen det her pekes på, er snarere at når Barnevernet har en bekymring, hender det at den barnevernsansatte ikke opplever at de får undersøkt godt nok om barnet har det bra hos sine foreldre, før barnet og dets familie er sendt ut av landet. En annen informant snakket om at utlendingsloven påvirket barnevernarbeidet: «Utlendingsloven trumfer barnevernloven på et vis da. (...) Så vår barnets beste-vurdering har ikke så mye å si dersom utlendingsloven tilsier at dette er en familie som skal ut av landet,». Denne informanten snakket først og fremst ut fra erfaring med barn og familier fra Europa, hvor han som barnevernsansatt så et behov for å igangsette tiltak, eller fortsette en undersøkelse, men hvor familien i stedet ble sendt ut av landet.

Juridisk sett står ikke Utlendingsloven over Barnevernloven i det juridiske hierarki. De barna som lever i Norge uten lovlig opphold, har rett til å få hjelp fra barnevernet på lik linje med

andre barn i landet (Barnevernloven §1-2, 1992). Men det norske Barnevernet har ikke jurisdiksjon til å overta omsorgen for barn som har «vanlig bosted» i et annet land. Det informanten peker på i intervjuet, er likevel at han ikke opplever at de får undersøkt omsorgssituasjonen tilstrekkelig, fordi familien skal reise. Og at Barnevernet er med på å sende familiene ut av landet, ved at Barnevernet selv eller i samarbeid med NAV sørger for at familien har et sted å bo frem til de kan reise ut av landet.

At man da som ansatt i barneverntjenesten skulle ønske at man kunne jobbet barnevern i de sakene i stedet for å jobbe med utlendingssaken er det ikke noen tvil om altså, man føler at det er litt sånn man rett og slett blir bedt om å være litt sånn reisebyrå og utlendingsmyndighet da.

Dette utsagnet fra informanten fra Barnevernet kan også ses som et eksempel på at ansatte i Barnevernet delvis er uenige i, eller ønsker å forhandle om hva som skal være deres arbeidsoppgaver og ansvar. Informanten her ga uttrykk for at han ikke fikk gjort ordentlig barnevernsarbeid. I stedet gjorde han et arbeid han sammenlignet med arbeidet til et reisebyrå. Sarah Spencer har forsket på velferdsgoder for papirløse i Europa og skriver at «Undocumented children live at the intersection of conflicting policy agendas. On one hand, enforcement of immigration controls, and on the other, the protection of child welfare (Spencer 2016, 1615).» Informanten fra barnevernets uttalelser viser at disse to motstridende hensynene er synlige i Barnevernets arbeid og at Barnevernets arbeid påvirkes både av en vektlegging av migrasjonskontroll og en vekting av vern av barn.

Informanten fra Barnevernet uttrykte frustrasjon over å ikke gjøre den jobben han mente at var godt Barnevernsarbeid. «Personlig synes jeg at det er mye av det som ikke er spesielt godt barnevernsarbeid, det kan være veldig mye godt arbeid på annen måte men det er ikke nødvendigvis godt barnevern synes jeg». Han presiserte ved å eksemplifisere: «Å ikke undersøke godt nok for eksempel hvorvidt dette er foreldre som er i stand til å ivareta barnet sitt. Isteden ha fokus på at alt som er av dokumenter skal komme på plass så man skal kunne få tilrettelagt for en retur da.»

Barnevernet som har til oppgave å se til at barn i Norge vokser opp under gode omsorgsvilkår, får også i oppgave å bidra til at familier reiser ut av landet. Barnevernet er en del av samfunnets kontrollapparat ved at de driver en kontroll når de undersøker hvordan barn har det, om

familiene greier å ivareta barna. I tillegg er Barnevernet en institusjon med makt ved at de kommer med ekspertuttalelser om familier, om omsorgssituasjon og de kan ta initiativ til å flytte barn fra sine foreldre. En slik jobb er ikke mulig uten kontrollfunksjon og makt. Det mine informanternes uttalelser tyder på, er en kontrollfunksjon på et litt annet område; nemlig som en del av apparatet som kontrollerer migrasjon og at dette arbeidet til dels kan gå på bekostning av «godt barnevernsarbeid».

4.7 Barnevernet i møte med familier som ikke har midler til livsopphold

Økonomi påvirker livssituasjonen til mennesker, og kan påvirke omsorgen barn lever under. Barnevernloven (§4-12a, 1992) sier at «alvorlige mangler ved den daglige omsorgen som barnet får, eller ved alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet» som barnet trenger «etter sin alder og utvikling», kan være grunn til at vedtak om omsorgsovertakelse kan treffes. Den daglige omsorgen kan for eksempel være at barnets fysiske behov som stell, mat, klær og bosted blir ivaretatt (Sønsterudbråten, Tyldum og Raundalen 2018, 40).

Tilfeller hvor familiene har kommet fra EØS-land

Informanten fra Helseneteret for papirløse problematiserte at Barnevernet i enkelte saker «kommer og tar barna», men lar foreldrene stå igjen på gata. Dette er også noe flere organisasjoner kritiserer gjennom Forum for Barnekonvensjonen (2017, 17). En av informantene fra Barnevernet fortalte at de ikke automatisk overtok omsorgen for barn kun fordi de ikke har tak over hodet, samtidig som at hun vektla at det er uakseptabelt at barn ikke har et sted å bo, men at barnevernet ikke har bolig å tilby familiene. En annen informant fortalte at Barnevernet hadde tatt vare på barna mens foreldrene prøvde å stable et liv på beina.

Sakene det fortelles om i det følgende handler om familier med minst en forelder fra Europa som ikke greier seg selv økonomisk, og ikke har oppfylt kriteriene for lovlig opphold i landet. Informanten fra Barnevernet fortalte at de ikke har noen mulighet til å tvangsflytte familier ut av landet, og at de hadde akutt plassert barna i Norge: «Så foreldrene har altså prøvd å stable et liv på beina i Norge da mens barneverntjenesten har ivaretatt omsorgen for barna.» En slik frivillig plassering kan både gjøres ved at Barnevernet akutt plasserer barnet først med hjemmel i Barnevernloven §4-6 annet ledd, for så å be om samtykke i ettertid, med hjemmel i §4-4 sjette ledd. Et annet alternativ er å bruke Barnevernloven §4-6 første ledd. Det var ikke klart ut fra intervjuet hvilke(t) lovgrunnlag som ble anvendt. Plasseringene ble iverksatt fordi foreldrene

selv så at de ikke greide å ivareta barnas «materielle omsorg eller noe annet på det tidspunktet» som informanten uttrykte det. Det var frivillige plasseringer og ble sett på som midlertidige plasseringer, i påvente av at foreldrene skulle kunne ta over omsorgen igjen, eller returnere til sitt opprinnelsesland.

Det å overlate omsorgen for barna sine til Barnevernet, mens foreldrene selv forsøker å stable et liv på beina kan ses som det beste av flere vanskelige alternativ. Barnevernet kan etter hvert vurdere at det beste for barna er å få bli hos den familien de har blitt frivillig plassert hos, at et oppbrudd derfra ville skade barna mer enn det ville hjulpet de å være med foreldrene sine. Dette følger av Barnevernloven (§4-8 andre ledd, 1992).

Å plassere barna er en voldsom inngripen i barnas og familiens liv, selv om det er frivillig fra foreldrenes side. Graden av frivillighet kan diskuteres, da foreldrene kan være tvunget av økonomiske årsaker, selv om Barnevernet ikke nødvendigvis utøver press på foreldrene i forbindelse med plasseringen. Et nærliggende spørsmål blir da om det beste for barnet hadde vært om foreldrene fikk støtte til bolig, i stedet for at barna skulle plasseres. I denne oppgaven har jeg ikke hatt tilgang til alle detaljer i sakene og avgjørelsene i Barnevernet, og en slik vurdering av gjennomførte tiltak faller ikke inn under oppgavens problemstilling. Dessuten er ikke Barnevernets primæroppgave å yte økonomisk støtte i form av boligstøtte eller månedlige utgifter til mat og klær. En annen informant fra Barnevernet fortalte at når

bekymringen er at de ikke har bolig og ikke har penger så vil vi måtte se på hva er det barnet trenger her og nå. Og det at foreldrene får penger til bleier og morsmelkerstatning og klær og den biten så kan vi gå inn og dekke det akkurat der og da for at barnet skal bli godt nok ivaretatt.

Videre vektla informanten fra Barnevernet at Barnevernet ikke er et alternativt sosialkontor for dem som ikke er medlemmer av Folketrygden; «er omsorgen bra, er det ikke vår jobb å finne de bolig eller sørge for økonomien deres.» Praksisen med at Barnevernet igangsetter hjelpetiltak om frivillig plassering når det er snakk om økonomiske utfordringer, kan ses i sammenheng med at Barnevernet som system er laget for å fungere i samarbeid med NAV. Barnevernets hovedansvar er omsorgen, ikke økonomi. Men disse har vist seg vanskelig å skille helt fra hverandre, da dårlig materiell levestandard kan påvirke omsorgen barna lever under negativt. Det er NAV som har ansvar for å fordele økonomiske ytelser i den norske velferdsstaten.

Aktører innen barnevernet ser ingen mulighet til å hjelpe familiene til et bosted, med mindre det er for en kort tid i påvente av utreise. Når NAV ikke gir økonomiske ytelser ved siden av hjelpetiltak fra Barnevernet, kan det se ut som at det er få andre tilgjengelige løsninger, enn frivillig plassering som hjelpetiltak. Frivillig plassering kan ses som den eneste mulighet for å gi barna økonomisk stabilitet.

Hvis foreldrene ikke kan forsørge barna sine i Norge, kan foreldrene bli oppfordret til å reise til sitt opprinnelsesland, slik en informant fra Barnevernet beskrev:

«Ut fra de papirene du har så har ikke du noen rettigheter på NAV-systemet, du har ikke rett til noen økonomi du har ikke rett til noen bistand her i Norge. Det beste for deg og din familie og ditt barn er å dra til det landet der dere har de rettighetene», vi kan jo bare anbefale dem å gjøre det. Og vi legger press på at det vil en ansvarlig forelder gjøre, gjøre det beste for sitt barn og da er det å være der de kan få den hjelpen.

Under intervjuene var det vanskelig å få tak på hva det er som gjør at barnevernet noen ganger gir stønad og økonomisk hjelp over lengre tid, mens andre ganger tenker man «her og nå». Det var også vanskelig å få tak i hva som gjør at de noen ganger får tak i reisedokumenter, mens andre ganger ikke «forholder seg» til Utlendingssaken.

En av informantene fra Barnevernet påpekte at det kan være lite ekspertise å hente andre steder, og at «man får noen råd», for eksempel fra kommuneadvokaten, men at «mange av løsningene blir laget her. At vi prøver å finne best mulige løsninger på kontoret». Nettopp fordi retningslinjene er få, lovverket rundt denne gruppen med barn kan ses som noe tynt, blir det i større grad opp til det enkelte barnevernkontor å finne gode løsninger. Dette kan gjøre at det blir brukt skjønn i den enkelte sak som spriker med måten andre kontor vurderer lignende saker. Det kan også føre til ulik praksis i møte med papirløse familier.

Disse eksemplene fra saker og uttalelser fra informantene fra Barnevernet kan forstås slik at når en familie står uten tak over hodet, har ikke Barnevernet mange alternative måter å hjelpe på. Barnevernets løsning kan være å se på «hva er det barnet trenger her og nå». Og oppfordre foreldrene til å benytte seg av sitt nettverk for å få et sted å bo. Fokuset er kortsiktig, og løser ikke problemet med manglende bosted. Barnevernet kan dekke utgifter til bleier og

morsmelkerstatning og klær. Alternativet er å få til en frivillig plassering av barna. Tiltakene kan også forstås i lys av muligheten EØS-borgere kan ha til å få lovlig opphold i landet ved at de får jobb og kan registrere seg. Etter en viss tid kan de kanskje få tilgang til flere velferdsgoder. Slik er ikke alltid livssituasjonene til irregulære migranter låst.

Tilfeller hvor familien har fått endelig avslag på asylsøknaden

Et generelt dilemma for Barnevernet, er i hvilken grad de skal bidra til at noen oppholder seg ulovlig i landet. Et eksempel er hvordan Barnevernet handlet i møte med en mor med endelig avslag på asylsøknaden som fortsatte å bo i Norge. Barnevernet var da inne i saken og dekket etter søknad klær og utstyr. I denne saken forholdt ikke Barnevernet seg til utlendingssaken. Men det hadde vært en debatt i andre deler av barnevernssystemet om hvor langt man skulle strekke seg i å gi økonomisk hjelp til irregulære migranter: «hvorvidt man skal på en måte legge til rette for at noen kan oppholde seg her ulovlig» som informanten fra Barnevernet forklarte. Videre fortalte informanten at de hadde gått for en «middelvei hvor man har sørget for at barnet har et minimum».

Dette er en måte det kan se ut til at barnevernet løser dilemmaet om at man ikke skal legge til rette for ulovlig opphold i landet, men samtidig kan man ikke se på at barn ikke får dekket grunnleggende behov. Barnevernet gikk for en middelvei og dekket noe klær og utstyr etter søknad fra familien. Dårlig økonomi kan gjøre barnas situasjon vanskeligere, og vurderingene knyttet til hva som er god nok materiell omsorg og hva som er barnets beste kan være vanskelige. Dette er kjente problemstillinger blant barnevernansatte som jobber med familier med endelig avslag på asylmottak (Paulsen, Michelsen og Brochmann 2015, 40).

En av informantene fra barnevernet fortalte om en spesiell sak hvor dilemmaet var hvordan man skal møte en far som yter god omsorg selv, men likevel ønsker at Barnevernet skal ta seg av barnet. Informanten vurderte det som uaktuelt å ta omsorgen for barnet. Hun vektla at Barnevernet måtte huske at de skal ha fokus på om foreldrene yter god omsorg, ikke om det er rett at familien må reise ut av landet:

Vi kan ikke ta omsorgen for et barn som har en forelder som på en måte fungerer og jeg skjønner at han tenkte at barnet mitt får det kanskje bedre oppvekst i Norge enn bak i hjemlandet men vi må også stole på at når UDI har gjort de vurderingene på at det var

ikke farlig for han å reise tilbake, så var det ikke det. Jeg tenker at vi må stole på de andre etatene også.

En slik uttalelse kan tyde på at det er en viss tillit mellom de ulike delene av systemet som skal ivareta papirløse og drive innvandringskontroll. At når noen ikke har lov til å oppholde seg i landet, så er det en god grunn til det. Så kan man spørre hvem som ivaretar de papirløse barna når Barnevernet stoler på innvandringsmyndighetenes avgjørelser, til tross for at asylsystemet har vist seg å ikke være et ufeilbarlig system. Samtidig har ikke Barnevernet mulighet til å overprøve innvandringsmyndighetenes avgjørelser, og de har heller ikke mandat til å innvilge økonomisk støtte til bolig og livsopphold over lengre tid.

Å velge å stole på at det er god grunn til at innvandringsmyndighetene har gitt avslag til en families søknad om opphold, kan også forstås som en ansvarsfraskrivelse. Alle informantene fra Barnevernet ga uttrykk for at saker med irregulære migranter ofte var vanskelige saker og at de hadde et ønske om å hjelpe. Men de fant også at de hadde begrensede muligheter til å hjelpe familiene. Da kan det å velge å stole på UDIs avgjørelser være en måte å legge ansvaret for omsorgen til barna over på foreldrene.

Barnevernet skiller mellom barn og foreldre

Det er en forskjell på hvordan hjelpesystemet forholder seg til papirløse barn, avhengig av om de har foreldre eller ikke. For om de har foreldre, er det først og fremst foreldrene som har ansvaret og omsorgen for barna, slik Barnekonvensjonen beskriver: «Foreldre eller andre som er ansvarlige for barnet, har det grunnleggende ansvaret for å sikre, innen sine evner og økonomiske muligheter, de levevilkår som er nødvendige for barnets utvikling» (Barnekonvensjonen, art. 27 punkt 2).

Informanten fra Helsesenteret for papirløse fortalte om at det i møte med Barnevernet «settes fokus på at barna har visse rettigheter fordi de er barn og så fokuserer de på at foreldrene ikke har noen rettigheter. De gjør et tiltak som ikke nødvendigvis er basert på hva som er best for barna da». Et utsagn fra en informant fra Barnevernet peker på at Barnevernet skal ta seg av barna, ikke foreldrene: «Vi lar ikke barn stå uten mat, vi sørger for at barnet har det det trenger men vi dekker ikke husholdningen til mor og far på en måte».

Det kan se ut som at sosiale aktører i Barnevernet vektlegger at det skal legges til rette for at barnet har tak over hodet, mens det samtidig vektlegges at foreldrene ikke har rett til stønad. Da blir løsningen å tenke barnet som et eget individ adskilt fra sine foreldre, i stedet for å tenke barnevern i et familieperspektiv som ser barnet og familien som en enhet. I den grad velferdsstaten er i ferd med å bygge på tanken om verdige mottakere, er foreldrene i denne sammenheng uverdige, mens barna er verdige. Dermed kan det bli en splittelse mellom barn og foreldre, om denne verdighetsfordelingen skal gjennomføres i praksis. Dette kan ses i sammenheng med at det i noen tilfeller blir igangsatt hjelpetiltak hvor Barnevernet ivaretar barna mens foreldre forsøker å få en stabilitet i livet slik at de kan ta seg av barna igjen etter hvert.

4.8 I møte med papirløse barn

Empirien fra intervjuene viser at informantene hadde noen utfordringer til felles, og noen felles forståelser av arbeidet i møte med papirløse barn. Her presenterer jeg noen av disse.

«Vi behandler de som vanlige barn»

Flere av informantene i dette prosjektet, både fra Barnevernet, Uteseksjonen, Home-Start, Helsesenteret for papirløse og ordinært mottak har på ulike måter gitt uttrykk for at de behandler barna som er irregulære migranter som de ville behandlet andre barn. «Vi jobber uavhengig av hvordan oppholdsstatus ser ut for en familie.» fortalte en informant fra Barnevernet. Barnevernansatte som først og fremst snakket om asylsøkere, understreket også at de behandler disse familiene «på samme måte som andre» (Paulsen, Michelsen og Brochmann 2015, 41). Om barna trenger hjelp, skal de få hjelp. Papirløse barn er barn slik som alle andre barn. En av mine informanter sa også at det ikke er noe problem å bruke Barnevernsloven på samme måte på irregulære migranter som på barn med oppholdstillatelse.

Dette kan på den ene siden ses som et uttrykk for en verdi; at barn har lik verdi og like rettigheter gjennom Barnekonvensjonen uavhengig av oppholdstillatelse. Videre kan det også forstås som et uttrykk for et ønske om at barna skal behandles likt som andre barn, og en forståelse av lovverket som inkluderende for alle barn, uansett oppholdsstatus. Selve uttalelsen understreker også at disse irregulære migrantene ikke er som vanlige norske barn, men de blir (forsøkt) behandlet som vanlige norske barn.

En informant fra Uteseksjonen fortalte om at ungdommer uten oppholdstillatelse ble behandlet annerledes enn andre norske ungdommer ville blitt behandlet: «Der vi med et norsk barn hadde tenkt at det at en ungdom blir fraktet til et annet land, du skal stå og selge rusmidler der, av andre, altså voksne som ikke er omsorgspersonen til den (ungdommen); det hadde de reagert på, og som vi ikke gjør her på en måte.»

Det var tydelig gjennom intervjuene både med barnevernsansatte, ansatt ved Home-Start og ansatte i Uteseksjonen i Oslo kommune at saker med irregulære migranter har noen utfordringer som ikke er like vanlig i saker med norske statsborgere for eksempel. Faktorer som kom fram var at barna eller deres foreldre ikke var medlemmer av folketrygden, at de kanskje snart skulle reise, og at færre hjelpetiltak var tilgjengelig for denne gruppen, uten at det ble spesifisert hvilke hjelpetiltak som barna ikke hadde tilgang på. Det kunne også være vanskelig å finne hjelpetiltak som ungdommene var motivert for i og med at de ikke visste hvor lenge de kom til å være i landet. I tillegg kommer utfordringer som har med kommunikasjon å gjøre, som ulike språk og bruk av tolk, samt kulturforskjeller.

Begrenset kunnskap om irregulære migranter under 18 år

Informanten fra Helsesenteret for papirløse uttalte: «Hvis det er én ting jeg skal si om den gruppen der, så er det; vi vet omtrent ingenting». At en ansatt ved Helsesenteret for papirløse har en opplevelse av at de vet lite, og «har lite kontakt» med papirløse barn, kan tolkes som at vi generelt vet lite om papirløse barn.

Setningen «vi vet omtrent ingenting», har ofte gått igjen når jeg har vært i kontakt med potensielle informanter. Dette har også gjort det utfordrende å få tak i informanter blant mennesker som ikke jobber i organisasjoner som har arbeid rettet mot akkurat denne gruppen.

Det finnes lite statistikk om denne gruppen. Det er naturlig, i og med at deler av denne gruppen forsøker å holde seg skjult fra offentlige myndigheter. Det er også et trekk ved en del av tilbudene som drives av frivillige organisasjoner, at man ikke trenger å registrere seg eller fortelle om sin situasjon for å motta hjelp. Slike spørsmål kan gjøre at mennesker som har behov for gratis mat eller tøy ikke våger å oppsøke hjelpen. Det er heller ikke informasjon de frivillige organisasjonene trenger å ha for å yte bistand. Men manglende informasjon om en gruppe mennesker kan også være et tegn på at de er uviktige for samfunnet. Selv om skoler,

helsevesenet, og asylmottak sitter på kunnskap, noe informasjon hver, er lite av denne informasjonen samlet.

Noen av informantene delte noen tanker om hvorfor de trodde at det er vanskelig å få hjelp og ytelser til papirløse. De to informantene fra Uteseksjonen fortalte om erfaringer fra sitt arbeid med å få hjelp og ytelser til ungdommer som de treffer på gata. Det ligger i Uteseksjonens arbeid å hjelpe folk videre i systemet, da de selv ikke kan tilby verken overnatting eller skoleplass til ungdom de treffer på gata.

Et kjennetegn ved arbeidet til Uteseksjonen i Oslo kommune, er at ungdommene de treffer ofte er i bekymringsfulle situasjoner; de er allerede en del av et miljø i sentrum preget av narkotikasalg og dels tøffe forhold. Informantene fra Uteseksjonen trakk fram kunnskap og usikkerhet som grunner til at veien videre i systemet var vanskelig. Spesielt når det var snakk om voksne, trakk den ene informanten fra Uteseksjonen frem at hun i møte med «førstelinjen, skrankefunksjonen» fikk beskjed om at de har «ingen rettigheter». Om foreldre blir møtt av førstelinjen med avvisning, kan det også gå ut over barna. Foreldrene kan ha rett på nødhjelp fra NAV i enkelte tilfeller, selv om førstelinjen sier nei. Informanten fra Home-Start hadde noen tanker om manglende rettigheter for barn uten oppholdstillatelse;

«(...) ellers har de jo veldig få rettigheter slik som vi har forstått så vi har jo ikke den verktøykassa som du har i forhold til andre familier til å henvise dem videre i hjelpeapparatet, si noen skulle ha et funksjonshemma barn har du rett til å få avlastning. Altså sånne ting. Eller hjelpe folk til å søke om barnehageplass. Det er jo en helt annen. Ja. Det er mye som mangler der rett og slett».

Uttalelsen til informanten fra Home-Start kan tolkes som at papirløse barn ikke har rett på oppfølging og henvisning videre i hjelpeapparatet, om de for eksempel har en funksjonshemming. Flere av de andre informantene fortalte om barn som har fått oppfølging, avlastning og hjelpemidler. Det kan hende at det er lettere å få oppfølging og hjelp om den prosessen ble startet mens du hadde lov til å oppholde deg i landet; altså var asylsøker eller på annen måte midlertidig hadde lov til å være her. Det kan handle om at «skrankefunksjonen» ofte sier nei på grunn av manglende kunnskap om barnas rettigheter i norsk lovgivning, mens det egentlig ikke er en hindring i lovverket som gjør at papirløse ikke kan få hjelpemidler og oppfølging til funksjonshemmede barn.

Runddans og frustrasjon

Både i saker som omhandler barnefamilier og enslige mindreårige, kan det være utfordrende å få kontakt med riktig instans og å få hjelp. En ansatt fra Uteseksjonen fortalte om at barna kunne bli skjøvet fra den ene til den andre:

Det klassiske er at det er en runddans. Med at vi henviser til barneverntjenesten, barneverntjenesten henviser til UDI, UDI igjen henviser til barneverntjenesten, her henviser plutselig barneverntjenesten til politiet som henviser tilbake til UDI. (...) Når man vet at det egentlig er nei, når det er bekymring så er det barneverntjenesten, sånn er det.

En annen ansatt i Uteseksjonen fortalte om svar hun ofte fikk når hun kontaktet andre instanser for oppfølging av et barn:

«Ånei å, det er klart han er jo mindreårig og har jo rett på tjenester og sånn men må folkeregistrere seg». Og det er jo ikke så lett å få til. Og så går tiden og så henvender man seg til liksom et sted og så liksom «ja nei men da må du først gjøre det...» og så blir man liksom kastet litt rundt og alle sier at det er noen andres ansvar å ta tak i det. Ingen skal skjære gjennom.

Dette sitatet handlet om hvordan man generelt ble kastet fra sted til sted. En ansatt fra Barnevernet fortalte at en del av deres jobb er å «ansvarliggjøre UDI litt at «vi skal ivareta den (ungdommen) her og nå men det er dere som har den ungdommen på et av deres mottak»».

Kanskje er problemet manglende kunnskap om hvem som har ansvar for hva, eller kanskje handler det om at sakene er vanskelige, og at ingen opplever at de har handlingsrom til å ta en avgjørelse.

Flere av informantene ga uttrykk for, både med ord, stemmebruk og ansiktuttrykk det jeg tolket som frustrasjon. En informant fra Uteseksjonen forklarte at «det er så mye frustrasjon i disse sakene ofte». En informant fra Barnevernet fortalte at «jeg synes selv at det er litt vanskelig. For at du har veldig lyst til å hjelpe». Denne uttalelsen kan tolkes som at hun som barnevernsansatt ikke opplevde at hun fikk hjulpet, at hun ikke fikk gjort situasjonen til barna bedre. En annen informant fra Barnevernet pekte på at ungdommene hadde greid seg selv lenge, og at de merket at Barnevernet ikke kunne bidra «nok»: «Så jeg opplever at de fleste

(ungdommene) har greid seg selv så lenge, men også ser at vi kommer til kort da.» Bildet som males er av et system hvor ansvar ikke alltid er tilstrekkelig avklart, og hvor sakene fører til frustrasjon for de som er involvert. Sosial aktører som kommer til kort, og som føler frustrasjon i vanskelige saker.

4.9 Oppsummerende om analysefunn

Irregulære migranter under 18 år kan defineres inn og ut av konstruksjonen «irregulær migrant», og er slik sett en «flytende gruppe». Konstruksjonen får konsekvenser for hva offentlige instanser og private organisasjoner gjør i møte med papirløse barn, ungdom og foreldre. At barn og foreldre har ulike rettigheter kan påvirke hva offentlige instanser gjør i møte med papirløse familier, og påvirker omsorgssituasjonen til barna.

Offentlige instanser og private organisasjoner kan møte papirløse barn både med inkludering og ekskludering. Barna får tilgang til helsetjenester, men ikke nødvendigvis på lik linje med andre barn. Fritidsaktiviteter kan virke inkluderende og ekskluderende. De kan få både barnehageplass og gå på videregående. Men at de ikke har rett til disse godene, kan brukes som argument for å ekskludere de papirløse fra disse arenaene. Usikkerhet rundt lovligheten av å tilby hjelp til irregulære migranter kan begrense tilgangen til hjelp for papirløse, og bidrar til å konstruere irregulære migranter og hjelpere i en «kriminell gråsoner». Aktører i offentlige instanser og private organisasjoner som papirløse barn møter, vet ikke nødvendigvis hvilke rettigheter barna har, og kan ha begrenset kunnskap om barnas livssituasjon.

Økonomien til irregulære migranter er ofte dårlig. I møte med offentlige instanser blir de møtt med lave satser for økonomiske ytelser. For noen er økonomisk stønad i en nødsituasjon tilgjengelig i en kort periode. Dette gjør at irregulære migranter kan tvinges inn i svart arbeid og er sårbare for utnyttelsesforhold. Dette gjør noe med barnas livssituasjon, både sosialt, materielt og omsorgsmessig. Arbeidet med barn og unge som er irregulære migranter kan være krevende, spesielt i møte med situasjoner i barna/ ungdommenes liv som kan være eller bli en menneskehandelssak. Ulike barnevernkontor igangsetter ulike typer tiltak i møte med papirløse barn, og i noen tilfeller ser det ut til at Barnevernet mangler egnede tiltak.

Barnevernet får informasjon om oppholdsstatus til barn og familier ved å kontakte UDI. Både ansatte i helsevesenet og i Barnevernet kan ha en praksis som tar hensyn til oppholdsstatus. I Barnevernet kan dette bety at de ikke yter økonomisk hjelp som kan forveksles med å

«tilrettelegge for ulovlig opphold». Det kan også bety at Barnevernet hjelper familier med å få på plass reisedokumenter på bekostning av en grundig undersøkelse av omsorgssituasjonen i familien.

I Barnevernets arbeid i møte med papirløse barn og familier hvor bekymringen er at foreldrene har utfordringer med å forsørge barna sine og sørge for bolig, kan Barnevernet oppfordre familiene til å reise ut av landet eller forsøke å benytte seg av nettverket sitt i Norge. Barnevernet kan også ivareta barna mens foreldrene forsøker å bedre den økonomiske situasjonen. En annen mulighet for Barnevernet er å igangsette hjelpetiltak og dekke utgifter til mat og klær eller annet utstyr til barnet.

Funn fra analysen tyder på at papirløse barn fort kan bli kasteballer i et system som ikke alltid vet hvordan de skal hjelpe, eller hvem som skal stå for hjelpen. De som arbeider med sakene kan selv tenke at de ikke får gjort nok. Midt i dette både ønsker og forsøker aktørene i offentlige instanser og private organisasjoner å behandle papirløse barn som andre barn.

5 Drøfting

I analysekapitlet har jeg sett på informantenes fortellinger og beskrivelser av hva de selv og andre i offentlige og private instanser gjør i møte med papirløse barn i lys av juridisk regelverk. I analysen har det kommet frem hvilket handlingsrom som finnes for disse sosiale aktørene i deres arbeid i møte med papirløse barn og familier. I det følgende vil jeg drøfte det analytiske materialet; hvordan denne praksisen kan forstås? Dette gjør jeg først ved å gjøre en generell drøfting av praksis i lys av begrepet «hostipitality». Deretter skal jeg drøfte konstruksjonen av irregulære migranter og verdighet i lys av symbolsk makt, før jeg tar for meg tre sitater fra analysen som eksempler på praksis. Disse tre eksemplene vil jeg i tur og orden drøfte i lys av symbolsk makt.

5.1 Hvordan kan praksis forstås?

Velferdsstaten som fiendtlig og gjestfri

Jaques Derridas begrep «hostipitality» brukes av Shahram Khosravi om hvordan mennesker som hadde blitt utsatt for voldsomme former for tvang og forflytning nettopp ved at de bodde på et «detention center», også skulle ivaretas og nyte en form for trygghet, verdighet og komfort (Khosravi 2009, 44-45). Hostipitality er et begrep som jeg mener omfatter ambivalensen som finnes i velferdssystemet i Norge; på den ene siden har barna rettigheter og skal behandles som andre barn, og nyter slik gjestfrihet og inkludering i blant annet skole og helsevesen. På den annen side er de ekskludert fra økonomiske goder og til dels også økonomisk trygghet, fra deler av helsevesenet og skolevesenet. De er også ekskluderte og slik møtt med fiendtlighet fordi de kan kastes ut når som helst.

Å ha rett på helsetjenester som tilsvarer tjenestene de andre barna i landet får, men ikke har rett til å stå på fastlegelisten kan forstås som «hostipitality». På den ene siden sier systemet «velkommen, her skal du få det du trenger», men på den annen side er det vanskelig å få tilgang til godene fordi man ikke får kontakt med portåpneren for de andre tjenestene. Dette fordi barna ikke er like velkomne som andre barn, da de ikke er i folkeregisteret eller har lovlig opphold.

The universal human rights of undocumented, sans papiers, paperlösa, or «paperless» migrants or failed asylum seekers, for example, are supposed to be recognized and enforced by the very same nation state that seeks their speedy removal from the territory (Barker 2013, 244).

Vanessa Barker peker på at det er et problem at den suverene staten skal ivareta menneskenes rettigheter, samtidig som at staten har rett til å utøve tvang mot de samme menneskene og ekskludere dem fra statens territorium. Jeg mener at dette todelte målet til staten skaper en ambivalens som kommer til uttrykk ved at ulike deler av offentlige instanser og private organisasjoner havner i to spor samtidig. Dette kan vi se ved at barna skal behandles som alle andre barn, samtidig som at de skal greie seg med minst mulig. Statens ambivalens påvirker og til dels styrer hva sosiale aktører gjør i møte med papirløse barn. Frivillige organisasjoner kan være i tvil om hvor mye de har lov til å yte av hjelp, og selv havne på et trygt minimum. Begrepet *hostipitality* understreker hvordan papirløse barns livssituasjon skiller seg fra andre barns livssituasjon. Dette kravet fra staten om at papirløse familier bør reise ut er, slik analysen viste, styrende for utdelingen av velferdsgoder som for eksempel økonomisk trygghet.

Statens ambivalens i møte med papirløse barn kan også ses i hva de blir møtt med av tiltak fra Barneverntjenesten. Som analysen har vist, kan papirløse barn bli møtt med tiltak som skal gi et minimum av materielle goder eller materiell stabilitet. Det kan ses som en hårfin balanse mellom å ivareta barnas grunnleggende behov, og å ikke legge til rette for ulovlig opphold; en fiendtlig gjestfrihet.

Symbolsk makt og utdeling av verdighet

Før jeg drøfter statens symbolske makt og hvordan praksis kan forstås i lys av denne makten, vil jeg først forklare hva jeg forstår som «staten». Bourdieu definerer staten som «eit sett av krefter der det faldar seg ut stridar der innsatsen er *monopolet over den legitime symbolske valden*.» (Bourdieu og Waquant 1993, 97). Det finnes altså flere ulike grupperinger og enkeltpersoner innenfor staten som kjemper om makt. Noen kjemper på vegne av seg selv, mens andre kjemper på vegne av for eksempel en gruppe. Her vil jeg ikke gjøre en uttømmende drøfting av staten som utøver av symbolsk makt, men jeg vil komme med noen refleksjoner.

Grensen mellom den synlige og den usynlige makten kan være vanskelig å trekke opp. Noen ganger er en gruppes utøvelse av makt over en annen gruppe synlig og offentlig diskutert. Et eksempel er hvordan staten behandler asylsøkere og papirløse migranter, dette er et tema som blir diskutert i norske medier. En del av den makten staten har er synlig, for eksempel makten som utøves gjennom juridisk regelverk og ved bevilgning av økonomisk støtte til ulike organisasjoner og instanser. Samtidig kan det vilkårlige, altså menneskeskapte ved at nettopp

staten legitimt har makt til å konstruere noen som irregulære og andre som regulære, forstås som symbolsk makt.

I en grundig analyse av staten, kan det hende man ville ha kommet frem til at de sosiale aktørene i staten er det som ofte kalles ressurssterke, både økonomisk, sosialt og kulturelt. Å ikke reflektere rundt hvilke grupperinger som har makt, skjuler det vilkårlige ved staten som legitim utøver av symbolsk makt. Den symbolske makten virker når den anerkjennes, og makten anses som naturlig, i motsetning til menneskeskapt. Det kan virke naturlig at de med mye kapital er hovedaktørene i staten som i sin tur utøver legitim symbolsk makt. Det kan tas for gitt at staten har rett til å bestemme hvem som har lovlig og ulovlig opphold, og at konstruksjonen ulovlig/lovlig opphold også skal regulere tilgangen til velferdsgoder.

Den symbolske makt kan ses i makten til å produsere grupper (Bourdieu 1994, 67), slik som staten gjør når den konstruerer noen som irregulære migranter. Ved at sosiale aktører blir utsatt for symbolsk makt fra staten blir statens skjemaer for persepsjon en del av den enkelte aktørs habitus (Bourdieu 1996). Slik kan kategoriseringen bli akseptert i ulike instanser og organisasjoner. Skoler og fylkeskommuner kan avvise enkelte ungdommer som elever, begrunnet ut fra klassifikasjonen «ulovlig opphold». Helseforetak kan nekte papirløse barn å få fastlege av samme grunn. Dette er eksempler på at instanser som skoler og legekantor tar i bruk klassifikasjonen «irregulær migrant» og bruker klassifikasjonen som et argument for å ikke gi barna tilgang på de samme godene som andre barn har.

I Norge har flere organisasjoner stilt spørsmål ved at irregulære migranter ikke får arbeide og ikke får nok økonomisk støtte fra staten. Selv om noen stiller spørsmål ved om staten burde ha makt til å konstruere noen som mindre verdige mottakere av velferdsgoder, kan staten likevel utøve symbolsk makt. Det skal mer enn en bevisstgjøring til for å fjerne symbolsk makt, fordi de konstruerte betingelsene for makten og virkningen av makten finnes i disposisjonene i habitus (Bourdieu 2000, 48). Den symbolske volden er også en del av den objektive strukturen for eksempel i juridisk regelverk eller andre strukturer man ikke nødvendigvis er bevisst på, og som det uansett tar tid å endre. I lys av Bourdieus forståelse av symbolsk makt er staten «hovedutøveren av symbolsk vold fordi den legitimt reproducerer den sosiale orden» (Hennum 2015).

I det moderne samfunn er det staten som i stor grad fordeler symbolsk kapital, ifølge Bourdieu (Priour 2006, 67). Dette gjør staten gjennom å tildele identiteter og verdighet, spesielt gjennom det juridiske system og gjennom utdanningssystemet. Diskurser og språklig kommunikasjon brukes som sosiale maktmidler. Irregulære migranter er blitt tildelt en identitet fra staten gjennom det juridiske system, som også tildeler dem verdighet.

Thomas Ugelvik skriver om at EØS-borgere generelt er litt mer verdige mottakere av velferdsytelser, om de bare arbeider en viss tid først, enn mennesker fra tredjeland. Tredjelandsborgere på den annen side har ikke denne muligheten til å få lovlig opphold så lenge de ikke blir asylsøkere, og er dermed ofte avskåret fra de fleste velferdsytelser. Mennesker fra tredjeland deles også inn i verdige og ikke-verdige; de som blir akseptert som flyktninger er verdige (Ugelvik 2013, 196), de med avslag er ikke. Ugelvik skriver at alle nordmenn er verdige velferdsgoder og ulike former for sosialhjelp. Velferdssystemet i Norge er universelt og generøst, men ikke for alle.

I *Makten i barnet* skriver Nicole Hennem blant annet om barnet som nasjonalsymbol i Norge. Hun beskriver barnet som et symbol, og dermed også som en bærer av makt. Nettopp fordi det er noe selvfølgelig og naturlig ved barn, at de er uskyldige og sårbare, gjør at det er vanskelig å se dem som en del av symbolsk makt og maktkamp. Slik er makten i barnet skjult, og makten kan forstås som symbolsk makt. Som jeg skrev i innledningen, syntes jeg at det var lettere å argumentere for at papirløse barn skulle få tilgang til velferdsgoder på lik linje med andre barn. Det er noe selvfølgelig ved det, det virker naturlig og kan forstås som doxa. Staten er med på å konstruere barn som verdige mottakere av goder, blant annet gjennom en velferdsstat som er mer åpen for papirløse barn enn for deres foreldre. Andre organisasjoner og sosiale aktører kan også utøve symbolsk makt, og kjempe for papirløse barns rettigheter. Nettopp i denne kampen om makt, blir barnet en representant for symbolsk makt, og barnet kan forstås som den symbolske makten ulike aktører kjemper om, ifølge Hennem (2015). Bevisstgjøringen rundt statens makt til å konstruere mennesker som irregulære, og som mindre verdige mottakere av velferdsgoder kan ses som en del av maktkampen hvor det kjempes om makten i barnet.

«Det er ikke nødvendigvis godt barnevernsarbeid»

Barnevernloven forklarer ikke hvorfor sosiale aktører i Barnevernet har en opplevelse av at innvandringslovgivningen trumfer barnevernloven, men kanskje kan begrepet symbolsk makt bidra til en forståelse. Ifølge Bourdieus teori om habitus, handler sosiale aktører fritt, men ikke

uavhengig. Personlige holdninger er aldri bare subjektive, de er både subjektive og objektive, de er alltid påvirket av strukturene rundt og tidligere erfaringer, da disse strukturerer disposisjonene i habitus. Både holdninger og handlinger kan være påvirket eller tvunget av symbolsk makt. Her forsøker jeg å forstå praksisen med at familier hjelpes til å reise ut av landet, når den ansatte i barnevernet ikke mener at det er godt barnevernsarbeid, i lys av symbolsk makt.

Symbolsk vold skjuler, som jeg tidligere nevnt, det vilkårlige. Ved å være utsatt for symbolsk vold kan de som blir utsatt for symbolsk vold nedvurdere seg selv og det de står for. Uten at man greier å sette ord på det, kan den sosiale aktøren oppleve et innskrenket handlingsrom fordi den symbolske tvangen er vanskelig å få øye på, og enda vanskeligere å beskrive.

Informanten fra Barnevernet hadde en opplevelse av at han i stedet for å drive barnevernsarbeid, som han er ansatt for å drive, hadde en praksis han sammenlignet med et reisebyrå. Dette kan ses i sammenheng med at symbolsk vold gjør at mennesker som blir utsatt for denne volden, nedvurderer seg selv og sine egne vurderinger. Det kan se ut til at det er nettopp dette som skjer når sosiale aktører i Barnevernet som ønsker å hjelpe, får på plass reisedokumenter i stedet for å drive det aktøren selv mener er «godt barnevernsarbeid». Den symbolske volden viser seg i at egne tanker om hva som er best for barnet (at omsorgssituasjonen blir ordentlig utredet), blir nedvurdert, til fordel for kravet om at irregulære migranter skal reise ut av landet.

Praksis kan også forstås i lys av at det å bryte med regler og retningslinjer på sin arbeidsplass kan føre til at man mister kapital og anerkjennelse på arbeidsplassen. Dette perspektivet kan være en del av det ubevisste, at man handler i tråd med gjeldende strukturer, for å unngå sosiale sanksjoner. For ansatte må praksis ses i lys av at de kan miste symbolsk kapital som arbeidstaker om de bryter med gjeldene regler og praksis. Bourdieu peker på at menneskets primære drivkraft er anerkjennelse fra andre mennesker (Prieur 2006, 68). Om man bryter med skjemaene, kan man risikere å miste symbolsk kapital og dermed minste sin posisjon i feltet.

«Det beste for deg og din familie og ditt barn er å dra»

Sosiale aktører kan utøve symbolsk vold uten at de selv vet om det. Alle er ikke i lik grad disponert gjennom habitus for å bli utsatt for denne type symbolsk makt, og det kan være med på å forklare at praksis til ulike sosiale aktører innen Barnevernet er forskjellig.

I dette eksemplet sier informanten at det beste for familien er å dra til det landet de kommer fra, det landet hvor de har rett til økonomisk bistand. Den symbolske volden tvinger ikke bare den ansatte i Barnevernet til å handle etter det som kan forstås som innvandringsregulerende hensyn, men aktøren selv forsvarer praksisen ved å si at familiene bør dra til det landet hvor de har rett til velferdsgoder som for eksempel økonomisk støtte, uten å vite om situasjonen til barna vil bedres eller forverres av å reise ut. Argumentet for praksisen er at «det er det beste for barnet». Å forsvare praksis med å argumentere for den, er en måte å miskjenne den symbolske volden og de strukturelle påvirkningene man er utsatt for. Denne symbolske tvangen står ikke i motsetning til aktørens egenvilje, men som en del av egenviljen ved at undertrykkningen eller dominansen blir en del av personens måte å handle og reagere på (Bourdieu 1994, 29-30).

Ved at den sosiale aktøren i Barnevernet anbefaler en familie å reise til det landet de har rett på velferdsgoder, skjules den vanskelige livssituasjonen til familien. Mange land har ikke et utbygd, velfungerende velferdssystem, og ofte kan ikke ansatte i Barnevernet vite hvordan situasjonen vil bli for familien i det landet de kommer fra. I situasjonen blir det tatt for gitt at det er et alternativ å få tilgang til velferdsgoder i opprinnelseslandet, og det tas for gitt at vedkommende vil ha mulighet til å gjøre noe med sin økonomiske situasjon om familien reiser. Her kan forståelsen av at familier eller foreldre på bakgrunn av flere valgmuligheter, velger å bli i landet som irregulære migranter, ses som en fordom om irregulære migranter, og denne fordommen kan være en form for doxa. Ved at den sosiale aktøren gjør en anbefaling, som om det er problemfritt å reise ut av landet, utøver aktøren symbolsk vold.

«Vi behandler de som vanlige barn»

Å si at man behandler papirløse barn som «vanlige barn», kan virke sant, og man kan ønske at det er sant. Personer som arbeider med barn, for eksempel i Barnevernet, «må» si at de behandler papirløse barn som andre barn, og utsagnet kan også forstås som er verdi. Barna står alltid i fare for å bli sendt ut, og dette kan påvirke hvordan barna blir behandlet av helsevesenet, de som skal tilrettelegge undervisningen for dem på skolen, og de som treffer dem på gata i Oslo. I tillegg kan språk og kulturforståelse påvirke hva sosiale aktører i private organisasjoner og offentlige instanser gjør i møte med papirløse barn.

Når Barnevernet skal igangsette hjelpetiltak for papirløse barn, er kravet om at det ikke skal tilrettelegges for ulovlig opphold noe som påvirker hva Barnevernet gjør. Staten vil ikke legge til rette for ulovlig opphold, men barna kan heller ikke bo på gata. Da kan Barnevernkontor og

sosiale aktører lande på en middelvei, hvor man passer på at barna har et minimum, slik som den ene informantene fortalte.

Informanten fra Uteseksjonen fortalte at papirløse ungdommer ikke ble behandlet som andre barn, ved at sosiale aktører kjempet litt mindre for papirløse ungdommer. Ungdommene blir gitt opp, de blir kanskje mer behandlet som irregulære migranter, enn som ungdommer. En forståelse av at papirløse barn blir behandlet slik som andre barn, som om «det ikke er noe problem», skjuler hvilken vanskelig livssituasjon disse barna befinner seg i, og skjuler dermed hvordan de blir undertrykt. I relasjonen til saksbehandlere og hjelpere, er papirløse barn dominerte og svakere. Det er flere faktorer som påvirker relasjonen mellom hjelpere og barn. Men forskjellen i oppholdsstatus alene gjør relasjonen maktskjev. Med kunnskap om livssituasjonen deres, med en konstant trussel om utsendelse, kan man se at de har en svakere posisjon enn barn med oppholdstillatelse, og spesielt en svakere posisjon i møte med voksne, «eksperter» som utøver symbolsk makt i kraft av sin posisjon nettopp som saksbehandler eller hjelper. Denne symbolske makten kan både være muliggjørende for barnet, men også være undertrykkende.

Med kunnskap om hvordan strukturer i samfunnet strukturerer disposisjonene, altså alternative handlingsmåter i habitus, kan det være vanskelig å forstå at papirløse barn blir behandlet som andre barn. Dette til tross for at man selv kan oppleve at man behandler de som andre barn. Men denne forståelsen skjuler livssituasjonen til barna, livssituasjonen hvor de er dominerte og undertrykket, litt mindre verdige mottakere av velferdsgoder. Å si at «hos oss blir de behandlet som andre barn», som om forskjellsbehandling ikke finner sted, kan forstås som symbolsk vold fordi livssituasjonen til barna skjules, og makten «hjelpere» og saksbehandlere utøver, skjules.

6 Avslutning

Denne oppgaven har sett på hva offentlige instanser og private organisasjoner gjør i møte med irregulære migranter under 18 år, for deretter å forsøke å forstå denne praksisen. Analysen har vist at noen barn blir konstruert som irregulære migranter, og at dette er en kategori som de kan defineres inn og ut av. Konstruksjonen får konsekvenser for tilgangen til velferdsgoder. Papirløse barn har mange rettigheter, men mangel på noen rettigheter kan vanskeliggjøre tilgangen til goder og ytelser barna har rett på. Manglende kunnskap om barnas livssituasjon og rettigheter, samt at innvandringshensyn påvirker Barnevernets praksis, kan minske sosiale

aktørers handlingsrom i møte med papirløse barn som trenger ulike former for hjelp. At foreldre og barn har ulike rettigheter kan påvirke barnas omsorgssituasjon, og kan påvirke handlingsrommet til sosiale aktører i offentlige instanser og private organisasjoner. Hva offentlige instanser og private organisasjoner gjør i møte med papirløse barn er preget av en forståelse av barnet som verdig mottaker av velferdsgoder og hjelp. Men handlingsrommet er også preget av en ambivalens; å ikke tilrettelegge for ulovlig opphold, ikke selv bryte norsk lov. Samtidig som at barna skal ivaretas med fokus på barnets beste.

Noen måneder ut i prosjektet var jeg på Oppvekstkongressen 2017 i Oslo; «Parallellsamfunnet -er det oss?» hvor barnefattigdom sto på agendaen, og hvor det var fokus på å ha et mest mulig sømløst system. Mari Trommald, direktør i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet sa noen ord om at vi ikke tolererer at noen barn har det dårligere enn andre barn, at noen har tilgang til færre goder enn andre. Papirløse barn som gruppe ble ikke nevnt under kongressen. Det er et paradoks at til tross for økt fokus på irregulære migranter i forskning og i samfunnsdebatten, er det ikke rom for papirløse barn på arenaer hvor fokuset er på nettopp barn, fattigdom og «parallellsamfunnet».

I denne oppgaven har jeg forsøkt å vise at praksis i møte med papirløse barn kan forstås i lys av Bourdieus begrep symbolsk vold. At sosiale aktører og juridisk lovverk kan utøve symbolsk vold, skjule det vilkårlige ved makten, slik at den virker naturlig. Og videre at handlingene i seg selv også virker naturlige. Etter å ha studert aktørers praksis i møte med papirløse barn, er min påstand at vi i det norske samfunn dels både tolererer og bidrar til at noen barn har det dårligere enn andre barn, at noen har tilgang til færre goder enn andre. At vi ikke er tilstrekkelig bevisst på det paradoksale ved at noen barn er mer verdige mottakere av hjelp enn andre. Ved å drøfte funnene fra analysen i lys av Derridas begrep Hospitality har jeg funnet at hva offentlige instanser og private organisasjoner gjør, kan forstås som en vanskelig balanse mellom å ønske at noen skal dra, og å behandle de med verdighet. Dette er en balansegang barn fort kan tape på.

Etter mitt syn viser funnene fra dette prosjektet et behov for kunnskapsheving både med tanke på barnas rettigheter og barnas livssituasjon. En bedre avklaring eller et tydeligere skille mellom innvandringsmyndighetenes ansvarsområde og Barnevernets ansvarsområde bør også løftes frem og drøftes.

7 Litteraturliste

- Aale, Per Kristian, Reidun J. Samuelsen og Olga Stokke. 2007. Er bekymret for de papirløse. *Aftenposten*, 24.11.
<https://www.aftenposten.no/norge/i/y70qa/Er-bekymret-for-de-papirlose>.
(23.02.2017).
- Aasen, Berit, Evelyn Dyb og Stian Lid. 2016. *Forebygging og oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner fra mottak og omsorgssentre*. Oslo: By- og regionsforskningsinstituttet (NIBR).
- Arbeids- og velferdsdirektoratet. 2012. *Hovednr. 35 -Sosialtjenesteloven*.
<https://www.nav.no/rettskildene/Rundskriv/hovednr.35-lov-om-sosiale-tjenester-i-nav#kapittel-en> (15.01.2018).
- Barker, Vanessa 2013. "Democracy and Deportation: Why Membership Matters Most." I *The Borders of Punishment. Migration, Citizenship, And Social Exclusion*, red. Katja Franko Aas og Mary Bosworth. Oxford: Oxford University Press.
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. 2011. *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger -en håndbok for kommunene*.
https://www.bufdir.no/Global/nbbf/minoriteter/Arbeid_med_enslige_mindrearige_asylsokere_og_flyktninger.pdf (03.02.2018).
- 2015. *Retningslinjer om behandlingen av barnevernsaker der barn har tilknytning til andre land*.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/retningslinjer-om-behandlingen-av-barnevernsaker-der-barn-har-tilknytning-til-andre-land/id2467847/> (02.02.2018).
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. 2017. "Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger." 10.04.
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Barn_pa_flukt/Enslige_mindrearige_asylsokere_EMA/ (16.04.2018).
- Bourdieu, Pierre. 1994. "Socialt rum og symbolsk magt." I *Pierre Bourdieu: Centrale tekster inden for sosiologi og kulturteori*, red. Staf Callewaert, Martin Munk, Morten Nørholm og Karin Anna Petersen. København: Akademisk Forlag.
- 1996. *Symbolsk makt. Artikler i utvalg*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: Pax Forlag.
- 1999. *Meditasjoner*. Oversatt av Annick Prieur og Erik Ringen. Oslo: Pax Forlag.
- 2000. *Den maskuline dominans*. Oversatt av Knut Stene-Johansen. Oslo: Pax Forlag.

- . 2007. "Forståelse." I *Livshistorieforskning og kvalitative interview*, red. Karin Anna Petersen, Stinne Glasdam og Vibeke Lorentzen.. Forlaget PUC.
- Bourdieu, Pierre og Loïc J.D. Waquant. 1993. *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oversatt av Bjørn Nic. Kvalsvik. Oslo: Det Norske Samlaget.
https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008011404004
- Callewaert, Staf. 2007. Forståelse og forklaring i de sociale videnskaber, ifølge Bourdieu. I *Livshistorieforskning og kvalitative interview*, red. Karin Anna Petersen, Stinne Glasdam og Vibeke Lorentzen. Danmark: Forlaget PUC.
- Convention on the Rights of the Child av 20. November 1989. *Barnekonvensjonen*.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_bke#KAPITTEL_bke (01.10.2017).
- Den Norske Legeforening. 2016. *Aldersvurdering av enslige, mindreårige asylsøkere*.
[http://legeforeningen.no/Global/Yrkesforeninger/Allmennlegeforeningen/Medlemsbreve/Af/125%20Aldersvurdering%20av%20enslige%20mindre%C3%A5rige%20asyls%C3%B8kere\(2\).pdf](http://legeforeningen.no/Global/Yrkesforeninger/Allmennlegeforeningen/Medlemsbreve/Af/125%20Aldersvurdering%20av%20enslige%20mindre%C3%A5rige%20asyls%C3%B8kere(2).pdf) (15.03.2018).
- Derrida, Jacques. 2002. *Acts of Religion*. Oversatt av Gil Anidjar. London: Routledge
- Eide, Ketil og Hilde Lidén. 2012. "Mottak av enslige mindreårige asylsøkere." I *Asylsøker. I velferdsstatens venterom*, red. Marko Valenta og Berit Berg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Forskrift av 15.oktober 2009 nr. 1286 *Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (Utlendingsforskriften)*.
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2009-10-15-1286> (21.02.2018).
- Forskrift av 16. desember 2011 nr.1255 *Forskrift om rett til helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket (Forskrift om tjenester til personer uten fast opphold)*.
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-12-16-1255> (02.01.2018).
- Forskrift av 16. desember 2011 nr. 1251 *Forskrift om sosiale tjenester for personer uten fast bopel i Norge (Forskrift om sosiale tjenester, bopelsløse)*.
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-12-16-1251?q=Forskrift%20om%20sosiale%20tjenester,%20bopelsl%C3%B8se> (13.03.2018).
- Forum for Barnekonvensjonen. 2017. *Supplerende rapport til Norges femte og sjette rapport til FNs Komité for barnets rettigheter 2017*.

<http://barneombudet.no/wp-content/uploads/2017/09/Supplerende-rapport-norsk-endelig.pdf> (13.04.2018).

- Glasdam, Stinne. 2007. "Interview. En diskusjon af ligheder og forskelle i Pierre Bourdieus og Steinar Kvaales metodeovervejelser." I *Livshistorieforskning og kvalitative interview*, redigert av Karin Anna Petersen, Stinne Glasdam og Vibeke Lorentzen, 131-146. Danmark: Forlaget PUC.
- Gundhus, Helene I og Marit Egge. 2013. "Grenser for forebygging?" I *Krimmigrasjon? Den nye kontrollen av de fremmede*, red. Nicolay B. Johansen, Thomas Ugelvik og Katja Franko Aas. Oslo: Universitetsforlaget.
- Halvorsen, Knut. 2008. *Å forske på samfunnet : en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 5. utg. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Hansen, Ragnhild, May-Britt Solem og Elsa Nybø. 2017. "Sosialt arbeid som fag." I *Sosialt arbeid. En situert praksis*, red. Ragnhild Hansen og May-Britt Solem. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hennum, Nicole. 2015. "Makten i barnet." *Tidsskriftet Norges Barnevern* 2: 125-138.
- Hjelde, Karin Harsløf. 2010. *"Jeg er alltid bekymret" : om udokumenterte migranter og deres forhold til helsetjenestene i Oslo*. Oslo: Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse.
- Hollerud, Stine Marit Sundsbø, Pål Grav og Nicolai Hjelseth. 2017. *Under brua : en kartlegging av unge menn som selger rusmidler på Vaterland*. Oslo kommune, Velferdsetaten.
- Jacobsen, Christine M. 2015. "Begreper og perspektiver i forskningen om irregulær migrasjon og velferd." I *Eksepsjonell velferd? Irregulære migranter i det norske velferdssamfunnet*, red. Synnøve Bendixsen, Christine M. Jacobsen og Karl Harald Søvig. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Johansen, Nicolay B. 2013. "Elendighetstrakten: Om å styre de som ikke teller." I *Krimmigrasjon?: den nye kontrollen av de fremmede*, red. Nicolay B. Johansen, Thomas Ugelvik og Katja Franko Aas. Oslo: Universitetsforlaget.
- Justis- og beredskapsdepartementet. 2014. *Instruks om tolkning av utlendingsloven §95 første ledd – målgruppe for innkvartering i asylmottak*.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/GI-102014-Instruks-om-/id2076210/?q=GI-10/2014> (21.01.2018).
- Justis- og politidepartementet. 2010. *§ 2-1 - Rett til opplæring for barn med ulovlig opphold eller uavklart oppholdsstatus - forholdet til barnekonvensjonen*.

- <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/-2-1---rett-til-opplaring-for-barn-med-u/id629887/> (12.12.2017).
- Karlsen, Marry-Anne. 2015a. "Når helsevesenet blir en del av migrasjonskontrollen -etiske og praktiske dilemmaer for helsepersonell." I *Eksepsjonell velferd? Irregulære migranter i det norske velferdssamfunnet*, red. Synnøve Bendixsen, Christine M. Jacobsen og Karl Harald Søvig. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Karlsen, Regine. 2015b. "Irregulære barns rett til helsehjelp i Norge." I *Eksepsjonell velferd? Irregulære migranter i det norske velferdssamfunnet*, red. Synnøve Bendixsen, Christine M. Jacobsen og Karl Harald Søvig. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Khosravi, Shahrar. 2009. "Sweden: detention and deportation of asylum seekers." I *Race & Class* 4: 38-56. doi: 10.1177/0306396809102996.
- Kjellberg, Janne og Caroline Rugeldal. 2011. *Illegal : papirløs i Norge*. Oslo: Spartacus.
- Lidén, Hilde, Ketil Eide, Knut Hidle, Ann Christin E. Nilsen og Randi Wærdahl. 2013. *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/asylmottak/levekkaar-i-mottak-for-enslige-mindreaarige-asylsokere.pdf (13.03.18).
- Lidén, Hilde og Cathrine Holst Salvesen. 2016. *"De sa du må". Mindreåriges erfaringer med menneskehandel*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lidén, Hilde, Marie Louise Seeberg og Ada Ingrid Engebriksen. 2011. *Medfølgende barn i asylmottak - livssituasjon, mestring, tiltak*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Ljosdal, Laila Dawn. 2015. "Barn av irregulære migrantere møte med den norske skolen." I *Eksepsjonell velferd? Irregulære migranter i det norske velferdssamfunnet* red. Christine M. Jacobsen, Synnøve K. Bendixsen, Karl Harald Søvig. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Lov av 17. juli 1998 nr. 61 *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (Opplæringslova)*.
- <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=oppl%C3%A6ringsloven> (12.10.2017).
- Lov av 02. Juli 1999 nr. 63 *Lov om pasient- og brukerrettigheter (Pasient- og brukerrettighetsloven)*.
- <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63?q=pasient> (13.03.2018).

- Lov av 15. desember 2008 nr. 35 *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (Utlendingsloven)*.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-05-15-35> (21.01.2018).
- Lov av 17. juli 1992 nr. 100 *Lov om barneverntjenester (Barnevernloven)*.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=barnevernloven> (13.11.2017).
- Lov av 28. februar 1997 nr. 19 *Lov om folketrygd (Folketrygdloven)*.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-02-28-19?q=folketrygdloven>
- Mathiesen, Anders og Henriette Højberg. 2013. "Sociologiske feltanalyser." I *Videnskabsteori i samfundsvidenskabene*, red. Lars Fuglsang, Poul Bitsch Olsen og Klaus Rasborg. København: Samfundslitteratur.
- Meld. St. 27 (2011-2012). *Barn på flukt*: Justis- og beredskapsdepartementet.
https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-27-2011-2012/id684767/sec8?q=barnehage#match_4 (23.04.2018).
- Myhrvold, Trine og Milada Cvancarova Småstuen. 2017. "The mental healthcare needs of undocumented migrants: an exploratory analysis of psychological distress and living conditions among undocumented migrants in Norway". *Journal of Clinical Nursing* 5-6: 825-839. doi: 10.1111/jocn.13670.
- Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS). *Slik jobber vi*.
<http://www.noas.no/om/> (08.05.2018).
- Ottesen, Solveig Holmedal. 2008. *Papirløse migranter: en undersøkelse av situasjonen for mennesker uten lovlig opphold i Norge, og humanitære tiltak for denne gruppen i andre europeiske land*. Oslo.
<https://kirkensbymisjon.no/content/uploads/2017/09/Pairl%C3%B8se-migranter-rapport.pdf>. (02.02.2017)
- Paulsen, Veronika, Hilde Michelsen og Maria Brochmann. 2015. *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksapparatet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Mangfold og inkludering.
- PICUM. 2016. *Hear our Voices. Undocumented children and young people share their stories*. Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM).
<http://picum.org/reports/> (19.04.2018).
- Prieur, Annick. 2006. "En teori om praksis." I *Pierre Bourdieu. En introduktion* red. Annick Prieur og Carsten Sestoft. København: Hans Reitzels Forlag.

- Prieur, Annick og Carsten Sestoft. 2006. "Bourdieu's epistemologi og sosiologiens håndværk,." I *Pierre Bourdieu. En introduktion*, redigert av Carsten Sestoft og Annick Prieur, 211-238. København: Hans Reitzels Forlag
- Prop. 102 LS (2014-2015). 2015. *Lov om gjennomføring av konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn, og endringer i enkelte andre lover, og samtykke til ratifikasjon av konvensjonen*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/8f9bc655bc5a47798fb93462b9329aaa/no/pdfs/prp201420150102000dddpdfs.pdf>
- Repstad, Pål. 2007. *Mellom nærhet og distanse : kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Røde Kors. 2018. *Helsesenter for papirløse i Oslo*.
<https://www.rodekors.no/om-rode-kors/lokalforeninger-og-distrikter/oslo/aktiviteter/flyktninger-og-innvandrere/helsesenter-for-papirlose-i-oslo/>
- Selvhjelp for Innvandrere og Flyktninger. *Do you need help?*
<https://seifnorge.wordpress.com/hjelp/do-you-need-help/> (11.05.2018).
- Spencer, Sarah. 2016. "Postcode Lottery for Europe's Undocumented Children". i *American Behavioral Scientist* 13: 1613-1628. doi: 10.1177/0002764216664945.
- Statistisk Sentralbyrå. 2017. *Demografisk bilde av norske barn*.
<https://www.ssb.no/a/barnogunge/2017/bef/> (03.01.2018)
- Stokke, Olga. 2017. "Utlendingsnemnda tapte rettssak om alderstesting av asylsøkere." *Aftenposten*, 13.11.
<https://www.aftenposten.no/norge/i/yv33re/Utlendingsnemnda-tapte-rettssak-om-alderstesting-av-asylsokere> (25.01.2018).
- Sønderland, Inger. 2014. *Foreldreskap i Ingenstedsland: om hvordan papirløse foreldre erfarer sin egen situasjon*.
- Sønsterudbråten, Silje; Guri Tyldum og Magne Raundalen. 2018. *Et trygt sted å vente. Omsorgspraksiser på asylmottak for enslige mindreårige*. Fafo.
- Søvig, Karl Harald. 2009. *Barnets rettigheter på barnets premisser -utfordringer i møtet mellom FNs barnekonvensjon og norsk rett*.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/barnets-rettigheter/utredning_sovig_end_versj.pdf (06.03.2018).

- 2013. "Straffansvar og straffeforfølgning av humanitære hjelpere ved ulovlig opphold." I *Krimigrasjon? Den nye kontrollen av de fremmede*, red. Nicolay B. Johansen, Thomas Ugelvik og Katja Franko Aas. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thagaard, Tove. 2009. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 3 utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- 2013. *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode*. 4. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tyldum, Guri, Hilde Lidén, May-Len Skilbrei, Carmen From Dalseng og Kristian Takvam Kindt. 2015. *Ikke våre barn, Identifisering og oppfølging av mindreårige ofre for menneskehandel i Norge*. Fafo.
<http://www.fafo.no/images/pub/2015/20550.pdf>.(03.03.18)
- Ugelvik, Thomas. 2013. "Seeing Like a Welfare State." I *The Borders of Punishment. Migration, Citizenship, and Social Exclusion*, red. Katja Franko Aas og Mary Bosworth. Oxford: Oxford University Press.
- Utlendingsdirektoratet. 2014. *Rutiner ved registrering og innledende saksbehandling av en søknad om beskyttelse der det er treff i Eurodac og/eller i Visa Information Systems (VIS) og det er tvil om alder*.
<https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2014-023/> (25.01.2018).
- 2018. *Rutiner og satser for økonomiske ytelser til beboere i statlig mottak, regulerte satser 2018*.
https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2008-035/rs-2008-035v1/#_Toc442260161 (25.03.2018).
- Vollebæk, Line Ruud. 2014. *Sosialt arbeid med sårbare migranter. Mindreårige og voksne asylsøkere, papirløse, EØS-borgere og mulige ofre for menneskehandel*. Oslo: Velferdsetaten.
- Waage, Kari, Bjørg Engebretsen og Gudrun Jansson. 2013. *Prosjektbeskrivelse Barndom i "NowHereLand" -å være barn av papirløse migranter i Norge*.
- 2017. *Sluttrapport for prosjektet "Barndom i NowHereLand"*. Oslo.
<https://home-start-norge.no/wp-content/uploads/2017/03/Sluttrapport-til-Exstrastiftelsen-med-vedlegg-1.pdf> (11.05.2018).
- Warpe, Sara Sangesland. 2017. *Mistanke og magesfølelse*. Oslo: Pro Senteret.
- Weiss, Nerina. 2015. "Ønske om å bli som andre barn. Hverdagen til barn med endelig avslag på sin asylsøknad." I *Eksepsjonell velferd? Irregulære migranter i det norske*

- velferdssamfunnet*, red. Synnøve K. Bendixsen, Christine M. Jacobsen og Karl Harald Søvig. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Wilken, Lisanne. 2005. "Habitus, kapital og felt -Bourdieu's greb til en analyse af praksis." I *Socialkonstruktivistiske analysestrategier*, red. Anders Esmark, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Zhang, Li-Chun. 2008. *Developing methods for the number of unauthorized foreigners in Norway*. Statistisk Sentralbyrå.
- Øien, Cecilie og Silje Sønsterudbråten. 2011. *No way in, no way out? : A study of living conditions of irregular migrants in Norway*. Oslo: Fafo.
- Øyen, Øyvind Dybvik. 2013. "Kort om andre sanksjoner." I *Lærebok i utlendingsrett*, red. Øyvind Dybvik Øyen. Oslo: Universitetsforlaget.

8 Vedlegg

8.1 Vedlegg 1: Intervjuguide

Hvordan ivaretas barnas livssituasjon knyttet til helse, utvikling og omsorg når barnet oppholder seg ulovlig i Norge?

Tema 1. Hvordan arbeider du, og den organisasjonen du tilhører, rettet mot barn uten oppholdstillatelse i Norge?

a) Samarbeid med andre instanser/organisasjoner?

- NOAS / Barnevernet / UDI / Helsesenter for papirløse / Kirkens bymisjon / SEIF / Politiet?

b) Hvordan forholder dere som organisasjon dere til en bestemt lov/veiledning for arbeidet?

c) Hva er målet / hva ønsker dere å gjøre for barna dere kommer i kontakt med?

d) Hvordan kommer du i kontakt med disse barna?

e) Hvordan opprettholder du kontakten med barna?

- På barnas initiativ?

- Er kontakten over lang tid?

Tema 2. Barna – hva vet du om barn som oppholder seg ulovlig i landet?

a) Vet du noe om hvordan barna kom til Norge?

b) Vet du hva som ligger bak deres status som barn uten lovlig opphold? (avvist asylsøker/ uregistrert osv.)

c) Hvilke aktiviteter har barna i løpet av en dag?

d) Hvordan blir barna forsørget?

e) Hvem er omsorgspersoner for barna?

f) Kan du fortelle om disse barnas utfordringer?

- Helse / Sosialt nettverk/ Flytter de ofte / Fattigdom?

- Hvordan varierer barnas behov og utfordringer med alderen? / Hvordan påvirker alderen barnas utfordringer?

- Ulik alder – ulike utfordringer/styrker/svakheter/behov?

- Språkferdigheter / utdanning

g) Hvordan påvirker oppholdslengden i landet barnas situasjon?

h) Hvordan påvirker barnas oppholdsstatus, som for eksempel asylsøker med endelig avslag vs. uregistrert, deres situasjon/utfordringer?

Tema 3. Case

a) Kan du fortelle litt fra forrige sak eller møte med et barn som levde i skjul for myndighetene?

- Er dette en typisk case?

Tema 4. Utfordringer for hjelpeapparatet

a) Hvilke utfordringer opplever du i arbeidet med å hjelpe disse barna?

- Språk? Snakker du direkte med barna eller går det via foreldre / andre omsorgspersoner?

- Lovverk? Retningslinjer i organisasjonen?

Er det noe du ønsker å legge til, noe vi ikke har snakket om som du tenker er viktig?

8.2 Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Hvordan ivaretas barnets livssituasjon knyttet til helse, utvikling og omsorg når barnet oppholder seg ulovlig i Norge med skjult eller kjent bosted?

Bakgrunn og formål

Formålet med denne studien er å få mer kunnskap om hvordan livssituasjonen til barna som ikke har oppholdstillatelse i Norge, blir ivaretatt. Den omfatter de som har blitt registrert ved ankomst til Norge og de som aldri har blitt registrert av norske myndigheter. Jeg ønsker å få kunnskap om hvilke ytelser og tjenester barna har tilgang til, sett opp mot Barnekonvensjonen og nasjonal lovgivning.

Problemstillingen er: *Hvordan ivaretas barnets livssituasjon knyttet til helse, utvikling og omsorg når barnet oppholder seg ulovlig i Norge med skjult eller kjent bosted?*

Dette er et mastergradsprosjekt i studieretningen sosialt arbeid ved Institutt for sosialfag, Det samfunnsvitenskapelig fakultet, Høgskolen i Oslo og Akershus.

Utvalg

Jeg ønsker å intervju informanter som jobber i ulike organisasjoner hvis oppdrag er å ivareta disse barna og som adresserer problemstillinger rundt barnas livssituasjon. Jeg ønsker å spørre deg om å delta i denne studien fordi du tilhører en arbeidsplass som jobber for å gi barn uten lovlig opphold et tilbud, og fordi du har møtt noen av disse barna og/eller noen av disse barnas problemstillinger, hindringer og muligheter. Fordi du har arbeidet med noen av disse barna, mener jeg at du sitter på kunnskap som er relevant for dette prosjektet

Hva innebærer deltakelse i studien?

Å delta i denne studien innebærer å stille opp til et personlig intervju som jeg estimerer at vil ta 60 minutter. I dette intervjuet vil jeg stille med en intervjuguide. Intervjuet vil bli tatt opp på bånd. Jeg vil gjerne gjennomføre intervjuet på din arbeidsplass for å få innblikk i arbeidet dere gjør og for å gjøre det mest mulig praktisk for deg.

Intervjuene vil ikke gå på deg som person eller informant, men vil handle om barn som oppholder seg i Norge uten lovlig opphold. Hvordan kan disse barnas hverdag se ut? Hvilke muligheter har de? Hvordan jobber du eller din organisasjon med disse barna?

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. På lydbåndet er intervjuet med deg registrert med et nummer. En liste med andre informantere og ditt navn vil jeg oppbevare trygt innlåst på Høgskolen i Oslo og Akershus slik at bare jeg har tilgang til listen. Lydopptakeren blir låst inn i et annet skap på HiOA. På denne måten kan ikke informasjonen på båndet knyttes direkte til deg. Utskrifter av intervjuet vil også låses inn i et skap og all personlig informasjon vil jeg anonymisere. Med andre ord kommer ikke ditt navn med i den publiserte utgaven av studien og du vil ikke kunne gjenkjennes gjennom annen informasjon i studien. Ditt arbeidssted vil ikke bli anonymisert med mindre du ber spesifikt om det. Prosjektet skal etter planen avsluttes 30.12.17. Opptaket og listen med navn blir da slettet. Transkripsjonen av opptakene er da anonymisert.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Linn Orlaug Øygard, tlf. 91 14 44 06/ mail: linnorlaug@hotmail.no

Veilederen i dette prosjektet er Julia Köhler-Olsen, tlf. 67 23 80 52. **julia.kohler-olsen@hioa.no**

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

8.3 Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD.

Julia Köhler-Olsen
Institutt for sosialfag Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 27.01.2017

Vår ref: 51929 / 3 / AGH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 05.01.2017.
Meldingen gjelder prosjektet:

51929 *Hvordan ivaretas barnets livssituasjon når barnet oppholder seg ulovlig i Norge og uten at myndighetene vet hvor barnet er?*

Behandlingsansvarlig Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig *Julia Köhler-Olsen*
Student *Linn Orlaug Øygaard*

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstillende kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.12.2017, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Kjersti Haugstvedt

Agnete Hessevik

Kontaktperson: Agnete Hessevik tlf: 55 58 27 97

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Linn Orlaug Øygard linnorlaug@hotmail.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 51929

Utvalget består av mennesker som frivillig eller gjennom ansettelse har et arbeid som gjør at de er i kontakt med eller arbeider med barn som oppholder seg ulovlig i Norge.

I følge meldeskjemaet skal det ikke innhentes opplysninger om identifiserbare tredjepersoner. Personvernombudet forutsetter derfor at du ikke innhenter opplysninger om enkeltbarn. Det innebærer at informantene ikke kan uttale seg om barn eller familier på en måte som direkte eller indirekte kan identifisere dem. Vi anbefaler at du i forkant av intervjuet ber informanten om ikke å gi informasjon som kan identifisere enkeltpersoner.

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Personvernombudet legger til grunn at du etterfølger Høgskolen i Oslo og Akershus sine interne rutiner for datasikkerhet.

Forventet prosjektslutt er 30.12.2017. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger somf.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak